

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

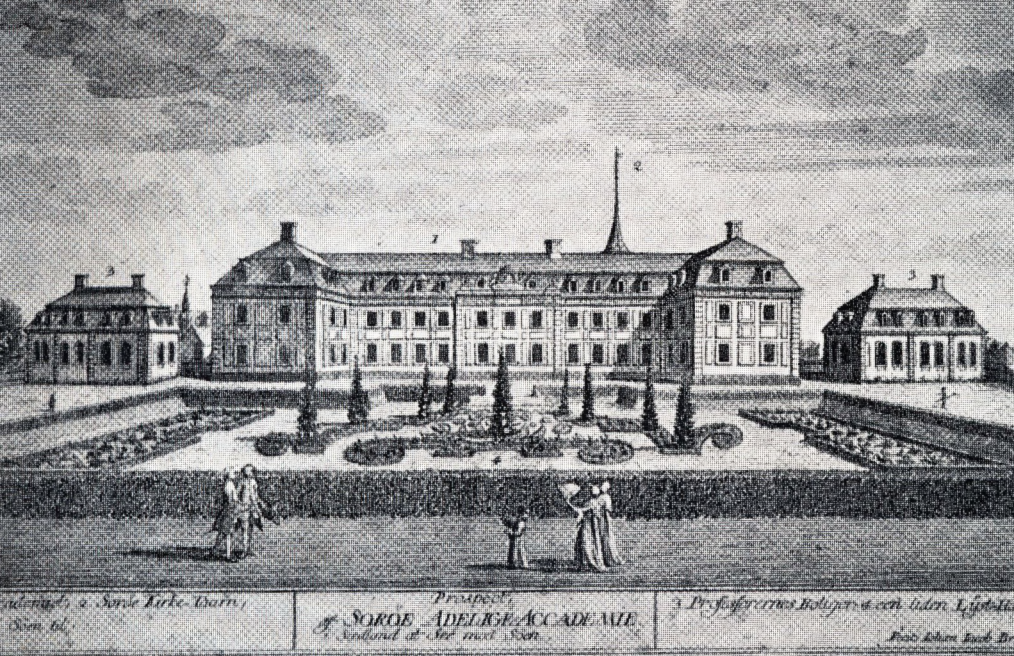
Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et specialbibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:
<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen Danske Slægtsforskere:
www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Drejer det sig om værker, som er omfattet af ophavsret, skal du være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig brug.

ÅRBOG FOR
 HISTORISK SAMFUND
 FOR SORØ AMT

1 9 7 1

ÅRBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

1 9 7 1

ÅRBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

ÅRBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

BIND 58

1971

HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

Bestyrelsen:

Lektor L. Balslev, Sorø.

Amtsrådssekretær Folmer Christensen, Sorø, næstformand.

Læge K. E. Christensen, Slagelse.

Viceinspektør R. Henneke, Kongelyset 104, Slagelse, kasserer og sekretær.

Landsretssagfører Carl Jonsén, Ringsted.

Gårdejer Peter Kristensen, Aakandegaard, Forlev.

Skoleleder Johannes Lyshjelm, Stignæs pr. Skælskør, formand.

Bibliotekar Jens A. Nielsen, Stengårdsvej 31, Haslev.

Overlærer Erling Petersen, Fredensvej 8, 4250 Fuglebjerg.

Lokalhistorikeren Niels Fr. Rasmussen, Ll. Ryeshus, Farendløse, Ringsted.

Revisorer:

Viceinspektør Fr. Andersen, Slagelse.

Bankfuldmægtig Kai Jensen, Slagelse.

Redaktion:

Lektor L. Balslev, Sorø.

Bibliotekar Jens A. Nielsen, Haslev.

Overlærer Erling Petersen, Fuglebjerg.

Henvendelser i redaktionssager må ske til sidstnævnte, der er ansvarshavende redaktør. Af hensyn til den redaktionelle tilrettelæggelse skal bidrag til næste årbog være redaktionen i hænde senest 1. april 1972. Bidragyderne kan forvente at modtage et mindre honorar pr. side. Hvad eventuelle billeder angår, betaler samfundet *kun* klicheerne.

INDHOLD AF BIND 58

Drabet på fru Svennecker i Sorø	7
Ved <i>K. O. Thygesen</i> og <i>L. Balslev</i>	
En mosepotte fra den yngre stenalder	19
Af stud. mag. <i>Klaus Ebbesen</i> , København	
En mand af den menige almue	23
Af <i>Erling Petersen</i> , Fuglebjerg	
Søren Hyldegaards erindringer	52
Ved <i>Niels Fr. Rasmussen</i> , Farendløse	
En landsbyskole og dens inventar 1830–66	85
Af <i>Karl Rønne</i> , Slots-Bjergby	
Litteratur om Sorø amt 1970–71	105
Af skoleinsp. <i>A. Strange Nielsen</i> , Toksværd	
Soraner-Biografier	108
Historisk Samfund for Sorø amt 1970	109
Ved <i>Johs. Lyshjelm</i> , Stignæs	
Resumé af regnskabet 1.-7. 1969 – 30.-6. 1970	110
Ved <i>R. Henneke</i> , Slagelse	
Nye medlemmer	111
Ældre årbøger	112
Repræsentanter i sognene	113
Nyt fra de lokalhistoriske arkiver	114

Drabet på fru Svennecker i Sorø

Ved K. O. Thygesen og L. Balslev

Natten til den 19. juni 1850 trængte fire røvere ind til farver Svennecker i Sorø. Som det fremgår af de nedenfor gengivne uddrag af politiprotokollen, bandt de Svennecker, hans kone og pigen i deres senge, dækkede dem til med sengeklæderne og stjal 4–500 rigsdaler fra to chatoller, som de brød op. Svennecker og pigen slap levende fra overfaldet, men fru Svennecker blev kvalt. Som man vil se, blev gerningsmændene hurtigt pågrebet.

Farver Svennecker var født i Ungarn og kom som rejsende håndværkssvend til Danmark. 1806 blev han i Randers gift med Anna Marie Madsdatter, og 1811–17 var han mestersvend i grosserer Niels Brock Hansens farveri på Vesterbro i København. 1817 fik han borgerbrev som farver i Sorø, hvor han havde købt et gammelt farveri på torvet. Det må have været i eller bag det lave gule hus, der endnu ligger på sydsiden. Matr. nr. 41, gl. nr. 35. Han er hurtigt blevet en ret velhavende mand og har en kort tid også ejet Regensen, som han solgte til Akademiet 1821. Farveri *kunne være* en indbringende forretning. C. Nyrop citerer i sin bog om danske farvere Oehenschlägers beretning om, hvordan han som ung flyttede ind hos en farverenke på Vesterbro (Madam Møller, faster til Anders Sandøe og H. C. Ørsted) „Bønderne kom i Flokketal og lod deres Vadmel farve blaat, grønt ,højrodt og violet. Og Bønderkonernes og Pigernes Forklæder trykkede hun paa mørk Grund fulde af Blomster“.

1847, da Svennecker nærmede sig de 70, solgte han farveriet til

Jørgen Christian Rasmussen og flyttede til et hus, som han havde bygget lige uden for Sorø byport, hvor nu Sjællandske Bank har lokale.

I begyndelsen af Ingemanns roman „Landsbybørnene“, der udkom 1852, fortælles om et par gamle møllerfolk, der bliver myrdede. De bliver kvalt i deres sengetøj, og deres chatol bliver brudt op. Det er åbenbart drabet på fru Svennecker, der ligger bag, og måske kan der gives en forklaring på, hvorfor Ingemann har indføjjet denne skildring i sin roman. Se herom i efterskriften.

Uddrag af Politiprotokollen for Sorø Købstad 1846–1854. Fol. 149 ff.
19. Juni 1850. – Forhør i Sorø Politiret hos Fuldmægtig, exam. jur. Flor i Forhørsdommeren Justitsraad Leunings Fraværelse, i Anledning af et hos forhenværende Farver Svennecker afvigte Nat begaaet Indbrudstyveri, forenet med Overfald og Vold.

Den konstituerede Forhørsdommer bemærkede, at han i Morges Kl. omtrent 4 blev underrettet om, at der afvigte Nat hos forhenværende Farver Svennecker var begaaet Indbrudstyveri igennem et Vindue, som fra Køkkenet vender ud til Gaarden, og at Tyvene, efter at have bundet Svennecker, dennes Kone og Pige og tildækket dem med Sengeklæderne af de Senge, hvori de laa, havde opbrudt tvende Chatoller og deraf borttaget mellem 400 og 500 Rdlr., Størstedelen i Sølv, ligesom det ogsaa blev anmeldt, at Svenneckers Kone var funden død, liggende i Sengen. – Forhørsdommeren begav sig øjeblikkelig til Stedet og fandt ved sin Ankomst dertil en Rude i Vinduet i Køkkenet, som vender ud til Gaarden, indslaaet eller indtrykket, idet der var sat et Stykke Karduspapir, oversmurt med Rugmelsklister, fast paa Ruden. I et til Køkkenet, hvori Pigen laa, stødende Værelse, hvortil der er Indgang fra Køkkenet, havde Madame Svennecker sit Sovekammer. Hun laa i Sengen aldeles livløs paa Ryggen, iført sine Natklæder. Noget Blod var løbet ud af Næsen og Munden; paa Pan-

Carl Michael Svennecker.

Anna Marie Svennecker.

den over det højre Øje fandtes et Mærke, ligesom af et Slag; paa begge Hænder og Fødder var røde Striber, formentlig af et Reb eller Snor, hvormed disse havde været bundne. Hovedpuden og hendes Kape bar Spor af Blodet. Forøvrigt kunde der ikke opdages nogen videre Vold paa hende. – Et i dette Sovekammer staaende Chatol med Klap til at falde ned var opbrudt, ligesom ogsaa Døren til et indvendig i Chatollet fastgjort Rum, hvorfra der efter Opgivende var borttaget en mørkerød fileret Silkepengepung, hvori var en dobbelt Louisd'or, en Dukat samt nogle af Frederik den Femtes Markstykker af Sølv. – I et til dette Sovekammer stødende Værelse har Svennecker sin Seng staaende. Her fandtes et Chatol, som ligeledes var forsynet med en Klap til at falde ned, opbrudt, og af en ulaaset Skuffe indenfor Klappen var borttaget en Blaarlærreds Pose med omtrent 130 Stk. Sølvdalere og endvidere 5 Stk. Femrigsbankdalersedler, som laa løse i Skuffen. Fremdeles var af en anden Skuffe, som var forsynet med

Laas, men opbrudt, borttaget en lignende Lærredspose med 200 Stk. Specier og mulig nogle Sølvrigsdalere. Posen var tilføjet et hvidt Bændel til at sammenbinde den med. – Flere af Skufferne i Chatollet vare udtagne og hensatte paa Gulvet, ligesom der og fandtes nogle udbrændte Svovlstikker liggende paa Gulvet, hvilket tyder paa, at Tyvene havde brændt Lys. Af Mærkerne i Chatollet antages det, at disse er opbrudte med Brækjern. Forøvrigt fandtes der ikke flere Meubler beskadigede eller opbrudte, ligesom der heller ikke opdagedes noget som helst, som Tyvene havde efterladt sig. – – I Porten, som vender ud til det saakaldte Sorø Stræde, fandtes noget af en Brunels Knap; forøvrigt fandtes hverken i Porten eller i Gaarden noget som helst Spor. – Ved at følge en Sti, som gaar langs med den bagved Gaarden liggende Hauge samt Naboens, Murmester Jacobis's Hauge, fandtes gjort en Aabning i Hegnet ind til den sidste Hauge, hvilken Aabning man let kunde krybe igennem. – Til et Plankeværk, som adskiller Jacobis's Hauge fra Svenneckers Gaard stod en liden Stige, og ved Siden af denne 4 Knipler af Elle. I et Bed ved Siden af denne Stige fandtes 2 Spor, det ene formentlig af Træsko eller Strømpe, det andet af en Støvle. Af disse Spor blev taget Maal. – Da det var anmeldt, at Stigen i Gaar Aftes stod længere nede i Haugen, er det utvivlsomt, at Tyvene have henflyttet Stigen til Plankeværket og ved Hjælp af denne krøbet over dette ind i Svenneckers Gaard – – og gået samme Vej tilbage. Paa Stien udenfor Aabningen i Haugegjærdet kunde ellers ikke opdages det mindste Spor, ad hvilken Vej Tyvene have passeret til og fra Gjærdet. – Da der findes en Del Elletræer nede paa den saakaldte „Skjolden“ ved Sorø Sø, omtrent 600 Alen fra de ommeldte Hauger, bleve disse Eller undersøgte, og opdagedes der da flere Spor af, at Ellegrene vare afhuggede, og ved at sammenholde de fundne Elleknipler til de tilbageblevne Stumper af Grenene erfarede det, at den ene af Kniplerne nøje passede til en af Stumperne. – Forøvrigt opdagedes intet videre,

ligesom og Farver Svennecker erklærede, at han ikke kunde meddele nogensomhelst Oplysninger, men afleverede 2 Stk. Hovedlagreb og 7 Stk. udviklede Ender, tilsyneladende af et nyt Reb, som han opgav, at hans Kone, Pigen og han selv havde været bundne med. — —

Der blev nu skrevet til Øvrighederne i de nærmeste Købstæder og ligeledes til Skelskør, hvor der i Dag er Marked. — — — Endelig maa det bemærkes, at Liget af Madame Svennecker allerede noget før Forhørsdommerens Ankomst til Stedet var besigtiget af Svenneckers Huslæge Doctor Black — — Forhørsdommeren tilkaldte imidlertid straks Distriktslæge Bojesen, som ogsaa besigtigede Liget — — — Farver Svennecker beboer en tæt udenfor Sorø Byes Port beliggende een Etages Gaard, hvis Façade ligger langs med det saakaldte Sorø Stræde.

For Forhøret fremstod derefter forhenværende Farver Carl Michael Svennecker, som lovede Sandhed og derefter forklarede, at i Gaar Eftermiddags kom Comparentens Svigersøn Proprietair Thygesen af Oldeberggaard tilligemed dennes Kone til Sorø i et Besøg og satte saa sine Heste og Vogn ind til Comparenten. Omtrent Kl. 10 gik Comparenten i Seng, hvorimod hans Kone og deres Tjenestepige forblev oppe for at vente på Thygesen og Kone, som endnu ikke vare komne tilbage fra det Besøg i Sorø, hvortil de vare inviterede. Comparenten faldt snart i Søvn og ved derfor ikke, naar hans Kone og Pige gik i Seng, eller naar Thygesen og hans Kone kom tilbage og derefter kjørt bort — — —

(Det følgende er meget forkortet).

Det fortælles nu meget omstændeligt, at Svennecker vaagnede lidt før Kl. 1 og saa ud i Gaarden efter Thygesens Vogn, som da var kørt bort. Da alt var roligt, lagde han sig igen og hørte saa kort efter Uret i hans Kones Soveskammer slaa 1. Efter at have sovet lidt igen — han vidste ikke, hvor længe — vaagnede han ved, at Døren til Konens

Værelse blev lukket op, og to Mænd, saa vidt han kunde se ret smaa af Vækst, kastede sig over ham og dækkede ham til med Sengeklæderne. Han fik fat i den ene Mands Halstørklæde, men i det samme bandt denne Mand hans Hænder med en Strikke, og den anden slog ham med knyttet Haand i det venstre Øje, saa at han blev bevidstløs et Øjeblik. Da han straks efter kom til sig selv igen, mærkede han, at hans Fødder ogsaa blev bundet, hvorpaa han igen fik flere Slag i Hovedet. – Den ene af Mændene, som havde kastet sig ovenpaa Svennecker for at holde ham, sagde derpå „Nu!“, hvorefter den anden gik ind i Madame Svenneckers Sovekammer. – Medens de to Mænd tumlede med Svennecker, hørte han baade sin Kone og Pige skrige, og han var sikker på, at to andre Mænd overfaldt dem på samme Tid. – Nu hørte Svennecker, at Chatollet i hans Kones Kammer blev opbrudt og undersøgt, og lidt efter slog Klokken 2. Et Øjeblik efter kom Manden igen ind i Svenneckers Værelse og opbrød Chatollet derinde og tumlede med det et Kvarters Tid, hvorefter baade han og hans Kammerat – som hele Tiden havde ligget ovenpaa Svennecker – sprang ud af Kammeret og forsvandt. – Da Svennecker lidt efter mærkede, at alt var roligt, forsøgte han at løse Baandene, han var bundet med, men kunde ikke, hvorfor han kaldte paa Pigen. Denne kom løbende ud fra Køkkenet og raabte „Madam, Madam!“ idet hun kom igennem hans Kones Kammer. Hun kunne dog ikke løse Baandene, men maatte hente en Kniv til at skære dem over med. Da Svennecker var bleven fri, løb han straks ind i Konens Kammer, men da var hun allerede død. Han klædte sig hurtigt paa og sendte Pigen over efter Doktor Black, og han selv løb over til Acciseboden for at faa fat i Betjenten der. Denne undersøgte Huset og konstaterede, hvad der var sket. – I flere Dage havde der ikke været andre Fremmede i Svenneckers Hus end hans Datter og Svigersøn. – –

„Comparenten har siden November Maaned 1847 levet af Renterne af de Penge, han har tjent sig som Farver, og det er derfor en-

hver bekendt, at han i Almindelighed har contante Penge liggende, og navnlig i denne Termin har han hævet Renterne af sine Obligationer. Hvor imidlertid Comparenten har haft sine Penge liggende, antager han ingen andre ved end hans Familie, hans Tjenestepige og de Folk, som har tjent ham, medens han har boet i hans nuværende Bolig. Af saadanne Folk er der en Karl ved Navn Peder, som tjener Gæstgiver Hoppe og en Tjenestemand ved Navn Hans, som er gift og har Bopæl i Liunge, men han har aldrig haft noget at klage over disse Personer og har ingen Mistanke til dem for Medviden eller Delagtighed i det passerede. — — — De to Personer maa enten have været barbenede eller gaaet på Strømpefodder, hvilket han kunde høre paa deres Gang.“ — — —

Tjenestepigen Maren Nielsen forklarede i Forhøret, at Proprietær Thygesen og Kone var kørt Kl. 11. Derefter havde hun hjulpet Madame Svennecker i Seng, slukket Lyset i hendes Kammer og lukket Skodden for det ene Kammervindue, hvorpaa hun selv gik i Seng i Køkkenet og faldt i Søvn kort efter. Hun vaagnede ved at høre en klirrende Lyd og udstødte forskrækket et Skrig. Det forekom hende, at en trøjeklædt Person med Kasket paa stod foran hende, og straks efter blev hun dækket til med Sengeklæder, og en Person lagde sig ovenpaa hende. Hun vilde sparke sig løs, men mærkede, at hendes Fodder var bundne. Personen vilde nu ogsaa binde hendes Hænder, men hun rev Baandene fra ham og fik den ene Haand i hans Sidelomme, men maatte give Slip paa Lommen, da Sengetøjet blev propet tættere ned om hende. Idet Pigen skreg, hørte hun ogsaa Madam Svennecker skrig, men dennes Skrig hørte snart helt op, og senere hørte Pigen ikke en Lyd fra hende. — Hun bad Manden om ikke at gøre hende Fortræd, og han lå da lidt mindre tungt over hende. — — — Efter omtrent 3 Kvarters Forløb løb Manden bort, og Pigen slog da Sengeklæderne (væk) og raabte paa Madam Svennecker, men denne svarede ikke. Da hun kom ind til hende, laa hun ganske stille og

livløs. Derefter hjalp hun Svennecker, som allerede fortalt. Hun kunde kun sige om den Person, hun havde set, at han var lille og bar en spidspuldet Kasket.

20de Juni var Politimesteren selv hjemkommen og havde ladet 2 Karle arrestere, Peder Rasmussen og Hans Christian Dahl, som havde været ude om Natten under Paaskud af at ville gaa paa Jagt og var først kommet hjem henad Morgenstunden. De nægtede sig skyldige i Forbrydelsen eller overhovedet at kende noget til den. – I hele Jurisdictionen blev udlovet en Belønning for Oplysninger til Opklaring af Forbrydelsen.

Hans Christian Dahl kom først i Forhør og tilstod sin Delagtighed i Indbrudstyveriet. Han forklarede, at allerede 3–4 Uger i Forvejen havde hans Medtjener Peder Rasmussen foreslaaet, at de skulde brække ind hos Farver Svennecker, som bor tæt udenfor Sorø Bom, og hos hvem Peder Rasmussen havde tjent og vidste, at han havde Penge, som var lette at faa fat i. Først havde Hans Christian Dahl afslaaet at være med, men senere fortalte Peder Rasmussen ham, at han havde aftalt med Svenneckers Karl Hans (Efternavnet kendte han ikke) at begaa Tyveri hos Farveren, og H.C.D. lod sig da overtale til at være med. Peder Rasmussen og Hans mente imidlertid, at det var bedst at faa Boelsmand Rasmus Hansen med, og denne kom Dagen efter ind i Gaarden til H.C.D. og fortalte, at han vilde deltage i Foretagendet. – Det aftaltes nu, at de alle fire skulde mødes ved en Fugleskydning i Søskoven for at aftale det hele, men da Tiden kom, fortrød H.C.D. sit Løfte og udeblev fra Fugleskydningen. – Om Morgen efter Fugleskydningen fortalte Peder Rasmussen, at han og de to andre havde aftalt Indbruddet til Natten mellem Tirsdag og Onsdag, og at de skulle mødes mellem Kl. 11 og 12 ved Sorø Sø på Gæstgiver Hoppes Lod. Saa mente Hans Christian Dahl ikke, det kunde være anderledes og gik med. – De mødtes saa Tirsdag Aften, og Peder Rasmussen, som var bedst kendt paa Stedet, skulde gaa først

over Plankeværket ind i Svenneckers Gaard og slaa en Rude til Køkenet itu, saa at de kunde komme ind i Huset. – Rasmus Hansen skulde saa binde Pigen og passe paa hende, Hans Olsen skulde tage sig af Madam Svennecker, og Hans Christian Dahl skulde hjælpe Peder Rasmussen med at binde Svennecker, og hertil havde P.R. medtaget 8 Stk. Hyssing. Naar Husbeboerne, hvis Natteleje P.R. kendte nøjagtigt, var bundne, skulle P.R. opbryde de Steder, hvor Pengene laa, ved Hjælp af en Klemhage. – I Ellemosen skar Rasmus Hansen 4 Knipler, en til hver, som de skulde forsvare sig med, hvis de blev overrasket, men de aftalte, at de ikke maatte tilføje Husets Beboere noget ondt. – – – De fire Mænd ventede nu, til Klokken var imellem 1 og 2 og bar sig ad som aftalt. (I Politiprotokollen er det beskrevet meget omstændeligt). Kniplerne lod de staa i Jacobis's Hauge, hvorfra de krøb over Plankeværket ind i Svenneckers Gaard. De havde medtaget et Lys og Svovlstikker. – Alle tre Husbeboere skreg, da de blev overfaldet og tildækket med Sengetøjet; men de holdt snart op med at skribe. Peder Rasmussen, som havde medtaget en Mulepose til at have Pengene i, opholdt sig et Kvarters Tid i Madam Svenneckers Kammer og kom derpaa ind i Svenneckers Kammer, hvor H.C.D. endnu holdt paa Manden i Sengen. Det tog ogsaa et Kvarters Tid at tømme Chatollet i Svenneckers Værelse, hvormed Hans Olsen hjalp Peder Rasmussen. – Derefter forlod de Huset samme Vej, de var kommet, og gik ud til Hoppes Mark, hvor de satte sig for at dele Pengene. – Imidlertid var det blevet helt lyst. – Paa Vejen til Marken sagde Hans Olsen, at Madame Sv. var besvimet, men ingen talte om, at hun var død. – Efter at de havde delt Pengene lige imellem sig, var der 2 Guldmønter tilbage, som Rasmus Hansen skulde faa vekslet, for at de ogsaa kunde dele dem. – Hvor mange Penge, der var i alt, vidste Hans Christian Dahl ikke. – Han havde ikke talt med Rasmus Hansen eller Hans Olsen siden, men P.R. havde sagt, at han ikke skulde bekende noget, hvis han blev an-

holdt. Endvidere forklarede han, at de alle havde gaaet paa Hosesokker.

Derefter blev Hans Olsen forhørt. Hans Forklaring (som Protokollen gengiver i sin Helhed) var den samme som Hans Christian Dahls. Han havde holdt på Madame Svennecker, men havde ikke slaaet hende og havde ikke villet dræbe hende. – Den paafølgende Obduktion viste, at hun var blevet kvalt.

Ved et følgende Forhør fortalte Hans Olsen, at han og Peder Rasmussen havde tjent sammen hos Svennecker, indtil denne i 1847 solgte Farveriet til dets nuværende Ejer, Farver Rasmussen. – De havde af og til (for Spøg) talt om at stjæle Svenneckers Penge, især naar Svennecker havde været urimelig, hvad han ofte var. – Hans Olsen tilstod, at da de var kommet ud paa Marken efter Indbruddet, fik han den Tanke, at Madame Sv. maaske var død, men de andre trøstede ham med, at hun nok kun var besvimet. Han tilstod ogsaa, at han havde haft en ladt Revolver og en Foldekniv i Lommen, og at han agtede at bruge dem, hvis de blev angrebet af nogen. – Han forklarede endvidere, at han skulde bruge Pengene til at sætte i et Fæstehus i Lyngø, og han mente at kunde få dem ved at tage Del i Tyveriet.

Rasmus Hansen fra Borød nægtede først at have været med til Tyveriet, men blev arresteret som de andre tre og tilstod i et senere Forhør. Han var 35 Aar, født i Skrøbeløv paa Langeland, Søn af Gaardmand Hans Nielsen og Giertrud Christiansdatter.

Hans Christian Dahl var 23 Aar, født i Ørsløvvej, Søn af Christian Dahl, Gartner på Mørup, og Hustru Kirsten, begge forlængst døde. Han blev opdraget på Cathrinelyst i Pedersborg Sogn.

Peder Rasmussen var 40 Aar, født i Løve i Gjerlev Sogn, Søn af Rasmus Hendriksen, Skytte, og Hustru Kirsten Olsdatter. – Han tilstod, at han længe havde spillet i Tallotteriet og bortspillet 250 Rdlr. og desuden var hans Kæreste blevet frugtsommelig. Han maatte

anses for at være den egentlige Ophavsmand til Forbrydelsen. Han havde været dømt for Tyveri engang før og blev nu idømt en Straf paa Fæstningsarbejde for Livstid. – Ved Domfældelsen toges Hensyn til, at han havde nydt meget godt i Svenneckers Hus, baade medens han tjente der og senere. Hans Christian Dahl og Rasmus Hansen idømtes hver 16 Aars Fæstningsarbejde. – Svennecker fik alle de stjaalne Penge tilbage og gjorde ikke Krav paa Erstatning.

Om Hans Olsen fortæller Politiprotokollen ganske kort, at han hængte sig i Arresten.

I Sorø Kirkebog staar:

Hans Olsen, Arbejdsmand, Indsidder i Liunge, 30 Aar, † 23.-6.-1850, begr. 26.-6. – Selvmorder.

EFTERSKRIFT OG NOTER

Svenneckers hus. Murmester Jacoby, som Svennecker iflg. politiforhørene var nabo til, boede i det nuværende Helmerhus, som var et af de første huse uden for byens port. Herom kan man læse hos la Cour (Sorø Bys Historie, s. 152) eller i de originale dokumenter i Lokalhistorisk Arkiv. Heri omtales også salget af en grund til Svennecker 1845 („til Bebyggelse inden 2 Aar“). Svenneckers hus kan ikke have ligget syd for Helmerhus, hvor nu Petersen og Jørgensens forretning er. Købmand Chr. Petersen har velvilligt oplyst, at der her var have, da han erhvervede grunden for mange år siden. Det må være det hus, hvori Sjællandske Bank nu har lokale (Storgade 37). På kortet over Sorø by i 1. udgave af Trap (1858) er der vist 2 huse uden for byporten: Jacobys og Svenneckers, som efter dennes død i 1851 ejedes af overlærer O. G. Jørgensen og senere af maleren Chr. Dalsgaard. (Realregister for Sorø Kjøbstad i Dandsarkivet).

Stien bag haverne, hvorfra voldsmændene kom, må efter al sandsynlighed være identisk ved den vej, der endnu idag (1971) går fra Frederiksvej til Petersen og Jørgensens gård.

Oplysninger fra kirkebogen:

Døde 1850: 19. Juni: Ane Marie Svennecker født Hammershøi. Dødsarsag: dræbt. Begravet 24. Juni.

Døde 1851: Den 27. April. Carl Michael Svennecker. Begravet den 5. Maj. Stand: Forhenværende Farver. Alder 73.

Graustedet kan vistnok stadig påvises på den gamle kirkegård. Ifølge kort på akademigartnerens kontor ligger det i det sydøstre hjørne nær Chr. Wilsters. Der er ingen sten på det mere.

Hans Olsen er, som det fremgår af forhørene, fru Svenneckers drabsmand. Han tjente i Sorø, men havde kone og barn i Lyngø, og det er i og for sig forståeligt, at han kunne ønske sig et fæstehus. Pastor Fenger i Lyngø, Ingemanns nære ven, havde konfirmeret ham med vidnesbyrd om meget god kundskab og opførsel og havde altid anset ham for et stille og fredssommeligt menneske. E. Mau fortæller yderligere i sin bog om Fenger, at denne lovede den hårdt ramte familie at besøge Hans Olsen i fængslet, når forhørene var sluttede. Han nåede det ikke, fordi den ulykkelige mand begik selvmord. I et brev, som Mau citerer, skriver Fenger, at den sørgelige begivenhed gav stof ikke blot til omtale i hele enen, men også på sine steder til alvorlig eftertanke.

Det kan være samtaler med Fenger, der har inspireret Ingemann til at indføje mordet i den fantastiske fortælling om landsbydrengen Anton, der bliver musikvirtuos og efter mange genvordigheder forenes med barndomsveninden Lise. Møllerfolkens drabsmand, Mikkel Kvæler, dukker med mellemrum op i bogen og aldrig for det gode. Hans sidste skurkerolle er den mest overraskende: han kommer tilbage fra Amerika, hvor han har været med til at myrde Antons (falske) venner, den italienske virtuos Spontani og hans skønne søster Fioribella. Han er nu blevet mormonmissionær, og er lige ved at forføre den arme Lise, der tror sig svigtet af Anton. Hun bliver dog naturligvis reddet i sidste øjeblik, og alt ender godt.

Mormonerne spillede netop o. 1850 en ikke ubetydelig rolle på Sorøegnen, og pastor Fenger bekæmpede dem ivrigt og med held. Ingemann kalder Landsbybørnene en *Nytidsroman*. Der ligger vel heri, at den skulle skildre tidens problemer, og det kan ikke undre, at de problemer, der optog vennen i Lyngø, er kommet med.

Oplysninger om familien Svennecker, billederne og udskriften af politiprotokollen er overladt Historisk Samfund af stadsingeniør K. O. Thygesen i Saxkøbing, der er Svenneckers tipoldebarn. Lokale oplysninger er samlede af L. Balslev efter de lettest tilgængelige kilder. Der har ikke været tid til at foretage større undersøgelser.

En mosepotte fra den yngre stenalder

Af stud. mag. Klaus Ebbesen

Ved den intense tørveskæring under verdenskrigene blev der gjort mange forhistoriske og historiske fund i de danske moser. En gruppe af disse fund er de såkaldte mosepotter, hvoraf en betydelig del stammer fra yngre stenalder.

Dette store og tildels nye arkæologiske materiale blev kort efter sidste krig gjort til genstand for en sammenfattende behandling af professor C. J. Becker. Næsten alle mosefundne lerkar fra den yngre stenalder kom med den gang, men et enkelt blev overset. Det stammer fra Sørbylille Mose og findes nu på Sorø Amts Museum, hvor det er et af de fineste stykker i oldtidssamlingen. Jeg er derfor civilingeniør Mogens Carlsen taknemmelig for tilladelse til at gøre karret til genstand for denne lille artikel.

Det blev fundet den 22. juni 1927 af Carl Bonnesen, Sørbylille pr. Sludstrup, da han var beskæftiget ved tørveskæring i Sørbylille Mose. Karret lå på siden på bunden af tørvelaget ca. 1,5 m under mosens overflade.

Lerkarret mangler i dag nogle skår i den ene side. De er formentlig slået af, da lerkarret blev draget frem af mosen. Det er ca. 20 cm højt, 24 cm bredt ved munden og 7 cm ved bunden. Det har en tragtformet hals og jævnt rundet bug. Det er ganske velproportioneret og hører til den gruppe af lerkar, som på grund af den tragtformede hals i fagsproget kaldes tragtkar. Det er her gengivet fig. 1.

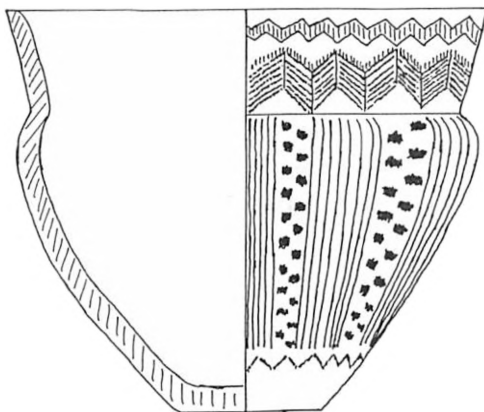
Næsten hele karrets overflade er dækket med ornamentik. For oven

under randen er der to indridsede vandrette vinkellinier med lodrette streger imellem. Derefter følger, ligeledes på halsen et felt af vinkellinier udført i såkaldt furestik. Disse linier er fremkommet ved, at en benpren tildannet med flere spidser er blevet ført skråt ind mod leret, mens dette endnu var vådt. De enkelte vinkler er adskilt ved lodrette streger, ligesom der for oven er en vinkelrække af små korte, lodrette indstik. Bugen er ornamenteret med grupper af lodrette linier, udført i den våde ler ved at trække en pind ned ad siden. Imellem disse liniegrupper er der lodrette felter med vandrette uregelmæssige indstik – såkaldt lynlåsornamentik. For neden er ornamentikken afsluttet med en vinkellinie, også denne i furestik.

Lerkarret tilhører den allertidligste del af jættestuetiden (MN Ib) og er nedsat i mosen af de samme folk, som byggede og begravede deres døde i megalitgravene – det såkaldte tragtbægerfolk.

Der blev ikke iagttaget andre genstande dengang, lerkarret blev optaget, men Sørbylille Mose har to gange senere – begge gange under den sidste krig – givet fund af moselerkar fra yngre stenalder. Det ene af disse, som foruden lerkar også indeholdt måltidsrester, er samtidig med det hernævnte lerkar, det andet fund er et par århundreder ældre og tilhører dyssetiden. Også disse to fund blev gjort ved tørveskæring. Det sidstnævnte er specielt interessant derved, at der ved siden af lerkarret, en uornamenteret skål med tragtfornet hals, fandtes to gaffelformede redskaber af træ, såkaldte tvejer. Sådanne gaffelformede redskaber er ikke ualmindelige i moserne, men det er sjældent, at man som i Sørbylille Mose har mulighed for at datere dem. Det må nemlig anses for sandsynligt, at lerkarret er nedlagt samtidig med tvejerne, der stod kun 1 m nord for dette. Tvejerne var stukket skråt ned i mosen gennem tørven og lidt ned i undergrunden. De stod tæt sammen uden dog at røre ved hinanden.

De mosefundne lerkar er en af de få arkæologiske fundgrupper, som kan fortælle lidt om de religiøse skikke, som har hersket hos tragt-

bægerfolket i den yngre stenalder. De er nedsat i moserne, næppe for at virke i sig selv, men som beholdere for ofre af mad, drikke og andre fødevarer. I Sørbylille Mose kendes endog de gudebilleder – tvejerne – som de er nedsat til ære for. Mærkeligt er det, at der ved disse kun fandtes et enkelt lerkar, ligesom lerkarret på Sorø Amts Museum fandtes helt alene. Dette er imidlertid et generelt problem, som gælder for hele gruppen af mosepotter. De findes så sporadisk, at det kun i ganske få tilfælde er muligt at opfatte mosen, hvori de er nedsat, som stedet for en landsbys regelmæssigt tilbagevendende religiøse ofringer.

Lerkarret fra Sørbylille Mose, ligesom de fleste andre mosepotter, er snarere hensat som kun en enkelt families offer til de højere magter. Vi kender ikke de religiøse forestillinger, som de folk har gjort sig, der har nedsat lerkarret. Det er imidlertid naturligt at forestille sig disse madofre som led i en frugtbarhedskult, nedsat i moserne for at give frugtbarhed enten til jorden, dyrene eller muligvis selve husets kvinde.

Sørbylillekarret tilhører som tidligere nævnt den tidlige del af jættestuetiden. Ser man på gruppen af mosefundne lerkar som helhed viser det sig, at de yngre stenalder-lerkar, som indgår i gruppen næsten alle

tilhører enten dyssetiden eller den ældre jættestuetid. Fra yngre jættestuetid og dolktid kendes kun nogle få lerkar fra moserne, formentlig tilfældigt tabte stykker.

Den religiøse tradition, som blandt andet Sørbylillekarret er udtryk for, forsvinder således frem mod midten af jættestuetiden. Det sker samtidig med, at også andre dele af dragtbægerfolkets religiøse liv ændres. Foran jættestuerne finder man ofte et stort skårlag, som tidligere tolkedes som sager, der var udrømmet fra selve gravkammeret for at give plads til nye afdøde. Nyere undersøgelser har imidlertid vist, at langt de fleste af disse lerkar aldrig har stået i kammeret, men er blevet hensat på gravens randsten, hvorfra de senere er faldet ned på arealet foran og bag randstenene. Denne gruppe af offerkar tilhører også den ældre del af jættestuetiden, yngre kar forekommer næsten aldrig.

Såvel gravfundene som votivfundene i moserne viser således samstemmende en ændring af dragtbægerfolkets religiøse praksis frem mod midten af jættestuetiden. Et egentligt religionsskifte må have fundet sted.

Det er sjældent, man i forhistorisk tid har mulighed for at belyse det religiøse liv og ændringerne i dette. Lerkarret fra Sørbylille Mose er imidlertid med hertil.

En mand af den menige almue

– Smed Niels Pedersen i Spjellerup 1833–1911 –

Af Erling Petersen

Kort efter 1864 måtte smedebonden Peder Christensen i Spjellerup, Marvede sogn, på grund af alder opgive sit håndværk. Han afstod derfor smedien og overdrog den til en dygtig og erfaren smedesvend, der hed Niels Pedersen, og som på det tidspunkt havde arbejde hos smeden i Bistrup, Fodby sogn.

Niels Pedersen var godt kendt i Spjellerup. Han var født og vokset op i nabosognet Fuirendal, hvor hans slægt i mere end 150 år havde levet og virket. Hans far, Peder Nielsen, havde som ung karl været kusk hos greven på Holsteinborg, F. A. Holstein, og blev i 1829 gift med Kirsten Pedersdatter fra Kvislemark. De boede de første par år i Tørremøllehus på Snedinge Mark, og herfra passede Peder Nielsen fortsat sin tjeneste på Holsteinborg; men ved nytårstid 1832 blev han ansat som skovfoged i Fuirendal skov og flyttede med sin familie ind i boligen, der var knyttet til stillingen. Den var beliggende i selve skoven, men er forlængst revet ned. Her fødtes Niels Pedersen tredje juledag 1833, og her levede han i sin spædeste barndom.

Tilværelsen i skovfogedhuset i Fuirendal skov blev dog ikke af lang varighed. I sommeren 1834 faldt Niels Pedersens to år ældre broder Peder i brønden, der hørte til huset, og druknede. De stakkels forældre blev ude af sig selv af sorg, og især Kirsten Pedersdatter var fortvivlet. Hun kunne ikke tænke sig at bo længere i det hus, hvor hendes ældste dreng havde sat livet til, og i 1835 flyttede de til Nyrup,

hvor der også var et skovfogedhus. De havde vistnok fået lov til at bytte bolig med en anden af godsets skovfogeder.

I Nyrup boede de så en halv snes år, og i den tid blev børneflokken øget med endnu to drenge samt to piger. I 1845 mistede Peder Nielsen imidlertid sin bestilling som skovfoged og fik valget mellem at fæste en gård i Oreby eller et hus ude på Skafterup strandenge, der kaldtes Stærsholm eller Sterredsholm. Han valgte det sidste, og i efteråret 1845 flyttede han med sin familie ud på Stærsholm. Her boede han og Kirsten Pedersdatter resten af deres liv, og her fik børnene deres egentlige barndomshjem, også Niels, der jo ellers var 12 år, da de flyttede fra Nyrup.

Læreår

Niels Pedersen blev konfirmeret i Fuirendal kirke i foråret 1848, det var søndag efter påske, og kort tid efter forlod han sit hjem. Han havde ellers mest lyst til landbruget, men hans far mente, at hans muligheder for at blive selvstændig landbruger var ret begrænsede, og derfor holdt han på, at sønnen skulle lære et håndværk. Det lykkedes ham da også at finde en læreplads i landsbyen Gumperup, nu Klinteby, Karrebæk sogn, hos smeden Isak Jensen, der var en dygtig smed, men en hård negl, der ikke tog med fløjlshandsker på sine lærlinge. Niels Pedersen fortalte selv mange år efter, at han i de fem år, han stod i lære, fik prygl mindst én gang hver dag, og en enkelt gang oplevede han endda at blive pryglet med et oprinket kotøjr.

Forøvrigt blev han også ret håndfast behandlet hjemme på Stærsholm. Da han havde været i lære en tid, fik han som de fleste andre af sine jævnaldrende smag for at ryge tobak, og for sine få og surt erhvervede skillinger fik han anskaffet sig en fin pibe og lidt tobak. Han var meget stolt, da han en søndag løb op over klinten og ud over strandengene til Stærsholm med sin nyerhvervelse i lommen, men da hans mor så pibespiden stikke op, spurgte hun: „Hvad er det, du

Det gamle hus på Sterredsholm, tegnet 1951 af H. Møller Nielsen.

har dér, Niels?“ – „Det er min pibe,“ svarede han. – „Hvis du skal ryge på den, må du hellere finde en anden til at vaske dit tøj og stoppe dine hoser,“ sagde hun. – Han var knap så stolt, da han om aftenen gik tilbage til Gumperup, og nogle dage senere solgte han piben, der blev den første og eneste, han nogensinde kom i besiddelse af. Han rørte ikke tobak resten af sit liv.

Den hårde behandling, han blev udsat for hos Isak Jensen, tog han dog tilsyneladende ingen skade af. Tværtimod blev han vistnok mere hærdet, for han var, så længe han levede, temmelig hårdhudet og ret ufølsom over for legemlige smerter. Men trods det var han langt fra nogen kraftkarl. Da han så sent som i 1857 for anden gang var på session, blev han betegnet som spinkel og fladbrystet, og først det følgende forår blev han godt og vel 24 år gammel udskrevet til soldatertjeneste i Altona, der dengang var den sydligste garnisonsby i det danske monarki. Han ankom til Altona den 30. maj 1858, og dagen efter aflagde han faneeden som rekrut ved 3. bataillons 3. kompagni.

De 16 måneder, Niels Pedersen gjorde tjeneste i Altona, blev i

mange henseender en ret rolig og hændelsesløs periode i hans liv. Bataillonens indkaldte mandskab bestod udelukkende af jævne, lune og ufantastiske sjællændere, der nåede at få et særdeles godt forhold til byens tyske befolkning; det var så godt, at bataillonens nogle år senere ved overflytningen til København fra Altona fik et smukt skudsmål i den stedlige presse, der ellers langtfra var venlig mod danskerne. I tjenestetiden brugte Niels Pedersen sin sparsomme fritid til at se sig godt om i byen og egnen, og da han i september 1859 blev hjemsendt, kendte han Altona ud og ind og kunne endda finde rundt i Hamburg. Han havde desuden fået lært så meget tysk, at han kunne klare sig hæderligt.

I årene før og efter soldatertjenesten arbejdede Niels Pedersen forskellige steder på sin hjemegn, blandt andet tre år i Karrebæk. Som det var skik og brug dengang, skulle han give et igangsgilde for de andre svende, og det holdt han på kroen. Der blev ikke sparet på de våde varer, men der var heller ingen, der forfaldt til overdrevent drikkeri. Da han senere sammen med to andre gik hjem fra gildet, mødte de et par koner fra byen, men de var knap nok kommet forbi, da han hørte den en af dem sige: „Nå, den nye svend er nok lige så slem til at drikke som den gamle!“ Denne ytring glemte han aldrig, og den førte til, at han resten af sit liv i det store og hele holdt sig fra stærke drikke. Han nød – i bogstaveligste forstand! – ikke spiritus. Han kunne nok i ny og næ drikke en bajer, men det skete ikke ret tit. En snaps tog han som regel kun, når han havde vrøvl med maven, og så kunne han tage den uden at fortrække en mine. Hvis han derimod en sjælden gang så sig nødsaget til at drikke en snaps, så skar han det skrækkeligste ansigt, når den stærke væske løb ned i svælget.

I årene før krigen 1864 var arbejdsdagen lang og lønnen lav, og den fortjeneste, smeden kunne beregne sig, stod ikke i noget rimeligt forhold til det, en svend kunne tjene. Engang stod Niels Pedersen sammen med sin mester fra den tidlige morgen og smedede jernankre

til et pakhus. Sidst på eftermiddagen sagde smeden: „Nu kan vi godt holde op for i dag, Niels, for nu har jeg tjent 20 rigsdaler!“ Niels Pedersens dagløn beløb sig dengang til én mark, så han havde ikke meget at slå til side med. Han tjente da også betydeligt mere ved i sin sparsomme fritid at „fuske“ lidt for folk, reparere bøsser, smede ålejern og udføre andre lignende småarbejder, hvortil han frit og uden vederlag kunne bruge løs af sin mesters materialer.

I krig og fangenskab

Den rolige, virksomme hverdag ved esse og ambolt i den sjællandske landsbysmedie fik dog en brat ende. I efteråret 1863 trak det alvorligt op til en ny krig, og først i december fik Niels Pedersen indkaldelsesordren, der gav ham besked om at møde i citadellet Frederikshavn den 12. december. Hans gamle 3. bataillon var 14 dage før blevet normeret som et regiment med to batailloner à fire kompagnier og kaldtes nu 3. regiment.

Den 15. december kl. halvfire om morgenen marcherede 2. bataillon, hvortil 3. kompagni hørte, ud af citadellets nordre port til jernbanen, der transporterede soldaterne til Sorø, hvorfra de marcherede til Korsør. Ved juletid lå regimentet i kantonnement i Ulsnæs og Brodersby nord for Slien, men blev ved årsskiftet flyttet til linien Eckernförde–Flekkeby. 3. kompagni blev indkvarteret i Kokkendorf. Den tysktalende befolkning var ikke ret venligt stemt over for de sjællandske soldater, men da det viste sig, at de fleste både kunne forstå og snakke tysk fra garnisonstiden i Altona, kom soldaterne ret hurtigt til at stå på en endog særdeles god fod med befolkningen i Kokkendorf.

Efter at krigen var brudt ud, tog regimentet stilling nord for Mysunde, men Niels Pedersen kom ikke i kamp den 2. februar. Tilbage-toget kom som et slag for soldaterne, og mange havde tårer i øjnene under den trælse march mod Flensborg. Det svækkede dog ikke mo-

ralen i regimentet. Soldaterne holdt humøret oppe, og kunne man ikke mobilisere ret megen begejstring under Dybbøls belejring, så erstattede man den med noget, der var bedre, nemlig pligtfølelse. En dag hørte Niels Pedersens løjtnant, H. F. Bilsted, en samtale mellem to af sine soldater. Den ene var meget langt nede og beklagede sig på det ynkeligste over alle de lidelser, han måtte udstå, over kulden, over frosten i hænder og fødder, over mangelen på tilstrækkelig hvile og over, at konen ikke selv kunne klare bedriften derhjemme o.s.v. Den anden hørte roligt på hans mange beklagelser og svarede endelig med utilsigtet patos: „Du har jo svoret!“ – Klynkepotten tav, og så var den snak ikke længere.

Det værste, Niels Pedersen oplevede under krigen, var de nætter, han og hans kammerater måtte tilbringe ude i løbegravene mellem skanserne, men også marchturene fra Als til Dybbøl og tilbage igen var forfærdelige, og mange af soldaterne prøve at stive det vaklende mod af med nogle drabelige slurke af den udleverede brændevin. Hver mand fik daglig en halv pægl, men Niels Pedersen rørte aldrig sin ration, og det kom kammeraterne i hans deling til at nyde godt af. De ville gerne købe hans halve pægl, og han ville hellere end gerne sælge. Pengene, han fik ind ved den handel, købte han god, varm kaffe for, når kompagniet lå i kvartér på Als.

Den dag, Dybbøl faldt, lå 3. regiments 3. og 7. kompagni i det nordlige brohoved for at dække tilbagetrækningen til Als, og Niels Pedersen var derfor mellem de soldater, der sidst forlod Sundeved og gik over pontonbroen. De følgende to måneder blev en kedsommelig tid med trøstesløse strandvagter og trættende skansearbejder. Niels Pedersen havde det held, at 4. regiment, som hans yngste broder, Henrik, gjorde tjeneste ved, også var blevet på Als. Det var for dem begge en opmuntring at mødes af og til, når lejligheden bød sig. Så sent som den 28. juni, en dejlig lys sommeraften, havde Niels Pedersen taget turen fra barakkerne ved Vollerup til Arnkilsøre, hvor Hen-

Peder Pedersen, broder til Niels Pedersen, husmand i Kvislemark, veteran fra 1864. † 1927.

Henrik Pedersen, Niels Pedersens yngste broder, veteran fra 1864, gårdmand i Skafterup. † 1914.

rik var på strandvagt. Broderen Peder vidste de ingenting om. Han var husar og havde næppe lugtet krudtet endnu, eftersom det jo hidtil i denne krig næsten udelukkende havde været fodfolket, der måtte holde for.

Først sent på aftenen nåede Niels Pedersen tilbage til sit kvarter, men det blev ikke til søvn den nat. Ved totiden gik prøjserne over Allsund og blev ved Arnkilsøre varmt modtaget af de spredte feltvagter fra 4. regiment. Første bataillon af 3. regiment samt 3. kompagni og hele 18. regiment tog kampen op side om side med 4. regiment, og det kom til en hård fægtning omkring Kjær by. Det lykkedes 3. kompagni at befri deres kammerater af 7. kompagni, der blev holdt som fanger i en stor bondegård i byen, men da der kom friske fjendtlige

styrker til, måtte kompagniet trække sig tilbage. Efter en kort pause i kampene blev der foretaget et nyt voldsomt angreb på gården, men det måtte ret hurtigt opgives. Tabene var meget store, især for 3. kompagnis vedkommende. Regimentets samlede tab var over 300 faldne og savnede og 350, der var taget til fange.

Blandt de sidste var menig nr. 162 af 3. kompagni, Niels Pedersen. Han og de andre fanger blev ført til Sundeved, og blandt de fangne fra 4. regiment fandt han sin broder Henrik. De satte sig for, at de så vidt muligt ville være i nærheden af hinanden, og det lykkedes da også for dem. Fra Flensborg blev de ført til Hamburg, hvor de en kort tid måtte udføre skansearbejde. Senere førtes de til Cosel i Schlesien, hvor langt den overvejende del af de danske krigsfanger var menige af 3. og 4. regiment. Både Niels Pedersen og hans broder findes opført i fortegnelsen over de danske krigsfanger i Cosel. En del af dem blev senere udleveret til østrigerne, der internerede dem i den lille by Znojmo i det sydlige Mähren, umiddelbart syd for Brünn. De to brødres navne ses da også i revisionslisten over danske fanger i Znojmo. Opsynet med fangerne var iøvrigt på dette sted meget lem-fældigt, – der var himmelvid forskel på østrigske og prøjsiske fangevogtere – der blev endda arrangeret udflugter for fangerne, og på en af disse oplevede de to brødre at få den kejserlige hovedstad Wien at se. Takket være Niels Pedersens sprogkundskaber lykkedes det dem at komme ind i et par af byens kirker og i et af dens klostre.

Hjemsendelsen af krigsfangerne fandt sted i tiden fra den 18. juli til den 31. august 1864. Formodentlig var fangerne fra Znojmo blandt de sidste, der kom hjem, og det skete pr. skib fra Stettin og Swinemünde. De sidste skibe ankom til Kvæsthusbroen i København den 20. og 22. august, og efter at have afleveret deres mundering kunne de to brødre begive sig hjem til Sydvestsjælland.

Der er ingen tvivl om, at der blev glæde i det lille hjem på Stærholm, da de to sønner vendte hjem i god behold. Deres mor havde

været ude af sig selv af fortvivlelse, da krigen kom, og det stod hende klart, at hendes tre sønner blev indkaldt. Hun havde så fået en nabokone til at afskrive et himmelbrev, der skulle kunne beskytte sin bærer mod hug, stik og kugler og i det hele taget gøre ham usårlig. Det blev skrevet i tre eksemplarer, så sønnerne kunne få hver et. Der var næppe nogen af dem, der nærrede synderlig tillid til, at brevet kunne beskytte dem, men de forstod deres mors inderlige ønske om at få dem uskadte hjem og gemte brevet i lommen på deres uniform. Niels Pedersens himmelbrev eksisterer endnu.

Smedeår og husmandskår

Efter sin hjemkomst fra krigsfangenskab arbejdede Niels Pedersen en tid hos smeden i Bistrup, men da Peder Christensen i Spjellerup besluttede sig til at lægge smedehåndværket på hylden, tog hans søn til Bistrup og overtalte Niels Pedersen til at forpagte smedien i Spjellerup. Den første tid havde han intet sted at bo, men var henvist til at sove på smedeloftet. Det blev naturligvis for trangt for ham i det lange løb, og da han ydermere gik i giftetanker, begyndte han at se sig om efter et hus at bo i. Af Holsteinborg gods købte han et gammelt hus med tre tønder land, men da huset ikke var noget værd, besluttede han at rive det ned og bygge et nyt. Da han imidlertid så godt som ingen penge havde, henvendte han sig til en ældre velhavende gårdmandsenke i Spjellerup, Maren Lars Hansens, og spurgte hende, om han kunne låne 50 rigsdaler, så han kunne få bygget et hus? – „Ded ka' du smænd godt, Niels,“ sagde hun, „for ded skidt har jeg noek af.“ – Da Niels tilbød hende renter og faste afdrag, sagde hun, at det var hende ligemeget, hvornår hun fik pengene. Han kunne jo bare betale, når han havde penge at undvære.

Niels Pedersen takkede for tilliden og tog kort efter fat på byggeriet. Hans broder Henrik, der før krigen havde lært tømmerhåndværket i Karrebæk, lovede at forestå arbejdet, og de fulgtes så ad ud i

Fuirendal skov, hvor de for hans sidste 50 rigsdaler købte noget egetømmer samt nogle materialer fra en nedrevet lade. Huset, der bruges til beboelse endnu i dag, blev færdigt i løbet af 1868, og smeden kunne holde bryllup. Den 5. december samme år blev han i Marvede kirke viet til pigen Maren Margrethe Andersdatter, der hidtil havde ernæret sig ved at sy for folk. Begge brudefolkene var forlængst ude over den første ungdom, eftersom hun var 30 og han 35 år gammel, men det blev deres ægteskab næppe ringere af. Maren Margrethe Andersdatter var forøvrigt født i Spjellerup som datter af husmand Anders Pedersen og Kirsten Olsdatter, så hun kunne som gift kone fortsætte det stiltfærdige, virksomme hverdagsliv, hun fra sin barndom havde været fortrolig med. Hun holdt ganske vist op med at sy for folk, men fik til gengæld andre ting at tage vare på, efterhånden som familien blev større. Hun og Niels Pedersen fik sammen fire børn, en datter og tre sønner, men den ældste søn døde allerede, da han var to år.

Efter knap en snes års virke som smed, besluttede Niels Pedersen at opgive smedehåndværket. Han havde altid interesseret sig mere for landbruget og derfor tid efter anden købt mere jord til de tre tønder land, han havde købt af godset. Disse jordlodder lå nord for byen. Da han i 1885 havde købt det sidste stykke jord, solgte han smedien, men beholdt huset. Siden den tid levede han af sin jord, – fra 1895 godt hjulpet af sin ældste søn.

Niels Pedersen synes at have været et særpræget menneske. Mange af de små træk, der blev fortalt om ham, bærer vidnesbyrd derom, og der er ingen tvivl om, at han inden for sin egen snævre kreds var en personlighed af et vist format. Ikke sjældent var han mand for at sætte tingene på plads, undertiden med en lun bemærkning, til andre tider lige på og hårdt. Han var i to perioder, fra 1880 til 1885, medlem af Marvede-Hyllinge sogneråd. Møderne blev dengang holdt på skift hos de forskellige sognerådsmedlemmer.

Engang, da der skulle være sognerådsmøde hos gårdmand Carl Hansen i Havnskov, kom Niels Pedersen kørende derover i en enspændervogn sammen med sin syvårige søn Peder. Smeden rejste sig, stod af vognen og vendte sig mod drengen. „Kør du så bare hjem til mor, min dreng,“ sagde han. Det hørte Carl Hansens kone, så hun vendte sig mod smeden og sagde: „Jamen, Niels Pæsen dog! Du vil da vel ikke la' den smule dreng køre alene helt til Spjellerup?“ – „Hvorfor ikke?“ spurgte Niels Pedersen. – „Han kørte jo løbsk i går,“ sagde hun. – „Det skal han vel ikke gøre sig en vane af,“ svarede han og lod drengen køre sin vej. Han slap godt hjem, men Carl Hansens kone havde fået et lille vink om ikke at blande sig i, hvad smeden foretog sig.

Hos et af sognerådets medlemmer var konen meget dominerende og lidt for tilbøjelig til at give sit besyv med i sognerådets forhandlinger, men det skete dog kun én gang i den tid, Niels Pedersen sad i sognerådet, og det var den allerførste gang. Han fandt hurtigt hendes indblanding lidt for vidtløftig og kunne til sidst ikke dy sig, men sagde på sin lidt bøse måde: „Sig mig, er vi til sognerådsmøde eller til kællingemøde?“ – Den snaksomme kone tav skyndsomst bomstille og blandede sig aldrig mere i, hvad sognerådet forhandlede om, men hun hævnede sig på smeden ved aldrig mere at invitere ham og hans kone med, når hun og hendes mand holdt spisegilde efter november-slagtningen.

Kort førend Niels Pedersen med udgangen af året 1885 trådte ud af sognerådet, var han med til at tage beslutning om, at der skulle indrettes en pogeskole i Hyllinge. Skønt lokale interesser tit og ofte kunne gribe afgørende ind, når et sogneråd havde medlemmer fra to forskellige sogne og undertiden skulle tage stilling til ting, der kun havde betydning for det ene sogn, så forekom dog her et tilfælde, hvor man enedes kønt om at føre sagen igennem. Der opstod først meningsforskelle, da man skulle til at ansætte en lærerinde. Der var

Niels Pedersens hus i Spjellerup, opført 1868. Vinduerne nye og gavltrekanter med ny beklædning. Foto 1971, Henry Rasmussen, Fuglebjerg.

32 ansøgere at vælge imellem, men de fire sognerådsmedlemmer fra Hyllinge gik ind for én af ansøgerne, mens de fire fra Marvede ville have en anden. Niels Pedersen, der var det femte medlem fra Marvede sogn, bemærkede, at da det var Hyllinge sogn, der skulle have lærerinden, så var det også mest rimeligt, at man antog den lærerinde, som man fra Hyllinges side ønskede at få. Det ville *han* i hvert fald stemme for! Det afgjorde sagen. Når smeden havde indtaget et standpunkt og givet en fornuftig begrundelse derfor, var han ikke til at rokke. Hans sognefæller bøjede sig, og sognerådet vedtog enstemmigt at antage Marie Christiansen fra Snesere som lærerinde ved pøgeskolen i Hyllinge.

Et træk mere fra Niels Pedersens deltagelse i sognerådsarbejdet blev i sin tid fortalt af gårdmand Hans Jensen i Kongsted-Borup. Han var

født i Menstrup som søn af en væver, men havde det meste af sin barndom boet i sin fødebys fattighus, fordi hans mor var enke og uden muligheder for at forsørge sig selv og sine børn. Hans Jensen fortalte, at han huskede Niels Pedersen som en høj, mager og alvorlig mand, og at en bestemt begivenhed i hans barndom havde prentet sig dybt i hans erindring.

Denne hændelse indtraf, mens Niels Pedersen som fattigforstander skulle forestå uddelingen af de fødevarer, som sognerådet købte til fordeling mellem de fattige i sognet. Hans Jensen kunne huske, at han og hans søskende altid med spændt forventning så frem til moderens hjemkomst, når hun havde været hos fattigforstanderen efter madvarer. Men engang kom hun hjem med brød og smør og havde ikke, som de var vant til, noget flæsk med hjem. Da børnene spurgte, hvordan det kunne være, svarede hun, at det var Niels Pæesens skyld. Han havde nemlig uden videre kasseret det indkøbte flæsk med den begrundelse, at det var soflæsk, og han havde ydermere tilføjet, at det, de pågældende sognerådsmedlemmer ikke selv gad æde, det var heller ikke godt nok til de fattige!

Sådan kunne han være. I det daglige kort for hovedet, mut og tilknapet, men hjertelaget gik ingen fejl af. Han var ikke en mand af mange ord, men hvad han sagde, det stod fast, og det blev husket.

I politisk henseende var Niels Pedersen venstremand. Han var i mange år stiller for den lokale folketingsmand, Hans Hansen fra Menstrup, der fra 1861 til 1898 repræsenterede Fuglebjerg-kredsen i folketinget, og han fulgte interesseret med i rigsdagens arbejde. Det faldt ham dog altid noget for brystet, når han læste rigsdagsreferaterne og så, at Hans Hansen ikke deltog i afstemningerne. Han syntes, at manden burde kunne tage stilling for eller imod. Ved valgene i Fuglebjerg mødte han troligt op for at afgive sin stemme, og han kørte sjældent hjem, før han vidste, hvem der var blevet valgt i kredsen.

Valgdagen var i hine tider noget af en folkefest og bød tit på en

kærkommen anledning til at træffe fjernere slægtninge og gamle bekendte. På en sådan valgdag mødte Niels Pedersen engang en husmand fra Flemstofte, der hed Jacob Nielsen, og som han langt ude var i slægt med. De hyggede sig gevaldigt sammen dagen igennem, drak kaffe og snakkede valg og var rørende enige i mangt og meget, indtil de opdagede, at de havde stemt på hver sin kandidat. Det smilede de lunt og længe ad, også når de sidenhen løb på hinanden.

Den lune sjællænder

Bag sit alvorlige og tilknappede ydre gemte Niels Pedersen et sindelag, der kendetegnes af en udpræget sans for humor og et lune så ægte sjællandsk, at det undertiden kunne give sig de mest pudsige udslag. Han kunne finde på at sige til skolebørnene, når de på vej til skole kom forbi smedien, at de godt kunne gå hjem igen, for skolelæreren var syg, og når de så godt og vel havde begivet sig på hjemvejen, kaldte han ad dem og sagde, at det nok alligevel var bedst, de selv gik hen i skolen for at høre, om det var rigtigt, for han *kunne* jo have hørt forkert. Og når Kuk-Anders, en af egnens originaler, kom ind til ham for at få hår og skæg svedet af med et stykke jern, der var hedet på esssen, ja, så sluttede Niels Pedersen som regel af med at gnide det sodede jern hen over Anders' næsetip.

Engang var smeden endda så drilagtig, at han standsede op, da han havde fjernet hår og skæg fra det halve af hovedet, og spurgte Anders, om han ville tjene en halv flaske brændevin. Der var ikke noget, Anders hellere ville, og da han hørte, han kunne fortjene den ved i et nærmere fastsat tidsrum at gå rundt med det halve af hovedet bart og langt hår og skæg i den anden halvdel, gik han med på spøgen. Han fik dog ingen brændevin ved den lejlighed, for da han kom hjem med det udseende, blev hans kone, Stine, så gal, at Anders foretrak sporenstregs at gå op i byen til Niels Pedersen og få resten af hårpragten fjernet.

Om Anders er iøvrigt at fortælle, at han og Stine boede i et hus på Spjellerup Mark, men da Anders døde, flyttede Stine til Menstrup, hvor hun boede i det gamle fattighus. Siden den tid blev hun altid kaldt „den lille Stine fra Menstrup“, hvis man da ikke foretrak at kalde hende „Gnævren“, et kendingsnavn, som hendes rappe snakketøj havde forlenet hende med. Hun kom dog stadig med jævne mellemrum til Spjellerup, og en dag, da hun var på vej ud til sit gamle hus på Spjellerup Mark, fik en af byens karle, der gik og rensedede grøfter, øje på hende. Karlen, der af let forståelige grunde gik under navnet „Faen-ede-me-Jæens“, fik med det samme en lys idé. Han kaldte på et par drenge, der løb og legede ved åen – den ene af dem var smedens søn – og overtalte dem til at give ham et tegn, når Stine skulle over broen, der gik over åen. Det var de mere end villige til, og da Stine var midt på broen, vinkede de til karlen, der havde skjult sig under den. Han stødte tre gange i træk spadeskiftet op i broplankerne, med den virkning, at den lille, vævre Stine gav et par høje hop, greb sig til hjertet og skrækslagen råbte: „Er du et menneske, så stig frem, men er du en djævel, så vig fra mig, for jeg er den lille Stine fra Menstrup!“ Derpå forsvandt hun ud over markerne så hurtigt, benene kunne bære hende. Det siger sig selv, at karlen og de to drenge var ved at omkomme af fornøjelse.

En anden af egnens særprægede mennesker var en husmand i Spjellerup, der i daglig omtale gik under navnet Vræle-Laves, fordi han tidligt og silde gik og råbte op og skældte ud. Når han om morgenen gik gennem byen på vej til arbejde, råbte han, så det gjaldede mellem byens lave huse: „Madam Jørgensen, madam Sørensen og ræveslagterinden!“ – Engang lå han og slog sten ved vejen i byens udkant, og ved den lejlighed gik det ud over bonden i den nærmeste gård. Med små mellemrum råbte Lars højlydt: „Møg-Christian

T.h.: *Niels Pedersen og hans kone, Maren Margrethe Andersdatter, omkr. 1895.*

Knudsen!“ – Christian Knudsen tog sig ellers ikke af, at Lars skældte ud, men netop i de dage gik han med en byld, der var øm og irriterede ham meget, og da han op ad dagen kom gående forbi Lars, og denne gentog sit skældsord, glemte Christian Knudsen helt, at bylden sad på det ene håndled. Han stak Lars en lussing, og den var så hård, at der gik hul på bylden, så blod og pus sprudede ud i ansigtet på Lars, der gned sin kind og med grædende stemme sagde: „Du har jo slavet hul, Christian!“ – Det måtte Christian Knudsen jo indrømme.

I 1905 kom der en ny lærerinde til pogeskolen i Spjellerup, og få dage efter døde Lars' mor. En skønne dag kom Lars ind til lærerinden og indbød hende til til at være med ved begravelsen. Han havde svære trækninger i ansigtet, mens han forrettede sit ærinde, men han beherskede sig, indtil han havde sagt farvel og vendt hende ryggen. Så råbte han: „Møglærerinde! Lærerinde-ko!“

På samme måde gik det, når han kom ind hos Niels Pedersen for at få en hjælpende hånd til et eller andet. Dér gik han aldrig forgæves, vidste han. Mindst én gang hvert kvartal kom han ind til smeden for at få henstand med sygekassekontingentet, som han altid stod i restance for, og som Niels Pedersen i regelen betalte for at undgå, at Lars blev slettet af sygekassen. Smeden sagde aldrig nej, og Lars sagde som oftest pænt tak for hjælpen, men aldrig så snart var han kommet ud af døren, før han kvitterede ved at råbe: „Gamle smed! – Sorte smed!“ – Engang kaldte Niels Pedersen på ham og spurgte ham, hvorfor han skældte ham ud lige efter, at han havde givet ham en håndsrækning. Lars var aldeles uforstående. Han vidste da ikke af, at han havde skældt smeden ud. – Rimeligvis lå Lars under for en nervøs lidelse, som han kun sjældent var i stand til at beherske.

I Spjellerup boede også Mettes Christen, der egentlig hed Christen Hansen. Han var arbejdsmand, men havde et hus med lidt jord, nærmest et vænge. Han var meget overtroisk, og når han i vintermørket var på vej hjem fra arbejdet, gik han altid i det højre hjulspor, for,

som han sagde, i det andet gik alt „skidteriet“. Men selv om han frygtede det overnaturlige og uforklarlige, så havde han dog endnu større respekt for sin kone Mette, og hans kendingsnavn Mettes Christen angav da også tydeligt, hvordan rangforordningen var i deres fælles hjem, Christen var godt nok stor og stærk, men Mette var en skrap kone med et solidt tag i tøjlerne, og hun styrede sin store mand og sit lille hjem myndigt og med en fast hånd.

Dengang Niels Pedersen var kommet til Spjellerup og som ugift mand boede på smedeloftet, havde Mettes fader, Væver-Hans, opsøgt ham i smedien og både tilbudt at indrette en ekstra lejlighed i sit hus og betale ham en køn sum penge i blanke rigsdaler, hvis han ville gifte sig med Mette, som havde været lidt vanskelig at få afsat. – „Jamen, jeg er jo forlovet,“ sagde Niels Pedersen. – „Ded ka' du vel gøre forbi,“ svarede væveren. Det følte smeden dog ingen trang til. Han kendte Mette og betakkede sig.

Kort tid efter lykkedes det dog for væveren at få Mette gift med Christen, og tilfældet magede det sådan, at da Niels Pedersen i 1885 havde afstået smedien og slået sig på landbrug, blev han optaget i byens husmandslav, som Christen også var med i, og de fik ad den vej en hel del med hinanden at gøre. – Hvert år, når tienden var indsamlet og af et par betroede mænd afleveret på amtstuen i Slagelse, holdt lavet tiendegilde. Det blev holdt på skift hos de enkelte medlemmer, og de øvrige indskød så et beløb til afholdelse af udgifterne ved traktementet, der blandt andet bestod af kaffe og varme æbleskiver.

Hos Christen Hansens bagte Mette altid æbleskiverne i god tid og satte dem derefter ind under dynen i alkoven, hvor de kunne holde sig varme. Det vidste Niels Pedersen, og da han holdt af at drille Mette, anbragte han sig ved et sådant tiendegilde på stolen mellem alkoven og kakkelovnen, og her sad han så i al stiltfærdighed og listede hånden ind under dynen, tog en æbleskive og rakte den bag om

kakkelovnen til den, der sad nærmest, og sådan blev han ved, indtil de alle havde fået hver en æbleskive. Når så Mette kom for at tage æbleskiverne ud, opdagede hun med det samme, at der var gået svind i dem, og så sagde hun: „Hvem har taget af mine æbleskiver? – Ded er selvfølgelig dig, Niels Pæesen.“ – Som regel blev æbleskiverne hurtigt spist op, og selvom de ikke smagte særlig godt, fordi Mette sjældent fik dem bagt helt igennem, så kunne smeden ikke dy sig for at sige, at han sagtens kunne spise et par stykker til, og de andre i lavet, der morede sig over smedens drilleri, sagde det samme. – „I kan vækkelig ikke få flere til den betaling,“ sagde Mette, der i alle måder var meget påholden. Det blev iøvrigt også sidste gang, smeden var til tiendegilde hos Mettes Christen. Da turen var ved at komme til ham igen, fik Mette ham til at trække sig ud af lavet. Det var en udgift, der kunne spares.

I en lang årrække efter, at Niels Pedersen var begyndt at drive landbrug, var han i pløjelag med Christen, fordi de kun havde én hest hver, og det nu engang var bedst at pløje med to heste. Hvis Christens hest var våd af sved, når smeden afleverede den, skældte Mette ham ud: „Du er vækkelig for hård ved den grå, Niels Pæesen!“ – Det morede naturligvis smeden at køre hesten svedt, om ikke for andet så for at høre Mette bruge mund. Hun var i det hele taget taknemmelig at drille. For at spare sine gulve havde hun syet et lille tæppe af nogle gamle frakker, det var ikke gjort særlig fikst, men hun regnede naturligvis med, at folk ville gå på det, men når Niels Pedersen kom ind i hendes stue, gjorde han altid, hvad han kunne for at træde ved siden af tæppet. – „Du skal vækkelig gå på tæppet, Niels,“ sagde hun. – „Jeg vil datte gå og træde på dine klæder,“ svarede smeden.

Niels Pedersen var forøvrigt i pløjelag med Christen i temmelig mange år, også efter at han havde overladt det meste af driften til sin søn. Når han pløjede for Christen, diskede Mette op med et vel-

dækket og velforsynet bord, og hun satte hver gang et stort fad med kogte, pillede æg ind. Christen havde hun vistnok givet et tilhold om at holde fingrene af fadet, for han vovede ikke at røre æggene, når hun var i stuen, men så snart Mette under måltidet gik ud i køkkenet, tog Christen et par æg, stoppede det ene helt ind i munden og tyggede løs, samtidig med at hans blik fæstnede sig ved det næste. Når Mette så kom ind, opdagede hun straks, at beholdningen af æg var skrumpet ind, og så skævede hun mistroisk til pløjemanden, som efter hendes mening havde taget lidt vel rigeligt for sig af retterne.

Da Christen Hansen en tidlig morgenstund nogle år senere døde, blev Mette slået helt ud. Hun var ganske ulykkelig og sagde til nabo-konerne, der i løbet af formiddagen kom for at lægge hendes mand i kisten: „Ded er dov forfærdeligt! Hvad skal jeg dov gøre? Jeg kan vækkelig ikke være ene her. Jeg må vækkelig ha' mig en anden mand.“ – Det fik hun dog ikke brug for. Samme dag, hen under aften fulgte hun Christen i døden, og onde tunger ymtede om, at det var for stadig at have hånd i hanke med, hvad han foretog sig.

Det tabte land

Niels Pedersen kunne aldrig helt udviske mindet om sine oplevelser under krigen i 1864, skønt han sjældent talte om den. Det skete i reglen kun, når han var sammen med sine to brødre, Henrik, der boede i Skafterup, og Peder, der var husmand i Kvislemark, men så snakkede de altid meget om deres oplevelser, og snakken mandede til sidst ud i et lunt drilleri, der uvægerligt gik ud over Peder, som under hele krigen ikke havde set så meget som skyggen af en tysker, ikke engang da han var med i en parlamentærsendelse, som han deltog i med bind for øjnene. Han var dog lovlig undskyldt. Dels var han oppasser for en husarløjtnant, og dels var husarregimentet underlagt Hegermann-Lindencrone, kaldet „general Baglæns“, der kun sjældent havde haft føling med de fjendtlige styrker, så hans muligheder for at

møde fjenden ansigt til ansigt havde været meget små. Han fandt sig dog godmodigt i brødrenes drilleri, for han vidste jo, at de havde haft krigens hændelser og lidelser meget mere inde på livet, og at de i langt højere grad var mærket af det, de havde oplevet.

Der var ingen tvivl om, at krigen sad Niels Pedersen som en uro i sjælen, så længe han levede. Han følte til stadighed en stærk dragning mod de steder, hvor han havde lidt og stridt, og foretog i årenes løb ikke så få rejser til det tabte land. Han var i 1884 med på den første af de husmandsrejser, som højskoleforstander Anders Jørgensen i Høng tilrettelagde, og da der året efter igen blev foretaget en husmandsrejse, søgte Niels Pedersen også om tilskud til at rejse. I sin ansøgning spurgte han, om han måtte bruge tilskuddet til en rejse til Altona. Det fik han lov til på betingelse at, at han efter sin hjemkomst aflagde en skriftlig beretning om turen til landboforeningerne, der støttede husmandsrejserne. Det var jo, før husmandsforeningerne blev til.

Med dette tilsagn rejste Niels Pedersen så til Altona og genopfriskede i nogle dage bekendtskabet med den by, hvor han i sine unge dage havde været soldat. Han var også en tur i Hamburg, og på hjemvejen var han i Slesvig og ved Mysunde og senere på Dybbøl og Als for at gense og genopleve.

I 1892 tilrettelagde slagtermester Olsen i Næstved en udflugt til Sønderjylland med deltagelse af forsvarsbrødre og en del af de veteraner fra de slesvigske krige, der boede på egnen. Da Niels Pedersen hørte om turen, meldte han sig straks, men tilmeldte samtidig sin ældste søn Peder, der på det tidspunkt var 17 år gammel. Der var også andre Spjellerup-borgere med på turen, der gik til Dybbøl og Als, de steder, hvor der under krigen var foregået mest.

Enkelte deltagere i turen var dog taget med af rent selskabelige årsager, det var mennesker, for hvem udsigten til hyggeligt samvær med vådt og tørt havde været afgørende, da de besluttede sig til at

tage med på sejlturen fra Karrebæksminde til Sønderborg. Blandt de fremmeste i denne gruppe af deltagere var vinhandler Nønniche i Næstved og en bagermester fra Kongsted. De var ikke veteraner, men trods alt folk, som ikke var bange for at slå et slag, når de bare kunne få nogle festlige dage ud af det. Det var dog især på hjemturen, de udfoldede deres selskabelige talenter. Da skibet var ud for Agersø, lukkede Nønniche sin pung op, vendte bunden i vejret på den, uden at der faldt noget ud, og erklærede, at nu var han afholdsmand, indtil de nåede Næstved, og da de gik i land i Karrebæksminde, så bageren ud til at have „døjet så mangan hård dravat“. Men deltagerne havde som helhed haft en ganske fortræffelig tur, de havde set meget og oplevet meget, og ikke mindst den unge bondekarl, smedens søn, havde på rejsen modtaget indtryk, han aldrig glemte.

I 1897, da sønnen lå som soldat på Sølvgadens kaserne i København, rejste Niels Pedersen alene en tur til Sønderjylland, og da slagtermester Olsen året efter på ny foranstaltede en udflugt til de sønderjyske slagmarker, blev Niels Pedersen og hans nabo, Marius Iversen samt skolelæreren i Spjellerup, Nis Sørensen, enige om at tage med på turen. Smedens Peder, der nu til stadighed var hjemme for at tage sig af ejendommen, kørte de tre rejsekammerater til Karrebæksminde og skulle hente dem igen, når de vendte hjem. De var i højt humør og glædede sig til rejsen, men skibet var lille og overfyldt, og da det ydermere blev stormvejr, mens de sejlede hjem, var humøret knap så højt, da de en tidlig morgenstund nogle dage senere gik i land i Karrebæksminde. De var trætte, og deres kønne klæder bar tydelige spor af hjemrejsens strabadser. Niels Pedersen, der under krigen havde døjet mere og udstået værre besværligheder, kom hurtigt til hægterne, men både lærer Sørensen og Marius Iversen gik i flere dage efter hjemkomsten med en fornemmelse af, at de stadig sejlede.

Efter denne rejse gik der nu flere år hen, inden Niels Pedersen på

ny fik lejlighed til at tage en tur til Sønderjylland; i 1906 brød han og hans kone op fra Spjellerup og flyttede ind i en aftægtsstue, der blev stillet til deres rådighed i den gård, deres søn havde købt i Kyse, og her traf Niels Pedersen to andre veteraner, Anders Abrahamsen og Christian Hansen. Førstnævnte havde han ikke truffet før, men Christian Hansen, der havde et sted i Kyse overdrev, var hans gamle krigskammerat. De havde stået ved samme kompagni, og engang, da Christian Hansen havde slidt bunden ud af sine hoser, havde Niels Pedersen lånt ham et par af sine. Dem havde han aldrig fået igen, fordi de under kampen om Als var blevet skilt fra hinanden. Trods den forholdsvis korte afstand mellem Kyse og Spjellerup havde de ikke set noget til hinanden siden krigen. Men nu kunne de forny bekendtskabet, og Christian Hansen fik mulighed for at få ordnet det gamle mellemværende. Han kvitterede for lånet af strømperne ved at byde Niels Pedersen på en kop kaffe, da de sidst i maj 1906 traf hinanden ved et folketingsvalg i Fuglebjerg.

Anders Abrahamsen blev dog den, Niels Pedersen tiest drøftede minderne fra krigen med, og et par år efter, at han var flyttet til Kyse, enedes de to gamle om endnu engang at rejse til Sønderjylland og sammen besøge de steder, hvor de under krigen havde døjet så meget og lidt så store skuffelser. På det tidspunkt var Niels Pedersen 75 år gammel, Anders Abrahamsen lidt yngre.

De sidste år

I 1899 overlod Niels Pedersen det fulde ansvar for driften af ejendommen i Spjellerup til sin søn, der samme år forøgede dens areal med endnu nogle tønder land. Han havde imidlertid i mange år båret på en drøm om at få en gård, og Niels Pedersen støttede ham i hans forehavende. I foråret 1906 blev hjemmet i Spjellerup solgt, og i maj flyttede Niels Pedersen og hans kone til Kyse sammen med deres søn. Det var noget af en omvæltning for de to gamle mennesker

at flytte fra Spjellerups landsbyhygge, som de igennem så mange år havde indlevet sig i, til en udflyttergård på Kyse mark. Der var dog aldrig nogen, der hørte dem klage over forandringen.

Kort efter flytningen til Kyse kørte Niels Pedersen og hans søn hen til herredsfogedkontoret i Førsløv for at få oprettet en aftægtskontrakt. – „Hvad vil De have skrevet, Niels Pedersen?“ spurgte herredsfuld-mægtigen, der hed Fabricius. – „Ja, kan De garantere mig for, at Peder lever længere end jeg, så er ded smænd lige meget, enten der bliver skrevet noget eller ej,“ svarede Niels Pedersen. Den garanti kunne herredsfuld-mægtigen naturligvis ikke give, og han udfærdigede så den ønskede aftægtskontrakt, skønt den gamle smeds ubegrænsede tillid til sin søn jo egentlig gjorde den overflødig.

Ifølge aftægtskontrakten havde Niels Pedersen og Maren Margrethe Andersdatter ret til fri bolig i en særskilt stue, gratis forplejning, der skulle være lige så god som den, sønnen og svigerdatteren fik, opvarmning, vask og renlighed, lys og varme eller i stedet en favn brænde, som skulle leveres hvert års 1. november, omhyggelig og kærlig pleje i sygdoms- og alderstilsfælde samt fri befordring, når de ønskede det, dog ikke i høst- og såtiden, således at de kunne „erholde fuldstændigt og standsmæssigt livsophold i enhver henseende“ – herfra var dog undtaget forsyningen med beklædningsgenstande og småfornødenheder, hvortil sønnen skulle yde dem 50 kr. om året.

Hvis de skulle blive utilfredse med denne aftægt, forpligtede sønnen sig selv og sine arvinger til at svare dem en årlig livrente af 400 kr. eller 300 kr. til den længstlevende, og som sikkerhed for samtlige ydelser fik de sekundær prioritet og panteret i hans gård med alt, hvad der hørte til, næst efter arvefæsteafgifterne og den forud prioriterede gæld, men sideordnet med en gæld på 2200 kr. til hans søskende, fordelt med 1000 kr. til den gifte søster i Menstrup og 1200 kr. til hans ugifte broder i Amerika. Aftægten var i skødet kapitaliseret til 2000 kr.

Niels Pedersen havde iøvrigt allerede flere år i forvejen indstillet sig på at gå på aftægt. Fra det øjeblik i 1899, da sønnen overtog stedet i Spjellerup, havde han aldrig penge på sig, bortset fra de dage, da han og Anders Abrahamsen var i Sønderjylland, ja, han ejede i de sidste år, han levede, ikke engang en pung. Når han havde brug for penge, spurgte han sin søn, hvor pungen var og tog så selv, hvad han skulle bruge. Hans behov var ikke ret stort, og han holdt da heller aldrig regnskab med, om han fik mere eller mindre, end han havde krav på ifølge aftægtskontrakten.

Men selv om Niels Pedersen var gået på aftægt, så var det ikke ensbetydende med, at han resten af sit liv lå på den lade side. Han havde fra sine tidligste år måttet arbejde hårdt og kunne ikke sådan lige på engang spænde helt fra. Derfor gik han nu i stedet hos sønnen og gjorde sig nyttig, hvor han kunne, passede køer og svin, når det var nødvendigt, og gik i det hele taget til hånd, hvor der var brug for hans hjælp. Når han vandede kørerne, talte han pumpeslagene, så han nøje vidste, hvornår de havde fået nok. Engang lærer Nielsens kone fra Hyllinge kom på besøg, stod han og pumpede vand ind til kørerne. – „Goddag, Niels Pæesen,“ sagde hun, men hun fik intet svar, og i den tro, at han ikke havde hørt hende, sagde hun goddag én gang til, men først da hun tredie gang, endnu højere, sagde: „Goddag, Niels Pæesen!“ svarede han mut: „Jeg tæller slagene!“ Dét arbejde brød han sig altså ikke om at blive forstyrret i.

Den jævne, stiltfærdige tilværelse på sønnens gård skulle dog blive af forholdsvis begrænset varighed. En dag, da han havde sat vindmotoren i gang for at male korn til svinene, var han så uheldig, at det ene trøjeærme hang fast og blev revet med, så han fik den højre arm spoleret i kværnen. Han faldt, men fik rejst sig igen, kom over gården og gik ind og satte sig middagsbordet, som om intet var hændt. Den eneste, der havde lagt mærke til noget usædvanligt, var hans svigerdatter, der havde set ham komme over gårdspladsen uden

hue, og den forlod ham ellers kun, når han sov, men hun havde ikke tænkt videre over det. Netop i de dage gik karlen i gården og var plaget af en dårlig hånd. De havde overvejet, om de skulle køre ham til doktoren i Menstrup eller hente denne til Kyse, men pludselig sagde Niels Pedersen: „Det er nok alligevel bedst, I får doktoren her hen, så kan han se på min arm med det samme!“

Der blev naturligvis stor opstandelse. Da doktoren kom, blev Niels Pedersen omgående indlagt på Næstved sygehus, og armen blev amputeret med det samme. Han var dog ikke mere medtaget af operationen, end at han, da han var kommet til sig selv igen efter bedøvelsen, kunne spørge, om han måtte få lov til at se den del af armen, han havde mistet. „Det kan De virkelig ikke, Niels Pedersen,“ sagde sygeplejersken. Et sådant ønske havde hun aldrig været ude for.

Der gik kun kort tid, så var han hjemme igen. Han var helt sig selv, men lidt utilfreds med, at han ikke kunne hjælpe så meget til som før. I stedet tog han sig af de tre børnebørn, der efterhånden var kommet til. Med sønnesønnen, der bar hans navn, gik han op og ned ad stuegulvet, mens de to småpiger hagede sig fast enten i det tomme ærme eller i frakkeskødet.

Nogle måneder efter hjemkomsten fra sygehuset blev Niels Pedersen imidlertid syg igen. Det kom ganske pludseligt. Han havde en dag i det tidlige forår 1911 opholdt sig lovlig længe ude i det kolde aprilsvejr og måtte den følgende morgen blive liggende i sin seng. Han var blevet offer for en voldsom lungebetændelse og lå ligefrem og fantaserede engang imellem. En dag kom hans broderdatter Marie fra Skafterup for at se til ham. – „Hvordan har du det, farbror?“ spurgte hun. – „Joe,“ sagde han, „jeg har det smænd meget godt, når jeg bare kunne slippe for at høre det skrig!“ – Dermed hentydede han til en oplevelse, han havde haft under krigen, da han sammen med nogle andre af sine kammerater var udkommanderet til at fuldbyrde dødsdommen over en af fjendens spioner.

Der sporede dog en kort overgang en bedring i hans tilstand, og det så en tid ud til, at han snart ville være oven senge igen. Den 12. maj om aftenen kom hans søn ind i hans stue for at tage hans tekop ud. – „Vil du have mer?“ spurgte han. Det sagde faderen nej til. – „Jamen, du kan godt få mer,“ sagde sønnen. – „Jeg kan vel også blive fri,“ svarede han.

Det blev de sidste ord, Niels Pedersen sagde. Samme aften døde han lige så stilfærdigt, som han havde levet, og den 19. maj, på fem-årsdagen for flytningen fra Spjellerup til Kyse, blev han begravet på Vallensved kirkegård. Først 11 år senere fulgte Maren Margrethe Andersdatter ham i graven. Hun havde livet igennem været ham en værdig medhjælp og en god støtte i det daglige arbejde.

— — —

Niels Pedersen var i gammeldags forstand en mand af den menige almue, men levede stærkt med i, hvad der rørte sig i hans egen tid, og gik det i møde med et åbent sind. Gennem Anders Jørgensen på Høng fik han en fornemmelse af højskolens betydning for den voksne ungdom og sendte tidligt sin ældste søn på højskole, og senere sørgede han også for, at datteren kom på højskole.

Han hørte i al sin færden til blandt de stille i landet og fik derfor næppe megen omtale, hverken mens han levede, eller da han var død. Men her er nu skåret ham en minderune.

Kildeforklaring:

Ovenstående levnedsskildring bygger i hovedsagen på oplysninger, meddelt af Niels Pedersens sønner, gdr. Peter Petersen, Kyse, (f. 1875) og gdr. Oluf Petersen, Kyse Overdrev (1881–1952), hans brodersønner, gdr. Peder Pedersen, Skafterup, (1871–1956) og tømrerm. Jens Pedersen, Nyborg, (1877–1969), hans broderdatter, fru Marie Jørgensen, Skafterup, (1874–1945), afd. gdr. Karl Knudsen, Spjellerup, afd. gdr. Hans Jensen, Kongsted-Borup, og fru Signe Larsen, Sandved. Disse oplysninger er suppleret med undersøgelser af kirkebøger

og fæsteprotokoller i Landsarkivet for Sjælland, folketællinger og lægdsruller i Rigsarkivet og af stambøger for 3. regiments 3. kompagni samt krigsfangefortegnelser fra Cosel og Znojmo i Hærens arkiv. Desuden er læst en skildring af 3. regiments deltagelse i krigen 1864, trykt i Militært Tidsskrift 1910 og skrevet af premierløjtnant H. F. Bilsted, der under hele krigen førte den deling af 3. kompagni, som Niels Pedersen gjorde tjeneste ved. Endelig er en del private papirer anvendt under udarbejdelsen.

.

Søren Hyldegaards erindringer

Ved Niels Fr. Rasmussen

Fra flere sider er jeg opfordret til at nedskrive mine erindringer. Navnlig har Ole Hansens broder, sognefoged Peter Hansen, Høm, gang på gang sagt til mig, at jeg burde gøre det, og tilføjende: men ikke som Ole, der kun fik begyndt, men aldrig fortsatte sine erindringer.

Det ville ellers have været interessant for os, som på nærmeste hold kendte Ole Hansen, herigennem at erfare, hvorfor han med sit fra ungdommen radikale grundsyn på samfundsforholdene, gik bort fra os, der som han betragtede V. Hørup som vor fører, ud fra det syn, at skal der drives demokratisk politik i Danmark, så må det være i forståelse med de „små“ i samfundet. I stedet for gled han mere og mere over til den unge Alberti, til skale for demokratiet, og desværre senere ikke mindst for ham selv personligt.

Hvor var det synd, og hvor gjorde det mig ondt for ham, da han uden egen skyld faldt så hårdt ved Albertis bedragerier i 1908. Det var mig derfor også en stor glæde, da han senere blev valgt til landstingsmand, og blev dette tings udmærkede formand.

Før jeg påbegynder mine erindringer, vil jeg gerne anføre, at jeg har været meget betænkelig ved at nedskrive disse, fordi den personlige form, jeg må give dem, hvis de engang kommer frem for offentligheden, let kan få udseende af, at jeg har villet prale med egne gode geminger. Dertil vil jeg have lov at sige, at der måske nok er nogle, der vil opfatte det sådan, men det er ikke rigtigt.

Jeg ved med mig selv, at jeg i al min offentlige virksomhed har søgt at bevare tjenersindet, og hvis det er lykkedes mig at udrette noget til gavn for egen og samfundet, så ved jeg, at det skyldes for en meget væsentlig del, de mange udmærkede mænd og venner jeg har haft som medarbejdere.

Jeg er født på Hyldegården i Tvindelstrup d. 26.-7.-1864, døbt, konfirmeret og gift i Farendløse kirke.

I dåben fik jeg navnet Søren Jensen. Fadder var bl.a. gmd. Hans Olsen i Høm, og min gudmoder var hans kone „Sidse Hans Olsens“,

som hun kaldtes i daglig tale. (Se nærmere om disse mennesker i J. V. Christensens bog „Den første Bonde i Kongens Råd), udg. 1929). Min gudmoder var en elskværdig og efter sin tid sikkert en meget dygtig kvinde; overfor mig var hun i mine drengeår, som om jeg kunne være een af hendes egne. Vore forældre kom ikke så sjældent sammen, og børnene var tit med; ved sådanne lejligheder fik jeg altid en „specie“ af gudmoder, og det var mange penge for en dreng den gang. Hans Olsen var en frisk og fornøjelig mand, mere oplyst og intelligent end bønder i almindelighed på den tid. Ved disse selskaber spillede mændene gerne „sjavs“ med es-makker; dette spil gav anledning til mange misforståelser, og jeg kan endnu høre Hans Olsens høje og smittende latter, når han havde fået en af sine medspillende på glatis. Vi børn legede og dansede i øverstestuen, når vi var i Høm; her spillede gamle Jacob Spillemand for os enkelte gange, – hvor blev han gal, når vi ikke holdt takten, så holdt han pludselig op at spille, gav os en omgang bebrejdelser, begyndte så igen at spille og trådte takten hårdt i gulvet.

Min fader, Jens Sørensen, var født 1819 på Nygård i Tolstrup, Sct. Hans landsogn; hans fader Søren Mortensen var fæster og hovbonde under Ringsted kloster. Fader fortalte gerne om livet på hovmarken, og hvor fortvivlet det var, når de ikke kunne få arbejdet udført ordentligt hjemme, fordi de skulle møde på klosteret; ligeledes fortalte han mange historier om ægtrejser med sæd til Køge, hvor de selv måtte bære de tunge sække opad flere trapper på magasinerne; også om deres køreture fra hjemmet og til København med sæd, smør og flæsk havde han meget at fortælle sin videbegærlige dreng. Ikke mindst drejede fortællingerne sig om ophold i kroerne, hvor drik og slagsmål var meget almindeligt. Man kørte som regel hjemmefra ved 9-tiden om aftenen og kom hjem næste aften ved midnatstid.

Min fader havde tre søskende:

- 1) Morten Sørensen, ejer af Rødstensgården i Høm.

- 2) Kirsten, gift med Thomas Kjeldsen, Veterslev.
- 3) Ane, der blev gift med en karl, som tjente på hjemgården, Lars Jensen hed han, og han fik gården i fæste.

Ane var en stille kone, og da hun helt fra ungdommen var meget tunghør, satte dette sit præg på hende. Som landmand, navnlig til markbruget, var Lars Jensen ikke uden dygtighed; også hestene interesserede ham meget, disse var altid meget velholdte og flotte, navnlig husker jeg nogle smukke skimler, og han var en meget dygtig kusk; der var fart i hans kørsel; når han kom kørende ind på Hyldegården, var det som lyn og torden, hen foran gangdøren, smed linerne ud på ryggen af hestene, og disse stod nu efter det vildeste trav så stille, som om de var naglede til jorden.

Vi kom meget i faders barndomshjem. Det var gammeldags, med et stort skab i den første stue som sengested; bygningerne var meget gamle og tarvelige, men godt vedligeholdte og iøvrigt var der god orden både inde og ude. Lars Jensen var trods sit robuste og noget brøsigge ydre i virkeligheden en god mand. Han kunne skælde og smælde med folkene, men de holdt af ham alligevel; de vidste, at det var ikke så slemt ment, og de blev der som regel i flere år, han havde aldrig ondt ved at få folk. Overfor småfolk var han godgørende og tjenstvillig.

Med sin kone talte han vist ikke meget, det var også vanskeligt på grund af hendes tunghørighed. Han var manden og kommanderede over det hele, uden at det tilsyneladende generede hende.

Lars Jensen og fader kom udmærket ud af det sammen; i flere år var de i klub sammen og spillede whist en gang hver uge. Overfor mig var Lars Jensen altid en rar og fornøjelig onkel; jeg gik i hans hjem, som var det mit eget, og havde fuldstændigt frisprog overfor ham. Og hvor var han bekymret for mig, da jeg i 1887 ville afsone en bøde med at sidde på vand og brød. Han tilbød at betale bøden og tilbød mig desuden 100 kr., hvis jeg ville lade være at gå til afsoning, og det

pinte sikkert ham meget mere end mig de dage, jeg sad i Ringsted arrest. Jeg mærkede altid, og ikke mindst den gang, at han holdt af mig, som om jeg var hans egen søn.

Hans sidste år var tragiske; han blev apoplektisk og delvis lam. Det var en ynke at se den før så kraftige mand så hjælpeløs. Døden kom dog snart, og man må vel sige, som en befrielse. Hans kone overlevede ham i flere år.

De havde en eneste datter, Christine, som blev gift med naboen Jens Peter Mogensen, der senere blev sognefoged. Hun var som ung meget smuk, dygtig, energisk og livslysten. Det vakte den gang megen forundring, at hun giftede sig med den stiltfærdige Jens Peter; dog det gik vist nogenlunde godt. Efter at have afstået gården flyttede de til Ringsted – medvirkende hertil var måske, at han på grund af nogle ulovlige udpantninger under provisoriet, havde pådraget sig sine sognefolks vrede, dette erfarede han på flere andre måder. Også det politiske skilte os, medens vi tidligere var kommet meget sammen, hørte dette nu op.

Hermed har jeg i korte træk fortalt om min nærmeste slægt på faders side.

Om moders slægt ved jeg ikke ret meget. Alle hendes søskende var døde, før jeg blev født, den sidst afdøde søster var gift med gårdejer Fred. Jakobsen, Trælløse. Både hun og manden døde først på året 1864 og efterlod sig en lille datter, Marie Magdalene Jakobsen, som efter forældrenes død fik ophold hos hendes faders forældre; da disse også kort efter døde, kom hun til os og blev betragtet som vor søster, og både fader og moder modtog hende, der ikke havde anden slægt, som deres eget barn. Som sådan blev forholdet også anset af andre, og der var mange, som ikke vidste andet, end at Jens Sørensens Marie var vor rigtige søster.

Begge hendes forældre var døde af tuberkulose, der var derfor hos mine forældre en stadig angst for, at sygdommen skulle være overført

til hende; men hun voksede og trivedes godt, blev et kvikt og livligt barn. I skolen var hun en af de fremmeligste; også i hjemmet blev hun efterhånden en god medhjælper for sin moder. Efter sin konfirmation lærte hun tysk og engelsk sprog samt klaverspil, hvilket var meget enestående for bønderpiger den gang. Hun var derefter på Tune Højskole og senere et års tid som husholdningselev og „ung pige“ i huset hos professor Vilh. Andersens forældre i Ringsted provstegård.

Vi havde nok hørt, at der skulle være noget mellem hende og Hans Olsens Ole i Høm (den senere landbrugsminister); vi drillede hende også dermed en gang imellem, men hun lo blot af os og sagde, at det var noget „sludder“. Men en dag kom der et brev til hende med posten; jeg husker, at hun, da hun havde brækket det, blev gloende rød i kinderne, og uden at sige noget løb hun op på sit værelse. Lidt efter kom hun strålende glad ind i dagligstuen igen og fortalte mine forældre, at Ole havde skrevet, om hun ville være hans hustru. „Og det vil jeg jo så gerne,“ sagde hun, „hvis I ikke har noget imod det.“ Det var der selvfølgelig ingen, der havde, tværtimod. Alle var glade! Jeg ikke mindst. Af alle de unge mænd, jeg kendte, var der ingen, syntes jeg, der på langt nær kunne måle sig med Ole, han var for mig den ideale unge mand, som jeg så op til, og det blev jeg forresten ved med, så længe han levede. Trods vor adskillelse i politik, var vort personlige venskab urokkeligt.

Nå, Marie syntes, det var synd, at Ole skulle gå og vente på svaret. Det blev derfor besluttet, at jeg straks skulle køre over til Høm med brev til ham. Lige efter middag fik jeg den store sorte hest spændt for enspændervognen, og så gik det raskt af sted med det gode budskab.

Ole kom ud i gården og tog imod mig. Jeg gav ham brevet fra Marie, og han bød mig ind i stuen, men løb selv ind i sit eget værelse. Snart efter kom han tilbage og fortalte forældrene om forlovelsen, mens jeg hørte på det. Også hos Hans Olsens var de meget glade for

denne forbindelse, der herved blev yderligere knyttet imellem de to hjem.

Allerede samme eftermiddag kom Ole kørende over hos os på Hyldegården, og i den følgende tid kom han et par gange om ugen. Også vore forældre og vi børn med kom meget sammen. Det var en fornøjelig tid.

Ole holdt meget af at spille kort, men han, der siden blev så kendt for sin fine l'hombre, forstod dengang kun de gamle bondespil „sol“ og „mackersjavs“. Vi lærte ham så at spille whist. Det var han meget interesseret i, og det varede ikke længe, før han var os andre meget overlegen, navnlig når vi spillede med trumf.

I det tidlige forår 1879 var Hans Olsen og min fader sammen med Ole ude at se på gårde. Det blev til mange, inden de endelig besluttede sig til at købe gården i Bringstrup ud for gadekæret. Den overtoges 1. april. Det var en gård med jord af god bonitet, men med meget gamle bygninger. Man var enige om, at den straks skulle bygges op og flyttes ud omtrent midt i marken.

Den 19. april 1879 blev Ole og Marie viet i Farendløse kirke. De kørte til kirken i købmand Bangs fine landauer og med Oles egne to store brune, nyindkøbte heste som forspand. På bukken tronedes Oles fætter, Jens Jensen fra Dåstrup, som kusk og jeg som tjener. Det var et fint bryllupstog, som vakte megen opsigt.

På Hyldegården fejredes brylluppet med mange gæster, og der var ikke sparet på mad og drikke. Det gik også meget hyggeligt og morsomt, indtil gæsterne ud på natten skulle til at bryde op og påbegynde hjemturen. Da dørene blev lukket op, viste det sig at være blevet et forrygende vejr med meget stærk storm, sne og hagl. Himmel og jord stod i eet. Ingen vovede sig ud, før dagslyset brød frem, og alligevel blev det en slem tur for de mange, som havde langt hjem. Også for brudeparret var det ubehageligt. Det tog flere timer, inden Ole og Marie nåede Bringstrup. De store, kraftige heste var da fuldstændig

udasede af at slæbe den tunge landauer igennem sneen imod stormen. Vor gamle solide mand, Peter Jørgensen, som kørte for de nygifte, glemte aldrig den tur.

Næste vinter, 1879–80, begyndte forberedelserne til opførelsen af den nye gård. En stor del af vintertiden tilbragte jeg i Bringstrup, idet jeg sammen med en karl hjemmefra og 2 køretøjer hentede mursten fra Kyringe teglværk flere dage om ugen.

Den første tid var meget fornøjelig. Vi spillede whist hver aften. Ole og Marie havde fået et hyggeligt hjem i det gamle stuehus, men de nye smukke møbler passede jo ikke helt godt til de gamle stuer. – Senere på vinteren var Marie ikke rask, og hen på foråret døde hun efter at have født en lille pige, som blev døbt med navnet Ingeborg. Men også barnet døde. De kom i samme kiste og blev begravet på Bringstrup kirkegård.

Hermed var den sidste af moders slægt borte, og jeg går så over til at fortælle lidt om mine forældre og vort hjem.

Fader var en ældre karl, 33 år, da han 1852 blev gift. Hyldegården var den gang fæste under Københavns universitet, og forholdet var vistnok det, at min mors forældre, efter hvad der er sagt mig af andre, var meget forarmede og dårligt kunne skaffe afgifterne.

Bedstefader tumlede meget ude, og bedstemoder var ikke nogen god husmoder; hende har jeg jo kendt godt, da hun først døde året efter min moder, og jeg kan godt tænke mig, at hvad der er sagt om hende, er rigtigt. Forholdet var altså, at der på det tidspunkt var fare for, at de skulle gå fra gården.

Min fader, som var en kraftig, energisk mand og som havde lidt penge, købte i 1852 gården til selvejendom for 3.200 rdl. + aftægt til mine bedsteforældre. Gårdet var frygtelig forsømt, jorderne var magre, bygningerne var meget gamle og på grund af dårlig vedligeholdelse tildels nedfaldne. Besætning og inventar næsten uden værdi. Min fader, der fik lov at lade hele købesummen indestå i gården som 1.

Søren Hyldegårds forældre med deres børn 1868. I midten Søren Hyldegård, fire år gammel.

prioritet, tog nu fat på at rense jorden; han byggede en staldlænge af kampesten og forbedrede besætningen. Her kom hans egne penge svært til nytte i den første trange tid, og nu gik det fremad. Et par år efter blev der opført en god ladelænge af mursten og egebindingsværk, og så kom man ind i bedre tider. I året 1863 blev der opført et stort og efter datiden flot stuehus af grundmur med tegltag; kort derefter opførtes den sydlige længe og øst for gården et svinehus, begge af grundmur. Så var bygningerne helt i orden. Som sagt var stuehuset stort med høje vinduer og smukke, solide fyldingsdøre både inde og til gangdøren; 4½ alen til loftet, gipsede lofter overalt og bræddegulve, undtagen i bryggerset, hvor der var mursten på fladen, lagt i cement.

Øverstestuen var en af de få her på egnen, hvor der var god plads, derfor blev den meget benyttet til gilder og dans. Mest almindelige var listeballerne, hvor man for 3 kr. pr. par fik arrakpunch, der blev serveret i store terriner på et bord midt i dansesalen; herunder blev der sunget skåler og muntre sange, hvorefter dansen fortsattes. Når den sluttede hen på morgenstunden, blev der serveret smørrebød med snaps og kaffe. Endvidere blev for den samme betaling givet øl, tobak og cigarer efter behag hele natten. Det lyder utroligt i vore dage, at et sådant gilde kunne holdes uden tab for værtsfolkene, men mine forældre påstod, at det var der ikke, når der blot var god tilslutning, og det var der næsten altid. Priserne var jo også anderledes den gang end nu. For eksempel 70 øre for en pot arrak, 27 øre for en pot brændevin, 3 kr. for ½ td. godt øl, 65 øre for et pund tobak, cigarer kostede 3 a 4 øre pr. stk. Smør kostede 60–70 øre pundet. Af pålæg brugtes kun, hvad man havde i huset, – men det var også godt. Musikken kostede 12 kr. for 3 mand.

Også til danseøvelser blev øverstestuerne meget benyttet. Hos os var det altid N. Frandsen fra Hjælmsømagle, som afholdt disse kurser. Han var dygtig på dette område, og i det hele var han en lille energisk mand; om sommeren var han murermester, tit med mange sven-

de. Om efteråret og om vinteren var han jæger, fra om morgenen og til danseøvelserne begyndte; i mere end 60 år var han danselærer her på egnen. Han var et oplivende moment i et selskab, – altid fuld af godt humør og oplagt til narrestreger. Hvor har vi haft mange fornøjelige timer sammen, jeg kunne fortælle et utal af muntre historier om ham.

Dagligstuen var en stor stue ud til gården, beliggende mellem begge indgange for folkene som for familien. Møblerne bestod af 1 gl. Bornholmerur, et stort svært bord, en kort bænk for bordenden, hvor 1. og 2. karlen havde plads. En lang bænk langs væggen, hvor først drenge derefter husmanden havde sæde.

Pigerne stod op foran bordet og spiste. Fik vi for eksempel grød til middag, kom der to store fade ind på bordet. Folkene tog så deres træ- eller hornskeer, som var anbragt i hasperne ved vinduerne. Når de spiste, dyppede de alle grøden i det fælles smørhul, eller rettere fedthul, for det var som regel stegefedt, der anvendtes hertil. Derefter fik hver en tyk „rundtenom“ rugbrød med stegeflæsk. Mændene slikkede derefter deres keer med tungen og satte dem på plads, – så var den opvask ordnet.

Omtrent på samme måde foregik spisningen ved „herskabet“s bord nederst i stuen, dette var dog af mindre format, med klapper til at slå op, omgivet af brædestole, og langs væggen en meget stor mahogni-sofa med voksdugsbetræk. Maden her var af samme slags, og serveringen ikke meget forskellig fra folkenes bord.

Kostalden var alt andet end god; der var tykke kampestensmure med små halvrunde trævinduer, – der manglede både lys og luft. Gulvet var toppede brosten, og der var intet afløb. Ajle blev der ikke meget af, da kreaturerne væsentlig blev fodret med høg og halm. Halmen blev for en del skåret i lang hakkelse og lagt i trækrybberne. Kraftfoderet bestod af udblødt havre og blandsædsskrå, der blev stænket oven i hakkelsen. En gang om dagen blev kreaturerne drevet

ned til en vanding, om vinteren i hård frost var det en kold tur for dem; de var på sådanne dage hurtigt færdige med at drikke og skyndte sig tilbage til stalden. Senere, først i halvfjerdsene, kom der sten-krybber i stalden, og vi begyndte at iblande den udblødte skråning med lidt rapskager og hvedeklid; dette var et stort fremskridt, som hurtigt mærkedes på mælkeydelsen; denne steg til 10 a 12 kg mælk for nymalkede køer, medens den tidligere var højst 8 kg.

Under sommerens græsning var mælkemængden dog noget højere, vi kunne da have op til 100 kg mælk om dagen. Kvægbesætningen var gerne 15–16 køer, 1 tyr og 2–3 kvier og blev væsentligst rekrutteret ved indkøb.

Mærkeligt nok var der næsten ingen sygdom blandt kreaturerne i denne tarvelige stald, kun lidt stivsyge nu og da, men det var ikke slemt trods den dårlige staldpleje.

Hestestalden var betydelig bedre med gode båse, ret bred grebning og en stor foderlo foran krybberne. Hestene blev plejet og passet godt. Om morgenen blev de striglet, børstet, pudset og fik dækkener på, de blev også fodret forholdsvis langt bedre end køerne. Vi havde en stor hakkelsesmaskine til hestekraft og skar som regel 1 havre neg og 2 rugneg sammen. I såtiden og om efteråret i den travle tid fik de ekstra „pålæg“ i form af udblødt havreskrå, vore heste var da også næsten altid fede og kønne. De fleste af vore heste var af eget tillæg, ret store og kraftige og af livligt temperament, af gammel sjællandsk race, antagelig iblandet blod af de stærke stodhingste fra det gamle Frederiksborg stutteri. Fader holdt meget at at være flot kørende; med det formål prøvede han nogle gange at holde hopper til fuld- eller halvblodshingste som „Vesten“ på Adamshøj og „Garibaldi“ på Nordgården. Det blev også dejlige dyr, men folkene magtede dem ikke. Fader var heller ikke dristig ved at køre dem, for ikke at tale om moder, som ikke var til at formå til at stå op på vognen, når de var forspændt. De blev alle solgt som ganske unge og til gode priser. Fader

vendte derefter tilbage til den sjællandske landhest, den passede bedst her.

Swinehuset lå op til møddingen, øst for gården. Der var 4 ret store stier med murstengulv på kant og med bræddeloft. Imellem stierne var tykke mure, det var solidt, men egnede sig bedst til fedesvin, – smågrisene kunne ikke trives der, dem blev der indrettet rum til i laderne. Vi havde gerne 2 grisesøer af ubestemmelig race, korte, tykke og som regel sortplettede. Vi fedede de såkaldte Tysklandssvin, der gerne skulle veje mindst 300 pd. Til husholdningsbrug slagtede vi gerne et par „bamser“ på ca. 400 pd. samt en lille gris til julen, og forøvrigt blev de enkelte grise, som ikke rigtig ville trives, slagtet og taget med til København sammen med sæd og smør.

Af får havde vi gerne 8 a 10 stk. samt en vædder. Lammene blev solgt til en slagter fra Valby, som selv hentede dem; vi slagtede sjældent lam selv. Derimod blev der gerne slagtet 1 a 2 får om efteråret til husholdningen. Af talgen støbte moder lys, – det var en hel fest for mig at få lov til at være med ved dette arbejde. Disse lys brugtes væsentligst til staldlygter og til at gå med i bryggers og kælder m.m. I stuerne havde vi desuden olielamper og senere petroleumslamper. Jeg husker så tydeligt den ængstelse, der var for at bruge disse lamper; man var bange for, at de skulle eksplodere, men det varede ikke længe, før man vænnede sig til dem og glædede sig over det dejlige lys. Der gik dog mange år, før man vovede at bruge dem i staldene.

Kosten hos os var altid kraftig og rigelig. I sommertiden stod man op ved 4-tiden, spiste morgenmad kl. 6. Som regel 1 hc. spegesild til hver mand (vi købte 1 tønde ad gangen af professor Høffdings far, der havde forretning på hjørnet af Nørregade i København). Sildene kom ind på bordet på et brædt, man tog så sin lommekniv, hvormed man tog indmaden ud og lagde tilbage på brættet; derefter spistes mælkebrød. Til silden spistes bart rugbrød efter behag.

Folkene tog selv øl med i en trædunk, når de tog i marken. Kl. 9 blev der bragt 2 rundtenommer rugbrød med fedt og pålæg, spegepølse og ost, samt 2 snapske til hver ud i marken, dette kaldtes halkmiddag (egentlig halgmiddag = halvgående middag).

Brændevin blev der drukket meget af i de tider. Vi havde et træanker med 21 potter, i høstens tid var dette knapt nok til en uge; men fader indførte den skik at give brændevinspenge til dem, der gav afkald på snapsen; heraf havde han gode resultater. Navnlig de unge karle ville hellere have pengene. Mange brugte at købe halvt af 7 pct. og 8 pct. brændevin – man sagde så, at det var 15 pct. brændevin; prisen var 24 øre pr. pot. Den bedste kostede 27 øre pr. pot.

Fra kl. 12 til 1,30 holdt man middag. Kl. 4 midaften med mad som om formiddagen. Kl. 7 var det fyraften, og kl. 7,30 spistes aftensmad, som regel varmt mælkebrød eller grød.

„De sæles stue“, som folkene sagde, var soveværelset og tillige dagligstuen for far og mor, når de om aftenen trak sig tilbage for at være alene.

Kom der enkelte fremmede til kortspil eller lignende, havde de også ophold her; herfra var en dør til spisekammeret, så der kunne serveres mad og kaffe m.m. uden at passere den forreste stue.

Soveværelset var beliggende til haven. Møblerne var følgende: 2 store senge med bræddebunde og løs rughalm, som ofte blev udskiftet, 1 underdyne og en meget tung overdyne. Et pænt glt. mahognibord, en sofa og stole med rørsæder.

Den fine stue var havestuen med dør fra hovedindgangen, do. til haven og til øverstestuen; her var pæne plys-møbler, sofa med stole, stort spejl med konsol, og medens Marie var hjemme, tillige klaveret. Denne stue blev kun sjældent benyttet. Ved større selskaber var det gerne kvindernes stue. Ved sådanne lejligheder spiste man i øverstestuen og spillede kort i de førstnævnte stuer. Efter spisningen var øverstestuen til rådighed for børnene og de unge, hvor der blev dan-

set, leget panteleg o.s.v. Ved disse sammenkomster var der altid højt humør, men soldet blev der ikke. Udover enkelte snaps til maden og et par glas punch blev der ikke drukket spiritus.

I den nordre ende af huset, over kælderen, var pigeværelserne. Karlene havde deres kammer i den vestre ende af den nordre længe. Det var et uhyggeligt rum, med lergulv og senge sammentømt af rå brædder med plads til 2 karle i hver seng, og dog var det bedre end de fleste andre steder, hvor kamrene som regel var i direkte forbindelse med staldene, hvilket havde den fordel, at det var varmere, men sundt var det ikke. Hos os var det koldt men friskt, og jeg kan ikke erindre, at der nogensinde har været sygdomme af betydning her.

Min moder var dygtig til at brygge øl; vi købte malt fra Skelby maltgøreri, eller byttede med byg. Maltet blev malet på en stor stenkværn; dette var et strengt arbejde, som karlene måtte udføre. Humlen blev købt på de store markeder i Ringsted, hvor der kom fynske humlehandlere, som stod på „Lilletorv“ og falbød deres varer. Af 1. urt blev der altid taget 2 fjerdinge, hvoraf 1, efter at den var afgæret, blev lagt hen til „gammelt øl“; den anden til brug for gæster som „godt øl“; en del af dette blev tappet på flasker med sukker og rosiner i. Bagefter kom „det tynde øl“, som blev fyldt på halvtønder og derfra tappet på en stor trækande med en tud, om hvis spids var støbt en krans af bly; heraf drak alle i huset. Dette øl var, når det havde ligget noget, og særlig i den varme tid, blevet noget syrligt; man hjalp så på det ved at komme lidt sukker i kanden, – så var det godt igen, og det blev drukket til sidste dråbe.

Bagning af grovbrød og sigtebrød er aldrig foretaget i mit hjem, stuehuset havde ingen bageovn. Vi leverede rug til bageren i Farendløse og fik så lige så mange pund brød hjem som vi havde leveret rug. Bageren skulle så leve af den vægtforøgelse, brødet havde fået ved det vand, der var kommet i dejen, – måske han dog fik lidt byttepenge. Rugen blev altid leveret forud; vi hentede så selv brødet, som regel

en gang om ugen, og det var store kvanta, der blev brugt, 8 a 10 store 10 punds brød ad gangen var det almindelige.

Med de primitive møllerimaskiner, man havde den gang, og med den alt andet end hygiejniske måde, som æltningen af dejen foregik på, enten det nu var med hænderne eller fødderne, samt de gamle tarvelige ovne, så vil man forstå, at det daglige brød den gang var af langt ringere kvalitet end det fortrinlige rugbrød, vi får nu om dage. Men var det end hårdt og tørt og ikke så sjældent mindre godt bagt, når blot den gode varme håndskummede mælk kom på, så var det en sund og velsmagende kost alligevel.

Selvfølgelig blev der bagt mange ting i hjemmet både til højtiderne, og når der kom fremmede. Franskbrød, sandkage, småkager, æbleskiver, tynde pandekager, vafler og brødkage var meget almindeligt som dessert efter steg ved gæstebud. Mere end een ret serveredes sjældent, og dessert var heller ikke så almindeligt, men gik det højt, kom hertil, foruden de billige snapse til maden, en flaske kirsebærvin til 60 øre flasken, – så var der vel nok fest!

Mine barneår var en lykkelig tid. I mine første leveår var jeg noget pylret, havde bl.a. „engelsk syge“, hvorfor moder søgte hjælp hos den kloge kone i Tjørnehoved ved Præstø. Som lægemiddel fik jeg røde og gule uldtråde, som der var „læst over“ af den kloge kone. Disse tråde blev bundet om hals og arme for at værne mig mod onde anslag, desuden blev jeg hver aften smurt på alle led i legemet med encbærolie. Min fader troede ikke på denne kur, han syntes det var latterligt, men desuagtet kørte han flere gange de mange mil for at hente ny forsyning; men moder havde en god forbundsfælle i min gamle barnepige, Maren Sofie; hun var en stor, grov kvinde, men hjertensgod, der var for hende slet ingen tvivl om, at kuren nok skulle hjælpe. Maren Sofie var hos os i mange år, hvor mange ved jeg ikke, men det har nok været mere end 20 år. Maren Sofie var som sagt en god kvinde, navnlig overfor mig, og det var derfor ikke underligt, at jeg

holdt meget af hende. Om det nu var den omtalte kur, eller det var den gode pleje, der var skyld deri, så var resultatet, at jeg rettede mig, jeg havde dog flere ret slemme børnesygdomme, som jeg kom godt over; men da jeg var omtrent 6 år gl., kom der en difteritisepidemi, hvor vi børn alle var stærkt angrebne på een gang. Mine forældre har fortalt mig, at den gamle „buldrebasse“, men iøvrigt velmenende distriktslæge Verner, Ringsted, havde fuldstændig opgivet mig, medens han nok mente, at mine søstre klarede sig; men det gik anderledes, jeg kom mig, medens min kære søster Kristine, som var 10 år gl., døde. Dette var en stor sorg for mine forældre, hun var sådan en rar, god og stille pige, som også jeg, så lille jeg var, sørgede meget over. Jeg husker så tydeligt begravelsesdagen, hvor hele gården var fuld af vogne med folk, der ville følge, og da jeg blev taget op af sengen, svøbt ind i tæpper og på en piges arm båret ind i stuen, hvorfra jeg kunne se, at de kørte bort med min søster i hendes hvide kiste, da græd jeg ustandseligt.

Mine forældre var meget forskellige. Fader var, som tidligere nævnt, kraftig, energisk og næsten altid i godt humør, – han har sikkert været en pæn og rask „hovkarl“, da han var ung. Overfor mig var han god, og selv om han tit bebrejdede mor, at hun pylrede for meget om mig, så var han såmænd godt med til at forkæle mig. Fader var dygtig på mange områder, han var for eksempel husflidsmand, og på sit ret store værksted reparerede han alle mindre redskaber selv. Forholdene havde i halvfjerdserne bedret sig ganske betydeligt økonomisk for mine forældre. Efter at fader med stor dygtighed havde gennemført både mergling og dræning, høstede han ualmindelig godt på den stærke lerjord, og med de høje sædpriser var det jo noget som gav penge, og da man stadig levede nøjsomt, havde små skatter og billigt folkehold, var det et tidsrum, hvor de dygtige bønder blev velhavende. Dette gjaldt også mine forældre, de havde den gang ikke så

få tusinde kroner mere i sparekassen end de skyldte i gården. At dette i nogen måde prægede hjemmet i en god retning, er en selvfølge.

Min fader var en munter mand, han holdt meget af selskabelighed indenfor rimelige grænser. Han kunne godt lide et slag kort, helst whist til 1 eller 2 øre, hvor der højst kunne tabes 4 a 5 kr. Et par glas punch gik han heller ikke til side for, men jeg har aldrig set ham beruset. Overfor småfolk var han tjenstvillig og godgørende, både med kørsel og på anden måde. Han agerede „bank“ for en hel del mennesker. Når de blot var ærlige og sanddru overfor ham, kunne de godt få både 1 og 2 hundrede kroner på deres glatte ansigt uden gældsbevis. Renter tog han ikke, men kværuleanter blev skarpt afviste, – de kom ikke mere end een gang for at låne penge.

Mine forældre kunne godt have folk; de betragtedes som hørende til hjemmet og delte sorger og glæder med hinanden. På dette område gav de mig en god arv, også jeg har haft den glæde at have gode folk, og det har aldrig manglet på tilbud, når det spurgtes, at vi skulle skifte folk.

Fader var ikke religiøst indstillet, man kan vel sige, at han nærmest var vanekristen. Min moder var derimod meget religiøs, nynnede tit på salmer lærte mig tidligt at bede min aftenbøn, hvad jeg har fortsat med hele mit lange liv. Mine forældre gik gerne og ikke så sjældent sammen til kirke og som regel til alters to gange om året. De satte pris på, og det blev også næsten altid gennemført, at der var nogen fra gården i kirke hver søndag.

Politisk var fader indtil provisorieårene ikke meget interesseret. I mine drengeår havde vi kun højrebladet „Sjællandsposten“, som vi havde sammen med en nabo. Vi fik kun post 3 gange om ugen, med en privat post, som kørte imellem Ringsted og Terslev. Senere kom så Ringsted Folketidende, som fader var medstifter af, og efterhånden fik vi daglig post.

Men var han kun lidet interesseret i politik den gang, så skal jeg

love for, at han blev ivrig senere, og han sparede heller ikke på mønten, når det gjaldt Venstres sag. Han deltog i alle de store møder, og han ville gerne have mig med. Jeg kan se ham for mig, som han stod i retssalen i Ringsted, trodsig og stolt, den dag i året 1887, da han blev sat i fængsel sammen med sin søn.

Min moder var en rar, mild og god kone, og vel også efter den tid en dygtig og økonomisk husmoder. Hun var en køn kone, ret høj og har som ung sikkert været en smuk pige. Efter at have tjent i Tolstrup kom hun som ganske ung til København og tjente som serveringsjomfru i gæstgivergården „Den forgyldte Nøgle“, der lå på Nørregade. Det er muligt, at hendes udtale og hele væsen i nogen måde er blevet præget heraf, i hvert fald var hun på dette område ikke så lidt forskellig fra almindelige bønderkoner her på egnen. Hun klædte sig også pænere end almindeligt; dette ytrede sig også på den måde, at hun sørgede for, at både fader og vi børn var bedre klædte, end det var skik blandt bønderne den gang. Min søster Sofie har fortalt mig, at moder havde betroet hende, at hun i København var forlovet med en politibetjent i flere år, – de to unge holdt meget af hinanden, det var derfor et drøjt slag for dem, da moder pludselig blev kaldt hjem for at redde hjemmet, blive gårdmandskone og gifte sig med den 10 år ældre karl, Jens Sørensen, som hun kun kendte af omtale. Det kunne vel ikke unngås, at denne omstændighed øvede sin indflydelse på samlivet imellem dem. Moder var til tider noget tungsindig, men fandt trøst i religionen og i sin gerning, men da hun så op til fader, som den dygtige og gode mand han var, og da hun med sin blide natur bøjede sig for ham, må samlivet imellem dem vist siges at have været godt; jeg erindrer i hvert fald aldrig at have hørt dem skændes, og de var rørende enige om alt for deres børn.

Da jeg var 5 år gl., begyndte moder at lære mig at læse, hun fortalte mig samtidig mange gamle sagn og eventyr, lærte mig også den

lille tabel, så man kan vel sige, at jeg var bedre forberedt end de fleste, da jeg som 6-årig begyndte at gå i Farendløse skole.

Lærer Skou, Farendløse, som på den tid var en ung mand først i trediverne, var en fin mand, også i ordets bedste forstand; han var en smuk mand, høj og slank, og gik med guldriller, var en postmester-søn fra Skanderborg; han havde taget studentereksamen, men da hans forældre døde, havde han ikke råd til at læse videre og blev derfor lærer. Han kom til Farendløse 1864, og da skolen netop det år var brændt, holdt han skole på Hyldegården og boede hos mine forældre.

Skou var en begavet og dygtig lærer, men han var kommet på en forkert hylde, han havde sikkert passet bedre ved en højere skole i en storby end som landsbylærer. Forholdene her var helt fremmede for ham, han var derfor slet ikke i kontakt med befolkningen, følte sig højt hævet over bønderne i almindelighed; med mine forældre var det en undtagelse. Han kom meget i vort hjem, og da han selv skulle drive landbruget til skolen, hvilket han ikke havde mindste begreb om, var det fader og møller Lassen, som i det væsentlige ordnede dette for ham.

Han var ungkarl i adskillige år, men blev så gift med sin husbestyrerinde, en husmandsdatter fra Mulstrup, der havde tjent på „højere“ steder og følte sig meget fin på det; dette gjorde ikke forholdet overfor sognets befolkning bedre, og da så provisorietiden kom, blev hans stilling som den eneste højremand i sognet ganske umulig. Man søgte at genere ham på mange måder, bl.a. ved, at vi, når Demokratisk Forening holdt sine ugentlige politiske møder i skolestuerne, demonstrativt sang så højt, at det gjaldede i hele huset: Ned med Estrup, Scavenius og Ravn“, – og andre oprørske sange. Da han også på anden måde følte beboernes ringeagt og hån, søgte han sidst i firserne sin afsked og fik en stilling som assistent i krigsministeriet, og kom vistnok aldrig mere på disse egne.

Skønt jeg så godt som nogen havde været med i demonstrationerne

imod ham, gjorde det mig i mit inderste ondt for ham, – han havde jo været en god og elskværdig lærer for mig, og en god og trofast ven af vort hjem, men de politiske forhold førte med sig, at mange gamle venskabsforhold blev brudt som følge af den kamp, der blev ført så hensynsløst fra Højre og lige så kraftigt blev besvaret fra Venstre med alle de midler, der stod til deres rådighed.

Min skolegang var for mig en lykkelig tid; jeg var lærelysten og lærer Skou tilfredsstillede på en udmærket måde denne trang. Da jeg som 9-årig kom i ældste klasse og straks ved den første eksamen blev nr. 1 – en plads, som jeg beholdt til jeg gik ud af skolen – fik jeg, helt uden for det almindelige, lov til at gå i skole hver dag, og i yngste klassens skoledage fik jeg så privat undervisning af lærer Skou, til gengæld hjalp jeg ham gerne med at undervise de små.

I skolen var jeg noget for mig selv, jeg deltog sjældent i de andre børns leg, jeg har aldrig været i slagsmål med andre drenge, ej heller uvenner med nogen af dem. Af læreren har jeg aldrig fået straf eller bebrejdelser, men tit ros og anerkendelse. Som 13½-årig blev jeg udskrevet af skolen, gik så til præst hos pastor Wolf i Nordrup de to dage om ugen. De øvrige hverdage fortsatte jeg med privatundervisning hos lærer Skou.

Pastor Wolf var en smuk og mild præst, som vi børn holdt meget af. Når jeg skriver, at jeg gik til præst, så er dette ikke helt rigtigt, jeg kørte nemlig næsten altid med vor store skimlede hest for en enspændervogn, og havde som regel fuldt læs af børn både fra Tvindelstrup og Farendløse. Om efteråret 1878 blev jeg konfirmeret i Farendløse kirke, og jeg var da både af min moder og af præsten stærkt påvirket i religiøs henseende, og den kirkelige handling, hvor jeg skulle bekræfte min dåbspagt, bevægede mit sind i høj grad. Både på konfirmationsdagen og søndagen efter ved altergangen græd jeg, store dreng, næsten ustandseligt.

Ved konfirmationen var jeg en lang men tynd dreng og ved 15

års alderen en hel stor karl, og følte mig også som sådan. Jeg var med til de voksnes listeballer, spillede kort og kegler med de ældre og klarede mig her helt godt.

Men ved denne tid begyndte min gode moder at skranke; vi søgte professor Axel Iversen, og han konstaterede sukkersyge, som den gang var ret ukendt og farlig. Moder tabte sig efterhånden meget, var træt og sløj, og i februar måned 1880 døde hun, og vi måtte nu til at holde husbestyrerinder og havde flere dygtige og propre piger som sådan.

November 1880 kom jeg på Tune Højskole hos Anders Svendsen, som var en gårdmandssøn fra Stenmarksgården i Kværkeby, han var desværre syg hele denne vinter, så vi så ikke ret meget til ham, men vi havde gode lærere i Lodal, Chr. Christensen og de to unge Niels Anton og Anders Hansen, denne sidste gik bort fra højskolen og blev direktør for Horsens Andelssvineslagteri. Vi er senere i livet mødtes mange gange ved vore slagterimøder og har haft mange fornøjelige timer sammen; han var en af de få, der sammen med grosserer Stilling Andersen, sekretær Fred. Jensen, Fredsgårde, mig selv og enkelte andre fejrede 50-års dagen for vor ankomst til Tune i forstander Brink Larsens hyggelige hjem.

Om foråret og sommeren 1881 begyndte jeg på Næstved marked og hos enkelte private at opkøbe magre kreaturer, som jeg fik lov til at tage hjem på gården, hvor jeg fodrede dem op, og derefter solgte dem til kreaturhandler Jens Jakobsen, Ringsted, der fedede dem færdig på sine drankestalde. Dette var en god forretning for mig, men mindre god for min fader, men da han så, at jeg havde nogen forstand på kreaturhandel, og da jeg havde tjent nogle hundrede kroner, så gav han mig yderligere 600 kr. og et enspænderkøretøj, hvorefter jeg sammen med den unge gårdmandssøn Lars Andersen, Havbyrd begyndte at handle med fedekøer og fedekalve, som vi afsatte på Københavns Kvægtorv. Endvidere købte vi levende svin, som vi

Søren Jensen Hyldegård, 17 år gammel.

sendte til firmaet Slomer & Wulf i Hamborg; i efterårstiden solgte vi flere hundrede polske gæs.

Hvis nogen vil spørge, hvordan sådan et par store drenge klarede sig i sådan en handel, og hvor de fik driftskapital fra? Jo, det gik ikke så galt endda. For det første var forholdene den gang vidt forskellige fra de nuværende; der var fri handel overalt, og vi havde, når jeg selv skal sige det, trods vor unge alder god forstand på at bedømme et kreaturs værdi, og når hertil føjes, at vi var meget forsigtige med indkøbene – vi lod hellere manden beholde sit dyr, end vi købte det til en pris, hvor det var tvivlsomt, om det kunne give os fortjeneste – så vil man forstå, at handelen gav god fortjeneste.

Men vi to knægte brugte alt for mange penge, navnlig vore ugentlige københavnsture, hvor vi om aftenen imellem de to markedsdage festede med kommissærerne og vore kunder, var langtfra billige.

Værst var det dog med den store driftskapital, der til tider skulle til; der klarede vi os dels med vore egne forholdsvis små beløb, og dels med forskud fra kommissærerne, som vi leverede varerne til, og når det kneb, kunne vi altid få, hvad vi skulle bruge, hos den gamle værtshusholder, Jens Nielsen i Bangs Gård, Ringsted, som så gerne gav os en formaning med på vejen, – han var en velhavende og rettænkende mand.

Denne kreaturhandel ophørte af sig selv, da jeg som 19-årig blev forlovet, og min kæreste erklærede, at hun ikke ville forlove sig med en kreaturhandler, men derimod meget gerne med landmanden Søren Jensen, – dermed var afgørelsen truffet. Handelen som forretning var slut og heldigvis med et godt økonomisk resultat, og hvad der var det bedste var, at jeg kunne slutte denne forretning, som nok kunne være farlig i den altfor unge alder, uden i nogen måde at have lidt skade hverken på sjæl eller legeme.

Nu omkring 1883–84 begyndte min politiske interesse at blive vakt; det var Ole Hansen og navnlig læge N. Christoffersen i Ringsted, der

på vore mange „dokorture“ med hest og vogn talte politik med mig, og videbegærlig som jeg var, har han sikkert forstået, at der hos mig var god jordbund for den demokratiske lære, han udviklede for mig; hans interesse for mig både den gang og senere var stor, og mange gange, når vi efter endt sygebesøg kom til Ringsted, bad han mig ind i sin stue, hvor han fortsatte sin belæring og lånte mig skrifter og bøger, også skønlitteratur og lægebøger, særlig om kønslivet og dermed følgende sygdomme.

Christoffersen var en højtbegavet, ualmindelig energisk og rettænkende mand og en meget dygtig læge; desværre var hans altfor omfattende virksomhed mere, end han kunne holde til, og gentagne gange måtte han tage ophold i længere tid på Oringe sindssygehospital. Se forøvrigt mere om denne mærkelige mand i bogen „Bransagers Artikler og Taler“.

Provisorietiden i firserne bragte mægtig fremgang for partiet Venstre, men herom kan der øses bedre af andre kilder, derimod skal det her være min opgave at fremdrage personlige minder fra denne kamptid.

Venstres organisation var først i firserne Grundlovsværneforeningen, men denne blev opløst, og der blev dannet en ny organisation kaldet „Demokratisk Forening“, som fik medlemmer i hvert sogn, med sognebestyrelse, valgkredsbestyrelse og amtsbestyrelse, der ved sin fmd. kaldet „amtmand“ tiltrådte bestyrelsen for hele landet.

Denne forening fik mægtig betydning for Venstres fremgang ved valgene og ikke mindst ved det oplysningsarbejde, der herigennem blev udført overalt i landet, – her i Farendløse blev jeg trods min ungdom, knap 20 år, straks valgt til fmd., og vi holdt nu møder i skolen hver lørdag aften i vintertiden, hvor der blev sunget sange og drøftet politik og kommunale anliggender; jeg læste desuden gerne uddrag af hovedstadsblade og Rigsdagstidende, som foreningen var abonnent

på, samt fortællinger og komediespil af folkelige forfattere som L. Budde, Emil Henningsen, Anton og Zakarias Nielsen m.fl.

Der var stopfuldt i skolen næsten hver aften, naturligvis mest mandlige, men dog også enkelte kvindelige deltagere.

I vintertiden holdtes desuden et par festlige sammenkomster, skiftevis på de gårde i sognet, hvor der var bedst plads, – tit var der en fremmed taler, men i reglen klarede vi os selv med tale og sang og senere dans til ud på de små timer, for det meste med „Tørvemosemusikken“, d.v.s. to brødre, husmændene Hans og Jens Olsen, der spillede fortrinligt på harmonika. Ud på aftenen blev der spist medbragt smørrebrød, – brændevin, godtøl, tobak og punch var på laugget, som det hed. Betalingen var i almindelighed 1 kr. pr. familie for husmænd og arbejdere, 2 kr. for karle og parcellister, 4 kr. for gårdmænd og ligestillede. Det var næsten altid fornøjelige sammenkomster.

Om sommeren deltog sogneforeningen gerne i et eller flere møder for hele valgkredsen, hvor gårdmændene stillede med befordring.

Foruden det rent politiske og selskabelige, tog foreningen også andre opgaver op. Om foråret havde de fleste jordbrugende husmænd opbrugt deres høst og manglede såsæd; gårdmændene tegnede sig da for et vist antal tønder, som regel rigeligt for forbruget, og til en lav pris i forhold til, hvad de skulle betale hos købmændene. Foreningen ordnede forholdene og opkrævede betalingen, når høsten var tilendebragt.

For at man ikke skulle stå og byde hinanden op ved skovauktionerne, som det hidtil havde været tilfældet i høj grad, men kun til gavn for de provisoriske godsejere, ordnedes nu brændekøbet gennem foreningen, således at der kun mødte en enkelt mand ved auktionen eller der købtes underhånden til alle, der havde bestilt brænde.

Den første fmd. for foreningen i hele valgkredsen var læge Christoffersen med Ole Hansen som næstformand.

Blandt de mange opgaver, som foreningen beskæftigede sig med, skal jeg nævne en enkelt.

Greven på Bregentved havde efter et valg, hvor en lejemandsmand, Jens Hansen havde stemt på partiet Venstre, smidt denne ud af sit gamle hjem, – afstemningen var jo den gang offentlig og blev kontrolleret af godsejernes repræsentanter. Da dette var et af de første og grelleste eksempler af denne art her på egnen, vakte det megen harme.

Foreningens bestyrelse besluttede derfor at komme den betrængte mand til hjælp, og i den anledning blev der nedsat et udvalg med den senere folketingsmand Ole Olsen, Tjæreby, som formand. Dette udvalg købte så et større jordstykke ved Haslev, beliggende ved Terslevvejen ned til skoven; arealet var vistnok ca. 10 tdr. land, heraf overlod man så Jens Hansen ca. halvdelen på billige betingelser, denne lod var beliggende langs skoven, og man regnede derfor med, at han en gang imellem kunne få „ram“ på et af grevens gode dyr.

Desuden blev han hjulpet på flere måder for eksempel ved bygningernes opførelse, kørsel, ordning af lån m.m. Resten af jorden blev senere solgt til byggegrunde, hvorved der indvandt et ret stort beløb, så udvalget sluttede sin virksomhed med et pænt overskud, der indgik i foreningens kasse.

Men foreningen varetog mange andre opgaver, selvfølgelig først og fremmest ved de kommunale valg og folketingsvalgene. Vejledning ved skatteudpantninger og andre, hvoraf jeg erindrer enkelte.

Blandt andet husker jeg en auktion over udpantet gods i Rådhusgården i Ringsted. Forud for denne var der sendt cirkulærer ud til samtlige sogneforeninger om at møde mandsstærkt op ved denne lejlighed. – Og jeg skal love for, at de mødte frem, hele Rådhusgården var fuld af folk, flere hundrede mennesker, og de var i krigshumør.

Politimester Thalbitser i fuld uniform var selv auktionarius, han

steg op i en vogn og oplæste konditionerne, imedens det haglede med muntre tilråb og vittigheder fra den store forsamling.

Endelig råbte han så første nr. op, det var en gammel stiv stads-vogn, – en hel museumsgenstand, som var udpantet hos vor daværende folketingsmand P. Andersen, Jystrup; den blev opråbt for 100 kr., men der faldt ikke noget bud. Politimesteren erklærede da, at det var nok meningen, at der ikke måtte bydes, han ville derfor slutte auktionen som forgæves.

Men så skete der noget; pludselig lød der et højt og tydeligt bud på 50 kr., det kom fra en af de værste provisorister i Ringsted, vognmand Chr. Petersen, Nørregade, en stor kraftig, robust skikkelse, der havde opladt sin røst. Øjeblikkelig var han klemt inde af flere hundrede mennesker, der trykkede på fra alle sider. Han råbte og skreg på politimesteren om at hjælpe ham. Men politimesteren svarede: „De kunne jo lade være med at byde,“ erklærede igen, at auktionen var hævet, – holdt så en pæn lille tale til forsamlingen om at være rolige og ikke lave uorden og spektakler, da dette kunne få farlige følger.

Men forsamlingen, som havde nået sin hensigt at forhindre auktionen, tog nu det hele muntert, sang: „Ned med Estrup o.s.v.“ og fulgte så stadig syngende og med mindre pæne tilråb den „ulykkelige“ vognmand til hans bopæl i Nørregade.

Under hele turen fra Rådhusgården var han bestandigt klemt inde i forsamlingen, og nogle små knubs vankede der også, men han slap da nogenlunde uskadt hjem; han kom aldrig mere på den „galej“, deltog heller ikke i offentlige møder. Politiet viste sig slet ikke, heldigvis, ellers kunne det let være blevet en større affære.

Efter at der var dannet afdelinger af Demokratisk Forening i alle valgkredsens sogne, og jeg var blevet medlem af hovedbestyrelsen, blev jeg brugt meget som oplæser ved sognemøderne for at sætte liv i dem, på lignende måde som her hjemme (i Nordrup-Farendløse).

Min første offentlige optræden var overfor grevinden og godsforvalteren fra Giesegård, som sammen med den daværende sognerådsformand, gmd. Anders Sørensen, Nordrup, havde indbudt til et møde i Nordrup skole for at få stiftet en sygeplejeforening for kommunen.

Samme eftermiddag, som mødet i skolen skulle være om aftenen, holdt Demokratisk Forening møde hos min svigerfader, gmd. Christoffer Nielsen i Farendløse, hvor vi blev enige om, at her var en lejlighed til at sige Giesegård en „tak for sidst“, fordi de nylig, efter et valg, havde afskediget flere arbejdere og smidt dem ud af deres lejhuse, fordi de havde stemt på Venstre. Mødet, der blev holdt kl. 3 om eftermiddagen, altså midt i arbejdstiden, havde stor tilslutning af medlemmer og blev meget livligt.

Vi delte søgne op imellem os for at få tilsagt alle vore medlemmer til at give møde i Nordrup skole om aftenen, endvidere blev der valgt 2 mand til straks at meddele bestyrelsen for Nordrup sogn, hvad vi var blevet enige om, for at man også derfra kunne møde frem.

Det blev overdraget gmd. Søren Rasmussen, Farendløse, at give Anders Sørensen som medindbyder til mødet i skolen meddelelse om, hvad vi agtede at foretage. Søren Rasmussen kom snart efter tilbage og meddelte, at Anders Sørensen var meget ked af, at han var gået sammen med grevinden som indbyder til mødet, at han var ganske enig med os og bad bestyrelsen om at komme ind hos ham forinden mødets begyndelse.

Vi efterkom denne indbydelse og ventede at finde en mand, som var meget ked af den situation, han var kommet i, men det var langt fra tilfældet. Anders Sørensen, som var en kendt og fremtrædende venstremand, forklarede os nu med megen veltalenhed, at han gerne ville være ordfører, og han ville sige, at han, efter at have tænkt nærmere over forholdet, måtte erklære, at han af politiske grunde ikke kunne anbefale, men tværtimod ville fraråde at stifte den påtænkte sygeplejeforening. Jeg skal nok sige det så skarpt som muligt, tilføjede

han. Ud fra denne forudsætning blev vi så enige om at betragte ham som vor ordfører ved mødet.

Vi kom så til mødet i skolen, og det kan nok være, at der var kommet folk, ikke alene var skolestuen propfuld, men langt flere stod ude i skolegården. Det var med megen møje, og kun fordi folk villigt gav plads for os, at vi fik en beskednen plads på en af de bageste bænke i skolestuen.

Grevinden og godsforvalter Seehusen var ankommet og havde plads ved siden af katederet, hvor der også var en ledig stol til Anders Sørensen. Så tog mødet sin begyndelse. Godsforvalteren bød velkommen og takkede for det store fremmøde, som varslede godt for den sag, som der skulle drøftes. Han holdt derefter et længere foredrag om sygeplejesagen og meddelte, at han var bemyndiget til at sige, at grevparret ville strække sig meget vidt med at støtte sagen økonomisk, således at alle, også de dårligst stillede, kunne være medlemmer og få den hjælp, som en sygeplejerske kunne give. Han oplæste derefter udkast til love for foreningen, hvorefter han spurgte, om nogen ønskede ordet.

Der blev musestille i den store forsamling, – alle så spændt hen på Anders Sørensen, på hvis pande store sveddråber piblede frem, han tog sit lommetørklæde frem og tørrede gentagne gange sin svedige pande, men trods sit løfte til os, sagde han ikke noget.

Jeg blev rasende! Dette var jo en skandale. Og skønt jeg var ganske uforberedt, måtte jeg tale og sagde da: „Må jeg få ordet? Hvem er det? spurgte godsforvalteren. Det er Jens Sørensens Søren fra Tvindelstrup, sagde en gl. lejehusmand fra Giesegård.

Jeg fik så ordet og udtalte: Efter den måde, man på Giesegård har stillet sig overfor arbejdernes fri valgret, så ønsker jeg at sige til grevinden, godsforvalteren og de andre provisorister dernede, at vi hverken vil eller kan have noget med Dem at gøre. Som en protest mod

det overgreb, der er sket, beder jeg alle, der er enige med mig om at forlade lokalet.

En almindelig udvandring begyndte. Anders Sørensen var en af de første, der kom ud, jeg derimod en af de sidste. Jeg hørte grevinden sige: Min Gud, de går jo alle sammen. Hvor blev Anders Sørensen af?

Ja, også han, deres medindbyder var gået. Tilbage blev foruden de to indbydere, kun 3 arbejdere fra Giesegård og skolens lærer.

Som foran nævnt havde læge Christoffersen en væsentlig andel i, at min politiske interesse så tidligt blev vakt, men det var dog navnlig Oplysningsforeningen for Ringsted og Omegn, der blev stiftet 1884, som øgede denne interesse og gav mig den oplysning i foredrag og skrifter, som jeg følte trang til.

Jeg blev medlem af den første bestyrelse, som bestod af redaktør R. P. Jensen, P. Snack, Aversi, P. Petersen, Estrup, H. P. Nielsen, Bringstrup, og mig selv. Foreningens første opgave bestod i at udbrede Studentersamfundets småskrifter her på egnen; dette førte til, at vi meget snart kom i personlig forbindelse med det udvalg fra samfundet, der udgav disse skrifter. Dette udvalg bestod bl.a. af de senere så kendte mænd som overretssagførerne Amdrup, E. Stål, Zeuthen, J. K. Lauridsen, Niels Pedersen og cand. polit. Niels Neergård, disse unge energiske mænd var prægtige mennesker, som det var en fornøjelse og berigelse at være sammen med, og i forbindelse med dem planlagde vi foreningens videre virksomhed.

Snart efter begyndte vi med foredrag af oplysende art, hvor navnlig de ovennævnte mænd var foredragsholdere; disse møder havde stor tilslutning af de unge på egnen, men der var også mange ældre, både mænd og kvinder, der med interesse deltog i møderne, og foreningens medlemsantal steg hurtigt og stærkt, ikke mindst som følge af den bevægede politiske situation, der opstod ved regeringens provisoriepolitik.

Redaktør R. P. Jensen var foreningens første energiske formand; han lagde særlig an på at opdrage os unge politisk, idet han gav os bestyrelsesmedlemmer opgaver at besvare og materiale (skrifter, blade, bøger m.m.) for at sætte os ind i emnerne, hvorefter han kritiserede og vejledede os; senere ved sogneformands- og medlemsmøderne, som holdtes i restauratør Niels Christensens lokaler i „Panoptikonkælderen“ lige over for Postgården, blev der givet os lejlighed til at øve os som talere ved at indlede og deltage i diskussioner om de emner og andre politiske spørgsmål, som vi havde sat os ind i og forberedt os på at forklare og forsvare.

Disse møder fik stor betydning for mange af os unge, som derved fik praktisk øvelse i at udforme vore tanker, både skriftligt og mundtligt.

Foreningen fik dog sin største betydning ved afholdelse af mange foredrag og politiske møder samt selskabelige sammenkomster.

Allerede i sommeren 1884 arrangerede vi en skovtur med Studenter-samfundet som gæst til Vrangskov og Kærehave. Egnens befolkning var værter og mødte med damer og ca. 40 køretøjer ved Ringsted station ved morgentogets ankomst fra København. Tilslutningen derfra var stor, og alle vogne blev fuldt besat; derefter gik turen til Knud Lavards kapel og senere til skovfogedstedet i Vrangskov, hvor Carl Nielsen ved mange og lange borde havde arrangeret en ganske fortrinlig frokost, bl.a. med friske hummere, som den gang var en ukendt ret for os bønder.

Frokosten og samværet i Vrangskov var meget fornøjeligt; det vekslede med tale og sang, og allerede her blev forsamlingen rystet godt sammen, der blev sluttet mange bekendtskaber og venskaber, som i adskillige tilfælde har holdt hele livet.

Senere på eftermiddagen fortsatte det lange vogntog over Valsø-magle og Kærup til Kærehave, hvor Carl Nielsen serverede en udmærket middag i pavillonen der. Ved denne middag blev sunget san-

ge og holdt et utal af taler, bl.a. af de foran nævnte mænd fra Samfundet.

Den senere folketingsmand Alfred Christensen holdt en stor og munter tale med skildring af hele turen og Haraldsted sø i sådanne vendinger, at hele forsamlingen sad i en ustandselig latter. Her fra egnen blev holdt taler af bl.a. P. Andersen, Jystrup, Cl. Snack, Klarrupgård, R. P. Jensen, Anders Sørensen, Nordrup, og mange flere. Alvor og gammen skiftede hele dagen, – det var i det hele en ualmindelig vellykket sammenkomst, mellem bonde og student, kun kneb det med at bryde op, så man kunne nå det sidste aftentog til København.

Af pladshensyn må vi her afbryde S. Hyldegårds fortælling og nøjes med et kort referat.

Efter dette vellykkede studenterbesøg på Ringstedegnen blev studenternes værter og enkelte andre i vinteren 1885 inviteret til et genbesøg i København. S. Hyldegård giver en indgående og meget levende beskrivelse af det besøg, han slutter: Denne enestående fest vil jeg aldrig glemme.

Der blev ved disse sammenkomster mellem Studentersamfundets unge mænd og Midtsjællands bønder sluttet adskillige personlige venskaber, men et af disse blev den indirekte anledning til, at der kastedes mørke skygger over disse samvær.

Den senere bekendte forfatter Oskar Madsen, den gang en 20-årig student, blev i juleferien 1885–86 indbudt til at holde ferie hos Søren Hyldegård i Tvindelstrup. Nytårsdags aften deltog Oskar Madsen i et nytårsgilde hos gmd. Anders Sørensen i Nordrup. Da man skulle bryde op fra festen, prøvede den unge student for spøg kræfter med den 34-årige gmd. Hans Petersen fra Tvindelstrup (S. Hyldegårds svoger). Under spøgen trak Oskar Madsen pludselig en revolver frem, og i den tro, at den ikke var ladet, rettede han den mod Hans Pedersen, trykkede af, og i næste sekund faldt H.P. død om. Denne tildra-

gelse prægede sig uudslettelig i mange menneskers sind her på egnen. O.M. var fuldstændig sønderknust over det skete, han synes endog at have gjort forsøg på at tage sig selv af dage; han har iøvrigt indlagt begivenheden i sin roman „Inga“, udg. 1894. Romanens handling er henlagt til et sted i Jylland, men dramaet udspillede altså i virkeligheden i Nordrup.

S. Hyldegård fortsætter: Efter den ulykkelige hændelse i juleferien 1885, hvor min svoger blev skudt, tog min fader over hos min søster for at bestyre gården for hende, og allerede i foråret 1886 overtog jeg Hyldegården for en pris af 44.000 kr. Jeg var da kun 21 år gl., men havde Ole Hansen som værge og rådgiver, – han var mig en god støtte i den første vanskelige tid.

Den 4. maj 1886 blev jeg i Farendløse kirke gift med Anna, min skolekæreste, en datter af gdr. Christoffer Nielsen i Farendløse. På grund af forholdene var det en meget stilfærdig bryllupsfest, kun den allernærmeste slægt var med.

Anna, der kun 19 år gl. gik ind til sin gerning som husmoder på den store bondegård, var en køn, sund og livsglad bondepige, som med godt humør og stor dygtighed klarede sine opgaver på en ypperlig måde.

Hun var også kommet fra et godt hjem. Mine svigerforældre var prægtige mennesker. Christoffer var ikke af mange ord, men han var en solid og rettænkende mand og kunne godt være lun og munter i et lille selskab, var også politisk interesseret. Min svigermoder, Karen, var en sjælden kvinde. Ualmindelig dygtig både ude og inde, – hvad hun kunne overkomme, var helt utroligt. Altid blev man mødt med et smil og et udtryk, der viste, at man var velkommen. Det var et gæstfrit og godt hjem.

(fortsættes)

En landsbyskole og dens inventar 1830-1866, Sludstrup skole, Slagelse herred

Af Karl Rønne

I Den Vest-Sjællandske Avis 1830, nr. 2 d. 5. jan. meddeles:

„Tirsdagen den 12te Januar næstkommende om Formiddagen Kl. 10 bliver ved offentlig Auktion bortsolgt til Nedrivning den paa Harrested Mark, Sludstrup Sogn, beliggende gamle Skolebygning, bestaaende af tretten Fag Bindingsværk, samt nogle Skolen tilhørende Borde og Bænke, 2 Bilæggerovne, nogle Muursten og Stilladsbrædder, samt Muurballier og Muurbakker m.v.“

Den omtalte skole i Sludstrup 5–6 km sydøst for Slagelse var oprettet 1810 på Jørgen Larsens jord i Harrested¹). Denne gamle bygning, der aldrig var godkendt som skole, er endnu kendt blandt ældre folk i Harrested, og der findes flere efterretninger om „Skolen i Hætten“²), som den blev opkaldt efter et markstykke lige sydvest for Harrested by³). Efter sigende blev bygningen købt af ladefogeden på Falkensten, han beboede den, indtil han købte gård i Harrested, den nuværende Ladefogedgård. På dens jord var murrester af bygningen endnu for få år siden kendelig ved pløjning. Den har delvis været opført af munkesten fra Antvorskov slot, og et udhus på Ladefogedgården af munkesten udpeges som den sidste rest af „Skolen i Hætten“⁴).

Også den i 1830 oprettede skole, den første officielt godkendte i Sludstrup, kan der endnu påvises rester af. Den danner kærnen i det

senere på stedet opførte forsamlingshus⁵) (påbegyndt 1911). Den tredie og sidste skole i Sludstrup blev taget i brug 1905 og var i funktion indtil centraliseringen Slotsbjergby-Sludstrup 1959.

Når „Skolen i Hætten“ fik betydning også for skolen fra 1830, skyldes det, at skolelodden, en væsentlig del af lærerlønnen, blev bibeholdt i „Hætten“ og ikke flyttet til den nye skole. Derved fik læreren lang vej til sin jord. Det er da også et tilbagevendende klagepunkt i embedsbogen som en væsentlig forringelse af embedet⁶). I de embedsbeskrivelser, der foreligger fra denne periode⁷) med opgørelse over de sjællandske lærerembeders beskaffenhed, gøres der da også opmærksom på dette forhold, således hedder det „Skolelodden 5½ td. leret, vanskelig Jord, ¼ Mil ufremkommelig Vej“. Lønnen gøres der omhyggeligt rede for både in natura og i penge (embedet oppebar et legat fra Antvorskov på 100 rd. et væsentligt fortrin). Boligen betegnes som „grundmuret, ret god, dog ikke stor“. Endelig oplyses børnetallet til omkr. 90 børn. De undervistes i to klasser hveranden dag.

Læreren, der flyttede ind i den nye skole 1830 var Wilhelm E. T. Koenig, en degnesøn fra Boeslunde. Han var i Sludstrup 1829–36, hvorefter han knyttedes til Slagelse Borgerskole og tillige blev bønholder og korsanger ved „Hospitalet“ indtil sin afgang 1870⁸). Han påbegyndte, da den nye skole blev taget i brug, en inventariefortegnelse „i Henhold til Skoleanordningen for Landet af 29. Juli 1814 dens 69. Paragraf“.

Hans efterfølger Johan Henrik Fix virkede fra 1836 til sin død 1873 og fortsatte inventarielisten, så man fra tiden 1830–66 har en ubrudt opgørelse næsten år for år over skoleinventariet.

Listen tager netop sit udgangspunkt i den ovenfor omtalte auktion, idet den indledes:

En sortmalet Trætavle	} NB Bortsolgt ved Auktion d. 13. Januari 1830.
To lange Borde	
5 Bænke	

Den er af ydre et uanseeligt hefte på ca. 30 blade indbundet i tyndt, gråt karton. Den bærer påtegninger ved visitation adskillige gange i perioden 1830–71. Kun en enkelt anmærkning gøres i 1849: Siden 1845 intet tilført (underskrevet Mantey, Skolepatronen). Iøvrigt er der kun få og ubetydelige lakuner. Den følgende redegørelse søger at adskille, hvad der i listen må anses for typisk for en landsbyskole inden for tidsrummet: 1830–70, og hvad der må anses for bestemt af særlige lokale forhold.

Inventarlisten opgøres år for år i følgende grupper:

- A. Det faste inventar.
- B. Til den indbyrdes undervisning.
- C. Til gymnastikken.
- D. Protokoller.
- E. Bøger.
- F. Korter (fra 1842).

I maj 1837⁹) opgøres følgende under pkt. A:

- 1. 8 Skoleborde med vedhængende Bænke.
- 2. 1 Katheder.
- 3. 12 Stk. Blækhorn af Bly. 1866 8 Blækhuse af Bly og 12
ditto af Glas.
- 4. 1 Bogskab med 2 Laase og Nøgler.
- 5. 1 enkelt fladt Bord.
- 6. 1 sort Trætavle.
- 7. 1 Bilæggerovn i Skolestuen. 1841 Vindovn.
- 8. 2 Vindovne i de andre Værelser.
- 9. 1 Brandstige.
- 10. 1 Foustage med tilhørende Sele. Fra 1844 tilføjes „i stykker“
i 1858: „istykker, gaaer ud“.
- 11. 1 Bogreol.
- 12. 1 Kalkekost. 1845: „ubrugelig, gaaer ud“.

Det her anførte må sikkert anses for typisk for det faste inventar i en landsbyskole med 80–90 elever. De vedføjede bemærkninger angiver de få ændringer, som finder sted i perioden.

Nogen anledning til undren kan vel „Foustage med Sele“ vække. Den anføres sammen med „Brandstige“, og mon ikke den har været beregnet til transport af vand i tilfælde af ildebrand?

Kun én ubetydelig fornyelse udviser listen, idet „Blækhorn af Blye“ i løbet af perioden ændres til „Blækhuse af Glas“, det må tages som udtryk for, hvad man ad andre veje får bekræftet om landsbyen i tiden 1830–70, det er en stilsstandsperiode, et statisk kultursamfund.

B. Til den indbyrdes undervisning.

Om den indbyrdes undervisning (forkortes til i.u.) blev en skrivelse af 7. april 1829 tilført embedsbogen; heri pålægges det skolekommissionen at søge i.u. gennemført. Samtidig anføres et cirkulære, der udførligt og nøjagtigt anviser, hvorledes i.u. skal udføres af læreren. Skolekommissionens formand, sognepræst P. A. Fenger, Slotsbjergby-Sludstrup, berører også dette i et brev til sin gode ven N. F. S. Grundtvig d. 3. april 1830: Den i.u. skal nu indføres, skolestuen udvides o.s.v.¹⁰). Den her omtalte skolestue er dog nok Slotsbjergby rytterskole, som ved denne lejlighed blev forlænget med 4½ alen mod vest¹¹), men begivenheden har nok også været medvirkende til, at Sludstrup fik en forskriftsmæssig skole. Den nyopførte skole blev da også snart forsynet med det til i.u. hørende materiale. Den har sikkert også i Koenig haft en lærer med interesse for metoden. I alle tilfælde fortsatte han den med iver i Slagelse. Herom anfører mynster i sin visitatsbog: „Koenig har begge indbyrdes Undervisningsklasserne“¹⁰)

1829 d. 12. dec.: Senere tilføjelser:

Læsetabeller nr. 1– 66 14.marts 1831: nr.67–80

Skrivetabeller nr. 1–100

Regnetabeller nr. 1– 84

„ „ 85–120 m. regnebøger

Urbogmæssige

uden Alledsværge Skole i Svendeborg, forfattet i
 Udværelseskommissionens med Skoleinspektørens for Ordre
 af 29. Juli 1844, den 6. 8.

nr.	Skolens Svendeborg- Bogsamling.	Omslag betinget.
1.	En stor Bibel.	
2.	Den fællelige-Kristne Formædlerordning 1 Exemplar.	
3.	Magasin for Religion-lærebog af Haller 1 Exemplar.	
4.	Caler af Høiige Blair 1 Exemplar.	
5.	Skolekommissionens til den store Alledsværge om de forbrindlige Bogsamlingens, som den Bogsamlingen for Svendeborg. 1 Exemplar.	
6.	Den store Herold Høiige Svendeborg den Gjøftelige Høiige Svendeborg: Sammenl. 1 Exemplar.	
7.	Mindesang om Svendeborg-Læst. 1 Exemplar.	
8.	Svendeborg Bogsamling. 1 Exemplar.	
9.	Høiige Svendeborg 6 2.	
10.	Svendeborg Svendeborg af Svendeborg-Svendeborg 1 Exemplar.	
11.	Svendeborg Svendeborg 1 Exemplar	/ Svendeborg Svendeborg /
12.	Svendeborg Svendeborg Svendeborg 1 Exemplar / Svendeborg /	
13.	Svendeborg Svendeborg Svendeborg 1 Exemplar	

Første side af inventarfortegnelse for Sludstrup skole 1829.

Kort til geografiskolen: Sjælland og Møen, Bornholm, Laaland og Falster, Fyen og Langeland, Nørre-Jydland, Synder-Jydland med Femeren, Ærø og Als, Holsten og Lauenborg, Island med henhørende hjørnekort over Færøerne og Grønland, hele Danmark.

Om den i.u.s Væsen og værd ved P. H. Mønster og I. Abrahamsen
1.ex. 3 dele modtaget 21. decbr.

1830

Jan. 19de 12 nye Steentavler.

Juni 7de 23 Stk. Jerngriffelskafter.

Aug. 13de Summarisk Extrakt af den 7. Hovedrapport om den i.u. i Danmark pr. 31. Decbr. 1829. (Den 8. Rapport er modtaget 10de Juni 1831).

1831

Marts 16de En Beenpibe (fløjte).

Aug. 31de: Modtaget de til den i.u. henhørende Tabeller (nærmere angivet), som har været til Bogbinderen for at istandsættes.

Novb. 23de Et Skab til at forvare Tabeller og Bøger.

16 Stk. Bihjælpestokke.

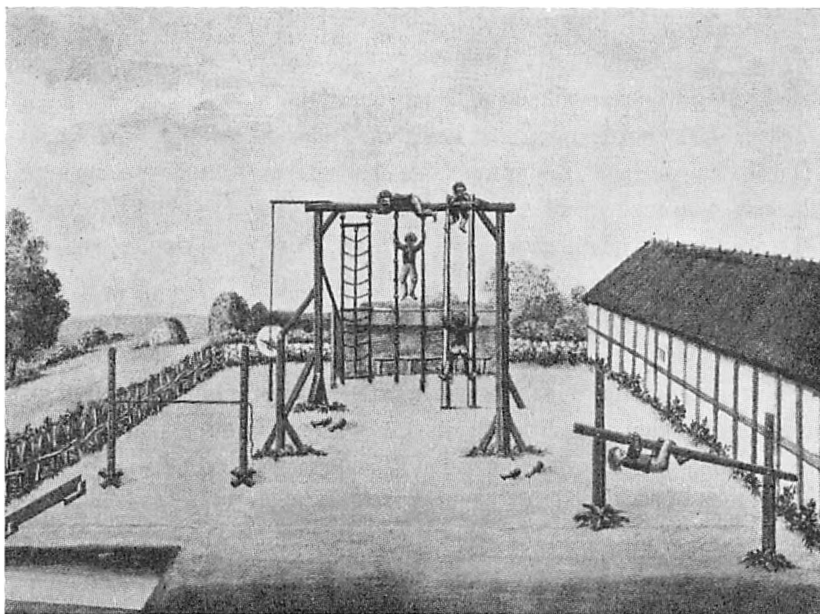
1837

Her anføres de samme undervisningsmidler, ved en del bemærkes „beskadiget“, „itu“. Yderligere tilføjes „nogle gamle Papper“ (antagelig til opklæbning af endnu anvendelige tabeller).

1866

Indtil dette år opføres den nævnte bestand til i.u., omend antallet af tabeller nedskrives noget gennem årene og flere meddeles „beskadiget“ el. „itu“. Benpipen er dog forlængst „gaaet ud“.

Denne undervisning havde da også for længst været stærkt på retur selv i afsides egne. Der er givet adskillige fremstillinger af i.u.¹³) og den fordømmes fra alle sider. Det kan måske være rimeligt at påpege, at kritikken alene bygger på de udstedte forordninger og officielle indberetninger. Desværre kender vi ikke mere metodens praksis i skolen, hvor

Gymnastikplads ved landsbyskole (Gjerrild, Randers amt, 1824).

den p.gr.a. børnetallet næsten var en nødvendighed. Men i.u. synes i den fornuftige lærers hånd at have rummet muligheder for både individuelle hensyn og for gruppevis samarbejde eleverne imellem.

Hvorom alting er: inventarielistens materiale til denne undervisning må anses for tidstypisk for en landsbyskole.

C. Til Gymnastikken. 1837.º)

- 1 Klavremaskine.
- 1 Springmaskine.
- 2 Svingtoug.
- 8 Springreeb.
- 1 Ballancérbræt.

12 Trægeværer.

12 mindre Trægeværer (anskaffet 1845).

Lærebog i Gymnastikken af Nachtigal.¹⁴⁾

Efter skoleanordningen 1814 skulle alle landets skoler have undervisning for drenge „i gymnastiske Øvelser: saasom løbe-, springe-, klavre-, svømme- og militære øvelser“. Det blev dog de fleste steder ikke efterlevet p.gr.a. landets krisetilstand. Først med det begyndende økonomiske opsving omkr. 1828 udvirkede forfatteren af den omtalte lærervejledning en „Plakat af 25de Juni 1828“, der fornyer 1814-lovens krav om drengegymnastik i alle landets skoler. Den har altså medført de nævnte redskabers anskaffelse, de dækker – bortset fra svømning – den dagældende skolelovs bestemmelser. Endnu 1866 nævnes de samme redskaber og Nachtigalls bog, og selvom vel nok nye opfattelser af faget var begyndt at gøre sig gældende, kunne man endnu ikke vente, at de trængte ud i landsbyskolen. Pige-gymnastikken kom først med langt senere. Således må inventarielisten også for gymnastikkens vedkommende siges at være repræsentativ for tilsvarende skoler.

I hele perioden omfatter

D. Protokoller

- 1 Journal for ældste Klasse. (fornytes med års mellemrum)
- 1 ditto yngste Klasse.
- 1 Embedsbog.
- 1 Inventarieliste.
- 1 Liste over Børnene i Sognet.
- 1 Kirke-Katechisationsbog (fra 1858).

Skolens dagbøger kan føres tilbage til omkr. 1880.

Kirke-Katechisationsbog er muligvis en meddelelsesbog, hvori præsten anførte resultaterne ved overhøringen af børnene i kirken.

Protokollernes værdi i samtiden er velkendt, den fremgår af de

mange „vidi“, visitationer af højere eller lavere rang gennem årene, men den synes at ophøre, når protokollen er udskrevet. Skoledagbøger er derfor sjældne fra det omhandlede tidsrum, men den opførte bestand må også her betragtes som almindelig norm, så forskellige protokoller endnu kan henligge upåagtet. Det var ønskeligt, om en almindelig aflevering til det nærmeste arkiv overalt kunne finde sted.

De til i.u. brugte geografikort var for små til klassebrug, de opføres snart som „beskadiget“, og fra 1842 kommer et nyt punkt på listen:

F. Korter.

1 Atlas	1842
2 Atlas af Woert	1844
Europa af Jessen	1851
Danmark	„
Kort over Globen og de fem Verdensdele af Riise	„
Kort over Palæstina	„
Globus i Kasse og paa Stativ	1855
Europæisk Kort paa Lærred og Stokke	„
Danmarkskort ligeledes	„

Forskelligt kan vække en formodning om, at lærer Fix har gjort en særlig indsats for dette fag. Man aner en vis stolthed ved omtalen af „Globus i Kasse og paa Stativ,, man næsten savner et udråbstegn ved kortene „paa Lærred og Stokke“! Dette udstyr synes at ligge i overkanten for en almindelig landsbyskole. Boglisten viser også meget tidlig anskaffelse af særlige geografibøger:

1842	18 Exempl. Kroghs Geographi.
1853	Geografi for smaa Børn 18 Exempl.

E. Bogbestanden.

Med omtalen af geografibøgerne er vi inde på det område af skoleinventaret, hvori man i Sludstrup måske kan ane lokale kræfters særlige virksomhed.

Betragtet som helhed kan skolens bogbestand på grundlag af listen opgøres således:

1830: 36 bind fordelt på 20 titler.

1837: 147 bind fordelt på 39 titler.

1866: 333 bind fordelt på 68 titler.

Næsten ingen af de i 1830 anførte bøger er i løbet af årene gået ud, og repræsenterer måske en ikke brugt bogmasse, som kun findes frem ved listeføringen, men en væsentlig forøgelse kan man dog registrere med en 10-dobling af bindantallet og 3–4-dobling af titlerne. Alligevel er tallene små, når man tager i betragtning, at børnetallet endnu omkr. 1870 lå på 80–90 elever. Begrebet „taskebøger“ har næppe eksisteret, selvom vist nok nogle børn ved skolegangens begyndelse medbragte en ABC hjemmefra. Talmæssigt må bogbestanden anses for tidstypisk, også mange af titlerne må formodes at gå igen i tilsvarende skoler.

Blandt de bøger, der i 1830 overføres fra den gamle solgte skole til den ny skal nævnes Thomas Rasmussens ABC-bog, den første egentlige danske ABC af provsten i Grevinge fra 1787.¹⁵⁾ Hertil kommer 4 bøger, som også er værd at nævne:

Salt peterets Tilvirkning af Ørsted.

At behandle Bier af Rønne.

Olufsens Ølbrygning og

Om oliegivende Planter af Begtrup.

4 småbøger, der tager sigte mod bondens praktiske liv og behov, og hvis idé må søges i bondefrigørelsen 1788 og skolelovens hensigt 1814, som det også finder udtryk på frihedsstøttens inskription „at den frie Bonde kan vorde kiek og oplyst, flittig og god, lykkelig“!

Disse 4 bøger har sikkert været vidt udbredt, en omtale af dem vil vise deres betydning og hensigt:¹⁶⁾

Ørsted, Hans Chr.: Kort Anvisning til at koge Saltpeter, Kbhvn.

1812, viser os her vor verdenskendte fysiske opdager som almindelig folkeoplyser.

Rønne, Bone Falck: Kort Veiledning for den hæderlige Almue-
mand til at behandle sine Bier med Klogskab, Odense, 1809. Bone
Falck Rønne var i sin første ungdom som præst præget af rationalis-
me især ivrig for landbrug, skole- og fattigvæsen. Som sognepræst i
Kgs. Lyngby oplevede han en religiøs vækkelse og blev her medstifter
af det danske missionsselskab, som han viede det meste af sin ar-
bejdskraft.¹⁷⁾

Olufsen, Oluf Chr.: Anvisning for Land-Almuen til at brygge Øl,
Kbhvn. 1812. Uddelt på kongelig bekostning. Forfatteren var praktisk
indstillet oplysningsmand, 1818 professor i statsøkonomi. Måske mest
kendt som forfatter til skuespillet „Gulddåsen“.¹⁷⁾

Begtrup, Gregers: Om oliegivende Planters Dyrkning, ifølge Aller-
højeste kongelige Befaling, Kbhvn. 1812. Begtrup var cand. theol.,
men interesserede sig meget for landøkonomiske forhold, 1801 ud-
nævntes han til professor.¹⁷⁾

Det er fremtrædende folk i datidens Danmark, som medvirkede
ved enevoldskongernes bestræbelser for at højne det danske landbrug
og bondestanden.

Faget religion indtager en fremtrædende plads i bogbestanden,
således allerede fra det første år:

Den hellige Skrifs Hovedlærdomme.

Om Kirkeforbedringens fortrinlige Velgierninger.

Om Harald Klaks Daab.

Den første er skrevet af prof. Cramer, Kiel, og blev „uddelt til Al-
muen“ i anledning af Reformationsjubilæet 1817. I samme anledning
modtog skolen provst Jasper Boysens „Undervisning til den danske Al-
mue om de fortrinlige Velgierninger, som Kirkeforbedringen har skien-
ket OS“. Dens jævne og forståelige form skyldes dog en omarbejdning
af Sjællands biskop Fr. Münter. Bogen om Harald Klaks Daab er

egentlig et „hyrdebrev“ udsendt af landets biskop i anledning af kristendommens 1000-årsfest ved pinsen 1826. Det er ligeledes forfattet af biskop Münter. Disse skrifter har altså haft almindelig udbredelse i skolerne.²⁶⁾

Men allerede 1830 røber inventarielisten, at en ny tid er på vej og at nye kræfter virker på stedet. Det sker med bogen: Psalmer og aandelige Sange af Thomas Kingo samlede og udgivne af P. A. Fenger, Sogne-Præst til Slotsbjergby og Sludstrup Menigheder, Kbhvn. 1827. Stedets præst og dermed skolekommissionsformand virkede for en kristelig og folkelig vækkelse, fremfor den blotte oplysning, og bogen har vel fundet vej til skolen som en gave fra ham, men et særsyn har den været i datidens landsbyskole.

Også Grundtvigs Bibelkrønike findes tidligt i boglisten (1834), og den kan spores i brevvekslingen mellem Grundtvig og P. A. Fenger. Således skriver Fenger d. 3. april til Grundtvig: „Jeg vilde bede Dem, om det kan skee, at overlade 2 Expl. af hver af Krønikerne til hver Skole. De sædvanlige Læsebøger er saa kjedsommelige, at det ikke er til at holde ud. Og siden det nu ikke er at tænke paa, at Krønikerne skulde blive læst i Skolerne, saalænge der endnu ikke gives Lærere, der selv læse og kunde fortælle, saa har jeg dog tænkt, at Noget kunde hænge ved, naar de bruges som Læsebog, og at dette mueligen kunde give Børnene Lyst til siden at læse videre. Men det er en Selvfølge, at den fattige Skolekasse kun kan taale Udgiften, naar Bøgerne kunde overlades for den billigste Betaling“. D. 10. april 1830 svarer Grundtvig herpå: „Om Krønikerne følger det af sig selv, at de til Skoler ei blot faaes for den laveste Priis, men naar selv den besværer Skolecassen, for intet.“¹⁰⁾ Leveringen har altså dog trukket ud, da de først står på listen 1834, men Grundtvig stod i april 1830 lige foran en af sine Englandsrejser, som kan have udskudt afsendelsen.

Grundtvigs Sakse- og Snorrekrønike indgår først i fortegnelsen 1837. Derimod anfører boglisten 1834 „25 Eksemplarer af Grundtvigs

Bibelkrønike“, der må være den af Grundtvig til skolebrug udsendte „En liden Bibel-Krønike“ (2. udg. 1828).¹⁸⁾

Der kan findes adskillige andre boganskaffelser, som må tilskrives Fengers initiativ og som røber, at vi befinder os i det område, som Mynster i sin visitatsbog noget nedsættende kaldte „det hellige land“. Foruden de allerede nævnte kan tilføjes:

1833 L. C. Hagen: Historiske Psalmer og Riim til Børnelærdommen.

1835 I. A. L. Holm: Psalmer og aandelige Sange af H. A. Brorson.

1837 Rasmus Sørensen, Venslev: Bibelske Historier.

Saxo Gramaticus og Snorre (Grundtvig).

1845 Ingemanns Morgen- og Aftensange.

Brandts Sange og Riim.

Boisens Sange.

1851 P. A. Fengers Ordsprog.

Kirkehistoriske Samlinger, 2. bd. 1. hefte.

1855 10 Exempl. Grundtvigs Festsalmer.

Ansgarius Levnet, oversat af P. A. Fenger.

Om de anførte bøger skal blot oplyses, at pastor Holm, Holsteinborg, var P. A. Fengers gode ven, og hans Brorsonudgave så at sige en „tvilling“ til vennens Kingobog fra 1827. Det nævnte bind af Kirkehistoriske Samlinger indeholder en beskrivelse af Sludstrup kirkes alterkalk. Hvor hurtigt Ingemanns morgen- og aftensange trængte ud til skolen er vist nok ikke opgjort, men sandsynligheden taler for, at Sludstrup har været tidligt med. Morgensangene forelå med Weyses melodier fra 1839, og allerede 6 år senere er de på børnenes læber i Sludstrup.

Musik og sang opføres ikke som en særskilt gruppe i inventariefortegnelsen, men under bogbestanden opføres fra 1837 hvert år „1 Syngeapparat bestaaende af 10 Tabeller af Bay, 30 Koralmelodier, en trykt anvisning og 2 Træfløjter“. Der opføres en hel del melodibøger, især til kirkeligt brug, som det har været almindeligt i landsbyskolerne.

I al fald har P. A. Fengers særlige holdning gjort sig tydeligt gældende i bogbestanden.

Endnu et specielt indslag lader sig spore i inventariefortegnelsen, det skyldes den stedlige skolelærer Johan Henrik Fix, lærer i Sludstrup fra 1836–73. Som skolebogsforfatter har han selv præget undervisningen således:

1838 Fix's Regnebog, et Sæt Facitlister.

1844 12 Exempl. Ledetraad i Danmarks Historie (ingen forfatterangivelse).

1866 Fix: Dansk Stiiløvelse.

20 Regnebøger med Facitliste af Fix.

20 Ledetraad i Fædrelandets Historie af Fix.

22 Materialier til Forstandsøvelser ditto.

Hans samlede produktion som skolebogsforfatter omfatter følgende titler:¹⁹⁾

Fix, J. H. Nyt Udtog af H. I. Birchs bibelske Historie, en Læse- og Lærebog til Brug i Almueskolen med Anbefaling af Konsistorialraad Dr. A. G. Rudelbach, Slagelse, d. 12. Dec. 1850. 6. opl. Næstved, 1871, 7. opl. 1877. 192 s.

„ Praktisk Regnebog til Brug i Landsbyskolen. 28 s. 3. forbedrede udg., Slagelse 1840, Peter Magnus Bogtrykkeri.

„ Danske Stiiløvelser til Brug i Landsbyskolen „helliges Hr. Provst G. G. Salicath og Provst Brasen af Udgifveren“. Kbh. 1843. 101 s.

„ Materialier til Forstandsøvelser og skriftlige Udarbejdelser til Brug i Landsbyskolen. Kbh. u.å. 35 s., ca. 1840. Pris: 12 Skilling.

„ Ledetraad i Fædrelandets Historie til Brug i Almueskolen, 6. opl. Kbh. 1854, 96 s. 12 Skilling.

Ialt udsendt i 16 opl. indtil 1878 (‘‘med stadige Tilføjelser af de sidste Begivenheder’’), 16. opl. 50 øre.

Stiløvelser

til Brug i Landsbyskoler.

Udgivne

af

J. S. Fix,
Skolelærer.

Ledetraad

til

Fædrelandets Historie

til Brug i Almueskoler.

af

J. S. Fix,
Skolelærer.

Sjette Dplag. — Pris: 24 Skil.

Kjøbenhavn 1843.

Commission hos Universitetsboghandler A. F. Hoff,
Gøttersgade Nr. 319, tæt ved Kongens Nytor.

Trykt hos E. C. Vester.

Titelblad til lærer Fix' stiløvelser.

Kjøbenhavn.

Commission hos E. L. Thaarup,
Købmagerstr. Nr. 106.

Trykt hos J. G. Vester.

1854.

*Titelblad til lærer Fix' fædrelands-
historie.*

Desuden – viser det sig – har han i årene 1865–68 været udgiver af tidsskriftet „Samleren for Skole og Hjem“.⁸⁾

Det må herefter være berettiget at søge hans liv nærmere oplyst, og en kort levnedstegning skal her forsøges.

Han havde ikke fulgt den slagne vej til lærergerningen. Han var af officersslægt, hans fader døde tidligt og „det gale pengeår“ 1813 forringede hans fædrearnv stærkt. Han fik dog en god uddannelse inden for handelsfaget og startede en virksomhed i Gøttersgade i København, men den gik ikke godt, og han ernærede sig en tid ved „information“ (undervisning) i musik og sprog. Senere lærte han gods-

bestyrelse og landvæsen på Benzonsdal, fik også en landejendom, men den slugte hans sidste kapital. Han boede derefter hos læreren der i byen, mens han forberedte sig til lærereksamen.²⁰) Han blev så i 1833, 28 år gammel, dimitteret som privatist fra Jonstrup Seminarium med karakteren „duelig“ (= 2. karakter). Han var lærer i Karrebækstorp et par år inden han 1836 kom til Sludstrup, hvor han virkede til sin død 1873.⁸)

Skolen, han her flyttede ind i, beskrives som en simpel grundmuret bygning med udhus af godt bindingsværk, boligen lille, men god. Den væsentlige ulempe ved embedet var skolelodden i „Hætten“.⁷) Herom førte lærer Fix en længere korrespondance med skoledirektionen – som det fremgår af embedsbogen – for at opnå en godtgørelse herfor, men det lykkedes ham ikke.

Hans skolebøger viser, at han ikke har været tilhænger af den indbyrdes undervisning, og man må gå ud fra, at hans vidtfavnende skolebogsproduktion hviler på en indgående beskæftigelse med den daglige undervisning. Biskop Mynsters visitatsbog giver måske et lille fingerpeg herom. I 1839 bemærker han, at lærer Fix „mangler nok tilstrækkelig Energi til de mange Børn (96). Dog ret brav, katekiserede ganske godt med Børnene“, og i 1849 hedder det kort: „95 Børn, Fix ret duelig“. Når man tager i betragtning, at Mynsters udtalelser om præster og lærere gennemgående er ret forbeholdne, må disse bemærkninger tages som udtryk for et solidt dagligt skolearbejde.¹²)

Der har rådet et godt forhold mellem præst og lærer. Fix stod i et personligt forhold til kristendommen, „han mindedes med Taknemmelighed den religiøse Indflydelse, hans Bedstemoder havde paa Hjemmet“ i hans barndom.²⁰) Boglisten viser også, at han i vid udstrækning har benyttet pastor Fengers bøger. Det gode forhold understreges af, at Fix i 1852 opsøgte Grundtvig i København for at bede ham skrive en salme til Fengers 25-års præstejubilæum.²¹) Grundtvig efterkom gerne den slags opfordringer, og på jubilæumsdagen d. 25.

juli 1852 blev salmen omdelt og for første gang sunget i Sludstrup kirke.²²⁾

Også i lærerkredse var Fix dengang kendt. Endnu fandtes ingen samlet lærerforening, men lærerne begyndte at danne lokale sammenlutninger. Slagelse Herreds Lærerkreds blev således stiftet 1839, sandsynligvis under Fix' medvirken, i al fald blev han snart dens formand og ledede også dens understøttelseskasse.²³⁾ Omkr. 1840 fandtes der landet over 100 sådanne lærerforeninger. Myndighederne så langt fra med velvilje på disse „skolekonventer“, og i 1840 resolverede cancelliet, at Borgerskolens lokaler i Slagelse ikke måtte bruges dertil, det samme blev 6. juni 1842 bestemt for Lynges skoles vedkommende. Møderne måtte derefter afholdes skiftevis hos lærerne privat.²⁴⁾

Det første samlede møde for Roskilde Stift fandt sted 1844, og fra landsbylærerside var Fix her ledende. Fra 1853–57 var han medlem af Slagelses skolemøders bestyrelse. I 1863 talte han ved Ringstedmødet: „Om Ønskeligheden af en almindelig Skolefest 1864 i Anledning af, at Folkeskolen i sin nuværende Form har bestaaet i 50 Aar“. Tanken vandt bred tilslutning over hele landet, men krigen kom hindrende i vejen for festligheder. Han var uafbrudt medlem af Roskilde Stifts skolemøders styrelse fra 1865 til sin død. I Ringsted talte han ved skolemødet 1864 om: Bør der fra Lærernes Side gøres noget for, at Overskoledirektionen bibeholdes?

På den tid fik Zakarias Nielsen, der i disse år virkede som huslærer på Charlottendal ved Slagelse, også forbindelse med ham og fortæller herom: „En enkelt Gang tog jeg Vejen ud til den gamle, velkendte Lærer og Skolebogsforfatter I. H. Fix i Sludstrup, i hvis Hjem jeg blev venligt modtaget.“²⁵⁾

Udgivelsen af „Samleren“ måtte Fix opgive:

Nr. 39, 26. sept. 1868, 12. årg. meddeler: Samleren ophører med nærværende Nummer, og skrinlægges hos sine forudgaaende sex sjællandske Brødre, nemlig: Børresens Almueskole, Frølunds Reperto-

rium, Christen's og Schneekloths Maanedsskrift, Carlsens Skolelæreren og en Søster fra Holbækneken, hvis Navn vi ikke mindes. Alle er de vistnok døde af den samme Sygdom, der synes at være arvelig og formodentlig har sin Grund i, at den sjællandske Jordbund ikke eigner sig for den Slags Sæd. (Efter en henvisning til de økonomiske vanskeligheder slutter Fix) med det Ønske, hvis en anden slaæer ind i denne retning, han da maa være heldigere.

Ærbødigst
J. H. Fix.

Andre lærerblade fik blidere kår, således „Skoletidende“, der må ses som forløber for Danmarks Lærerforenings blad „Folkeskolen“. Heri mindes d. 16. januar 1873 (s. 22) følgende meddelelse: „Lærer J. H. Fix, i Sludstrup ved Slagelse døde den 2. Januar. Hans Navn kendes fra de mange Skolemøder, hvori han tog saa virksom Del“. ²³⁾ Om skolemødet i Roskilde 3. pinsedag samme år meddeler bladet (s. 193):

„Som Medlem af Bestyrelsen aabnede Docent Fjord med at mindes en Mand, der i en lang Aarrække har staaet Skolemøderne nær, nemlig afdøde Skolelærer Fix, der havde vist sig saa virksom baade i sin Skole og som Forfatter af Skoleskrifter, hvoraf enkelte tælle 17de Op- lag. Det, vi her skylder ham Tak for, er hans Deltagelse i Pinsemøderne, hvor han udfyldte sin Plads godt, og hvor han var selvskreven Medlem af Bestyrelsen. Fix blev ved at bevare Liv og Friskhed og Varme for Skolesagen, og Taleren ønskede de mange Lærere, der var samlet i Dag, at de maatte føle samme Interesse for Skolesagen som afdøde“.

Docent N. J. Fjord, der udtalte disse mindeord, var den fra Landbohøjskolen kendte forsøgsleder. Han var tillige en fremtrædende skolemand.

For til sidst at vende tilbage til vort udgangspunkt: Inventarielisten fra Sludstrup skole, kan det altså gøres op, at den i mange henseen-

der må anses for tidstypisk, men at to personer måske alligevel har givet den et særligt præg, skolekommissionsformanden pastor Fenger og læreren Fix.

Endelig kan det oplyses, at ingen af de i listen omtalte bøger mere findes ved skolen, når bortses fra inventarielisten og embedsbogen. Skolebøgers levetid er kort, først i en senere alder end skolealderen vågner en veneration for barndommens bogskatte.

LITTERATURLISTE OG NOTER:

1. Jessen, Johs. C.: Slagelse herreds skolehistorie indtil 1830.
2. Dansk Folkemindesamling, Sludstrup sogn.
3. Byens udskiftningskort 1769 viser markstykket „Hetterne“.
4. Mundtligt meddelt af den nuværende ejer af Ladefogedgården.
Ladefogeden skulle lede det daglige arbejde på hovedgården, han var underordnet ridefogeden.
5. Mundtligt meddelt af forsamlingshusets nuværende ejer.
6. Embedsbogen er bevaret i hele perioden fra 1829–1959, og den bekræfter de anførte data. Når Ernst Højbye-Nielsen i Årbog for Dansk Skolehistorie 1969, s. 5, nævner: „Sludstrup skole var færdig i 1826. I 1852 måtte den rives ned. Allerede 1836 var den for indskrænket“, kan det altså ikke være rigtigt.
7. Skole-Calender el. Beskrivelser over Skolelærerembeder i Sjællands Stift, 1842–43.
Bering: Beskrivelser over Landsbyskolens offentlige Lærerembeder. Kbh.1859.
8. Petersen, Anders: Den jonstrupske Stat, 1884.
9. Det samme som lidt anderledes ordnet anføres i 1830.
10. Barfod, Fr.: Peter Andreas Fenger, Kbhvn. 1878, s. 157 f.
11. Larsen, Th.: Kong Frederik d. IV's skoler, Århus. 1921.
12. Kernerup, B.: Mynsters Visitatsbog II, s. 109–28.
13. Larsen, Joakim: Bidrag til den danske folkeskoles historie.
Johansen, Alb. (red.): Af landsbyskolens saga, s. 32 f.
Højbye-Nielsen: Den indbyrdes undervisning, Årbog for Dansk Skolehistorie, 1969.
14. Nachtigall, Fr.: Lærebog i gymnastik for almue- og borgerskoler i Danmark, Kbhvn. 1828.

15. Petersen-Blidstrup, Ferd.: Grevinge Sogn, 2. udg., 1921. Leksikon for opdragere.
16. Dansk Forfatterleksikon.
17. Dansk biografisk Leksikon.
18. Bugge, K. Ej.: Skolen for Livet, Kbhvn. 1965, s. 239.
19. Statens pædagogiske Studiesamling.
20. Oplyst i embedsbogen v. lærer T. L. Voldby, 1947.
21. Antvorskov Højskoles årsskrift 1926.
22. Grundtvigs Sang-Værk IV, nr. 238 m. noter, Kbhvn. 1949.
23. Skoletidende, red. R. J. Holm, Jelling, og P. A. Holm, Højbjerg.
24. Larsen, Joakim: Sjællands Stifts skolemøder 1844–94.
25. Nielsen, Zakarias: Minder I, s. 78 f.
26. Koch, Hall og B. Komerup (red.): Den danske kirkes historie bd. VI, s. 176, 179 og 230.

Litteratur om Sorø amt 1970-71

A. Strange Nielsen

SANCT BENDTS 800 – er et jubilæumsskrift udgivet af sognepræst *Jorn Jørgensen*, Veterslev, og bogtrykker *J. Malchow*, Ringsted, og skænket til Sct. Bendts kirke i anledning af dens 800-års jubilæum den 25. juni 1970. Skriftet fortæller om grundlæggeren af benedictiner-munkeordenen, den hellige Benedict af Nurcia, om hans liv og hans arbejde med stiftelsen af munkeordenen. Endvidere træk af ordenens indre liv, dens udbredelse over Europa, også i Danmark og dermed i Ringsted. Skriftet har fået en overordentlig fin udførelse.

SANKT KNUD LAVARD – er navnet på et skrift, der ligeledes udkom i anledning af 800-års jubilæet den 25. juni 1970. Vi henviser til omtalen i årbogen i fjor.

HØVE VALGMENIGHED 1880–1970 – Det er et meget stilfuldt jubilæumsskrift, valgmenigheden har udsendt i anledning af 90-året under redaktion af pastor *Jørgen Dilling Hansen*. Det er lykkedes at samle et stort og interessant stof om livet i menigheden i hele det tidsrum, den har eksisteret. Noget af stoffet stammer fra valgmenighedens protokoller, andet er nedskrevet af folk, som har levet med i menigheden eller haft særlig tilknytning til den. Jubilæumsbogen giver udtryk for, hvad fællesskabet omkring menighedens praktiske og åndelige trivsel har betydet for den kreds af mennesker, der sluttede op. Et smukt kapitel af en hel egns ånds- og kulturhistorie er hermed bevaret.

NORDRUP-FARENDLØSE 1800–1970 – Det sidste sogneråd i kommunen for kommunesammenlægningen med Ringsted storkommune besluttede at bestille og udsende en bog til samtlige husstande om kommunens forhold i det kommunale selvstyres tid. Bogen er helt igennem skrevet af kommunens egne folk med kommunesekretær *Niels Jensen*, hjemmeværnskonsulent *Jens P. Petersen* og lokalhistorikeren *Niels Fr. Rasmussen* som redaktion. Resultatet er blevet en bog på 100 sider. De 7 forfatteres bidrag er mere eller mindre fuldkomne, og pladsforholdene har naturligvis begrænset, hvad der har kunnet medtages. Bogen må især roses for de mange faktiske oplysninger om den kommunale og folkelige foretagsomhed, der har udfoldet sig i det omhandlede tidsrum.

ESBERN SNARES GRAV I SORØ KIRKE: I tidsskriftet „Skalk“, nr. 6, 1970, har museumsinspektør *Hans Stiesdal* skrevet en redegørelse for de udgravninger, der fandt sted i Sorø kirke i sommeren 1970. Her fandt man Esbern Snare begravet i sin blykiste fra 1204, og endnu en række grave tilhørende Hvide-slægten blev fundet og undersøgt.

SCT. KNUD OG SCT. KNUDSGILDERNE 1170-1970 er et festskrift udgivet af Flensborg Sct. Knudsgilde i anledning af 800-året for Knud Lavards kanonisering. Flere af kapitlerne i dette skrift bringer et stof om Knud Hertug, som også midtsjællandske læsere vil have interesse af: nemlig om den historiske Knud Lavard, der blev martyr, om Sct. Knudsgilderne gennem tiderne, om den skrå (de love), der er bevaret for Flensborg-gildet, men som var ens for alle Knudsgilder; endvidere beretningen om Flensborg-gildets beståen gennem alle århundreder lige til vore dage.

AMTMÆND I SORØ AMT 1848-1970 - Landsarkivet for Sjælland har udsendt en oversigt over stiftamtmand og amtmænd i området øst for Storebælt. For Sorø amts vedkommende får vi en fortegnelse over samtlige amtmænd fra 1848 til 1970 samt en redegørelse for udviklingen i kommunesammenlægningerne i amtet frem til den nye kommunestruktur pr. 1. april 1970.

DEN ENGELSKE KRIG 1807 - Premierløjtnant *E. O. A. Hedegaard* har på Poul A. Andersens forlag udgivet bogen „Krigen på Sjælland 1807“. Det er et grundigt og vel gennemarbejdet værk, det mest fuldstændige om emnet. Det centrale i bogen er slaget ved Køge den 29. august 1807. Men Ringsted og egnen deromkring blev i høj grad inddraget i begivenhederne. Inden slaget var der dansk hovedkvarter i denne by og efter kampen engelsk hovedkvarter. Den flygtende general J. M. Castenschiold skrev sin beretning til regeringen om nederlaget i Haslev præstegård, og Sorø-amtmanden P. C. v. Stemmanns betydelige indsats nævnes med hæder. Man hører også om Gjerdrups ejer, landeværnskaptajn P. C. Quistgaards heltemodige indsats, før han faldt i kampen ved Køge. Alt i alt et fint militærhistorisk og lokalhistorisk værk.

LANDGILDE OG UDSÆD PÅ SJÆLLAND - Dette er titlen på førstebibliotekar, dr. phil. *Svend Gissels* disputats, udg. af Landbohistorisk Selskab. På grundlag af „Sjællands Stifts Landebog 1567“ og en række mageskiftebesigtigelser fra omtrent samme tid behandler forfatteren forholdet mellem udsædens og landgildens størrelse på de enkelte bøndergårde. Materialet omfatter Sjælland og Møn, og der fremlægges et stort stof fra hvert eneste herred og en lang række kirkesogne, hvad også det topografiske register vidner om. Der er meget stof om Sorø amt. Bogen er et meget gedigent landbohistorisk arbejde, som det lønner sig at fordybe sig i.

HOVBØNDER PÅ HAVNEARBEJDE I KORSØR – I bogen Landbohistoriske Studier (Landbohistoriske skrifter nr. 4) udg. af Landbohistorisk Selskab, har overarkivar *C. Rise Hansen* skrevet en meget interessant artikel om, hvordan kronens ugedagsbønder måtte møde på hovarbejde ved Korsør havn. Det drejede sig især om ind- og udskibning af varer – mest det sidste, og man får her et indtryk af Korsørs betydning og det liv, der rørte sig der 1610-20. Der er lister over de enkelte landsbyers deltagelse i dette arbejde, altså landsbyer i Korsør len, fra hvis udspisningsregistre det historiske stof er hentet.

Soraner-Biografier

Soransk Samfund er ved at realisere en plan, som længe har stået på programmet, nemlig udgivelsen af et biografisk værk over alle, der har været elever på Sorø Akademis Skole fra 1822 og fremefter, en plan, som allerede soraneren, lektor Fr. Mathiessen (1855–1931) og personalhistorikeren, kontorchef H. G. Olrik (1876–1949) arbejdede med. Første del af dette værk: Soraner-Biografier 1901–1960 er udkommet i 1970, og man håber at kunne udsende anden del: Soraner-Biografier 1822–1900 i 1972.

Den udkomne del indeholder biografiske oplysninger om de 4135 elever, der er udgået fra skolen 1901–60, og de 96 lærere, der har virket ved skolen i samme tidsrum. Det er blevet til en bog på godt 800 sider. Den kan fås, smukt indbundet, ved henvendelse til Soransk Samfunds kasserer, civilingeniør Svend Kamman, Tobaksvejen 10, 2860 Søborg. Prisen er normalt 150 kr. + forsendelsesomkostninger, men for medlemmer af Historisk Samfund for Sorø Amt vil den være 135 kr. frit tilsendt, hvis beløbet indsendes sammen med bestillingen inden udgangen af 1971. For medlemmer af Historisk Samfund for Sorø Amt kan bogen have interesse, dels fordi den er en del af Sorø Akademis Skoles historie, men måske især for de personalhistoriske oplysninger om det meget store antal af skolens elever, der stammer fra Sorø amt. Foruden de personlige data gives der oplysninger om forældre, ægteskab, karriere og indbyrdes familieforbindelser; for de særlige „elevrige“ familier i form af familieoversigter.

Historisk Samfund for Sorø amt 1970

Foreningens vintermøde var i år henlagt til Ringsted den 15. april, idet man i anledning af Ringsted kirkes 800-års jubilæum fandt det naturligt at samles her og høre om kirkens historie gennem tiderne. Vi fik en dejlig og indholdsrig aften. De over 100 deltagere fik først gennem overlærer N. J. Hansens foredrag i kirken en saglig og kyndig gennemgang af bygningen og dens historie gennem tiderne. Senere ved sammenkomsten på „Postgården“ fortalte landsretssagfører C. Jonsén om Knud Lavard og hans tilknytning til kirken. Hr. Jonsén gav en meget fængslende og dybtgående skildring af begivenhederne, der fandt sted omkring indvielsen af kirken for de 800 år siden.

Årsmødet var henlagt til Reersø og Sæby og blev afholdt den 13. september. Gennem en lang årrække har vore sommermøder været begunstiget af fint vejr, men i år var det næsten efterårsvejr med regn. I bestyrelsen var man noget betænkelig ved dette, men næsten 150 mennesker var alligevel mødt frem, da formanden i Reersø kirke bød velkommen. Museumsinspektør H. Stiesdal fortalte om Reersø før og nu. Gennem sit foredrag gav museumsinspektøren udtryk for sit syn på den udvikling, der havde fundet sted på øen. Efter foredraget var der lejlighed til at se den hyggelige, gamle by, inden man fortsatte til Sæby kirke ved Tissø. Her fortalte sognepræst Fl. Paludan-Müller om kirken og fremdrog især træk og tanker i tilknytning til kalkmalerierne omkring korpartiet.

For år tilbage havde man haft stor glæde af ture til Skåne, og fra flere sider var man blevet opfordret til igen at arrangere en sådan tur. Lektor Balslev, Sorø, lovede at lede turen, der skulle gå til de gamle kirker i Dalby, Lund og Malmø. Tilslutningen til turen var så stor, at man både den 24. april og igen den 5. september havde vellykkede ture under hr. Balslevs meget kyndige ledelse. Den store interesse bør uden tvivl føre til, at man ret snart igen giver medlemmerne tilbud om fællesture.

Foreningens generalforsamling blev afholdt i forbindelse med årsmødet den 13. september. Amtsrådssekretær F. Christensen var dirigent. Formanden aflagde beretning og kom i denne bl.a. ind på den ændrede amtsinddeling. Det tidligere Sorø amt er nu sammen med Holbæk amt blevet til Vestsjællands amt, men dette har dog på nuværende tidspunkt ikke givet anledning til tanker om en sammenslutning.

Man vedtog en kontingentforhøjelse fra 15 til 18 kr. på grund af de stigende udgifter. Viceinspektør R. Henneke aflagde regnskab. Alle valg var genvalg.

J. Lyshjelm.

Resumé af regnskabet 1/7 1969 – 30/6 1970

<i>Indtægt</i>	
Overført fra 1968/69	2.625,44
Kontingent (715 medlemmer)	10.705,00
Salg af ældre årbøger	1.323,50
Tilskud fra stat, amt og kommuner	4.625,00
Tilskud fra pengeinstitutter	925,00
Refunderet porto	853,00
Diverse indtægter	64,30
Kassekredit	2.398,97
	23.520,41
<i>Udgift</i>	
Årbogen 1968 (restbeløb)	1.500,00
Årbogen 1969	13.462,60
Porto	2.286,23
Administration	1.721,75
Møder	668,20
Diverse udgifter	543,20
Kassekredit	3.000,00
At overføre til 1970/71	338,43
	23.520,41

Foranstående regnskab er gennemgået efter de foreviste bilag, kassebeholdning konstateret, hvilket herved bekræftes.

Slagelse, den 28. august 1970.

sign. *Kai Jensen*, bankfuldm.

sign. *Fr. Andersen*, viceinspekt.

Medlemstal pr. 1. juli 1970: 715 ordinære medl. 5 livsvarige medl. ialt 720.

Historisk Samfund har i 1969/70 modtaget tilskud fra ministeriet for kulturelle anliggender og amtsfonden. Endvidere har følgende kommuner ydet tilskud: Benløse, Fodby, Fuglebjerg, Haraldsted-Allindemagle, Haslev, Lyngebroby, Pedersborg, Skælskør, Slagelse, Slaglille-Bjernede, Stenmagle, Vemmeløv-Hemmeshøj og Vettørslev-Høm.

Desuden har vi modtaget bidrag fra følgende pengeinstitutter: Banken for Slagelse og Omegn, Banken for Sorø og Omegn, Høve, Flakkebjerg og Gimlinge Sogne og Omegns Sparekasse, Sjællandsbanken, Skælskør Låne- og Diskontobank, Sorø Spare- og Lånkasse, Sparekassen for Grevskabet Bregentved og Omegn, Sparekassen for Grevskabet Holsteinborg og Omegn, Sparekassen for Ringsted og Omegn, Sparekassen for Slagelse og Omegn samt Sparekassen „Sjælland“.

Vi takker alle, der på denne måde har støttet vort arbejde. *R. Henneke.*

Nye medlemmer

1. Bentzen, Erna, Nygade 6, 4200 Slagelse.
2. Bjørsum. Erna, Kierulffsvej 24, 4200 Slagelse.
3. Black, Karin, lærerinde, Klostergade 39, 4200 Slagelse.
4. Christensen, Johs., gdr., Stude, 4241 Vemmelev.
5. Christiansen, G., fru, Høm, 4100 Ringsted.
6. Christiansen, Knud, Toftegård, Høm, 4100 Ringsted.
7. Henriksen, Birthe, lærerinde, Skelby, 4160 Herlufmagle.
8. Høst & Søn, Andr., Fred., Bredgade 35, 1260 København K.
9. Jensen, Astrid, Ringhøj, Sdr. Bjerge, 4261 Dalmose.
10. Jensen, Hans Christian, Kanehøjgård, Eggeslevmagle, 4230 Skælskør.
11. Jensen, Ingrid Elkjær, Holbækvej 32, 4100 Ringsted.
12. Jensen, Vagn, sadelmagermester, Veterslev, 4100 Ringsted.
13. Jørgensen, Gunner, politiass., Kastanievej 22, 4220 Korsør.
14. Jørgensen, H. K., forstander, 4690 Haslev.
15. Jørgensen, Jørn, sognepræst, Veterslev, 4100 Ringsted.
16. Ladefoged, Hans Jørgen, Vestergade 72, Tønder.
17. Larsen, Gunner, Ellehøj, Høm, 4100 Ringsted.
18. Lauersen, Niels Anker, grosserer, Jyllandsgade 40, 4100 Ringsted.
19. Lendal, Else, overass., Frederiksvej 3, 4180 Sorø.
20. Mylting, Jan, Veterslev, 4100 Ringsted.
21. Møller, H., overbibliotekar, Dr. Margrethesvej 29, 4100 Ringsted.
22. Nationalmuseets Bibliotekstjeneste, Ny Vestergade 10, 1471 København K.
23. Nielsen, Aksel, Blyskovgård, Bringstrup, 4100 Ringsted.
24. Nielsen, Holger, landpostbud, Eggeslevlille, 4230 Skælskør.
25. Nilsson, Mary, Teglovnsvvej 29, 4100 Ringsted.
26. Petersen, Hans W., købmand, Søgade 1, 4100 Ringsted.
27. Rasmussen, Alfred, gdr., Eggeslevlille, 4230 Skælskør.
28. Rasmussen, Jan Britton, lagerarb., Nørregade 26, 4100 Ringsted.

29. Sarup, Else, Pileborggade 26, 4100 Ringsted.
30. Schack, Helga, Fuglebjerggård, 4250 Fuglebjerg.
31. Sorø Akademis Kuratorkontor, Studiestræde 6, 1471 København K.
32. Thomsen, Gunnar, overlærer, Fløng, 2640 Hedehusene.
33. Universitetsbiblioteket, Kiel.
34. Aagård, Gudrun, lærerinde, Snerlevej 15, 4241 Vemmelev.

Ældre årbøger

I nedenstående oversigt er opført de udkomne årbøger, der kan købes ved henvendelse til kassereren, viceinspektør R. Henneke, Kongelyset 104, 4200 Slagelse. Prisen er 10 kr. pr. bind for medlemmer og 15 kr. for ikke-medlemmer.

Det drejer sig om følgende årgange:

1	1912	udsolgt	18	1930	38	1951	
2	1913		19	1931	39	1952	
3	1914		20	1932	40	1953	
4	1915	udsolgt	21	1933	41	1954	
5	1916	udsolgt	22	1934	42	1955	
6 ¹	1917	udsolgt	23	1935	43	1956	
6 ²	1917	udsolgt	24	1936	44	1957	udsolgt
7 ¹	1918		25	1937	45	1958	udsolgt
7 ²	1919		26	1938	udsolgt	46	1959
8 ¹	1920		27	1939	udsolgt	47	1960
8 ²	1920		28	1940	udsolgt	48	1961
9	1921		29	1941	udsolgt	49	1962
10	1922		30	1942	udsolgt	50	1963
11	1923		31	1943	udsolgt	51	1964
12	1924		32	1944		52	1965
13	1925		33	1947	} dobbeltbd.	53	1966
14	1926		34	1947		54	1967
15	1927	udsolgt	35	1947		55	1968
16	1928		35	1948		56	1969
17	1929		37	1950		57	1970

Desuden er følgende bøger på lager: Johs. C. Jessens „Alsted og Ringsted herreders skolehistorie“ og samme forfatters „Slagelse herredets skolehistorie“.

Repræsentanter i sognene

<i>Alsted</i>	Sognepræst L. Andersen.
<i>Boeslunde</i>	Bagermester P. Kolding.
<i>Bromme</i>	Skovfoged P. Hoch.
<i>Fjenneslev</i>	Lærerinde Signe Jacobsen.
<i>Fodby</i>	Førstelærer J. G. Høgsvig.
<i>Fuglebjerg</i>	Overlærer Erling Petersen.
<i>Fårdrup</i>	Gdr. Vald. Sejr Møller
<i>Gudum</i>	Gdr. Sigfred Frandsen.
<i>Haarslev-Tingjellinge</i>	Gdr. Hans Søren Dalgaard, Haarslev.
<i>Haraldsted</i>	Murermester Anton Christensen.
<i>Haslev-Freerslev</i>	Bibliotekar Jens A. Nielsen.
<i>Hemmeshøj</i>	Boelsmand Chr. Rasmussen, Stude.
<i>Holsteinsborg</i>	Redaktør Chr. H. Pedersen, Rude.
<i>Hyllinge</i>	Gdr. Poul Stensgård Hansen.
<i>Kvislemark-Fyrendal</i>	Sognepræst Aa. Lambert-Jensen.
<i>Lynge</i>	Gdr. Richard Pedersen, Bæklundsgaard.
<i>Magleby</i>	Skoleleder Johs. Lyshjelm.
<i>Munkebjergby</i>	Gdr. Johannes Nielsen, Rude Eskildstrup.
<i>Nordrupøster-Farendløse</i>	Husejer Niels Fr. Rasmussen, Ll. Ryeshus.
<i>Ringsted</i>	Salgschauffør Harry Petersen.
<i>Skælskor</i>	Tobakshandler C. J. Brinck og overlærer Ingeborg Christiansen.
<i>Sludstrup</i>	Boelsmand Aksel Henriksen.
<i>Sneslev</i>	Gdr. Carl Jensen, Hanehøjgaard.
<i>Stillinge</i>	Gdr. Christian Christensen.
<i>Sorbymagle-Kirkerup</i>	Sognepræst P. Gadeberg.
<i>Teestrup</i>	Proprietær P. Klestrup Hansen.
<i>Tystrup-Haldagerlille</i>	Overlærer Svend Poulsen.
<i>Taarnborg</i>	Overlærer Niels Jensen.
<i>Valsøllille-Jystrup-Vigersted</i>	Fru Gerda Ahrenkiel Petersen, Ortved.
<i>Vemmelev</i>	Gdr. Peter Kristensen, Forlev.
<i>Vetterslev-Høm</i>	Mekaniker Berg Jacobsen, Vetterslev.
<i>Høve-Flakkebjerg</i>	Gdr. Jens Buchwald, Flakkebjerg.
<i>Korsør:</i>	Viceinspektør Jørg. Thorborg.
<i>Slotsbjergby</i>	Overlærer Karl Rønne.

Nyt fra de lokalhistoriske arkiver

(Korte bidrag til denne rubrik sendes til redaktionen senest 1.4.1972)

Lokalhistorisk Arkiv for Slagelse og Omegn

Beretning for året 1. april 1970 – 31. marts 1971.

Lokalhistorisk arkiv har i det forløbne år haft den hidtil største års-tilgang af arkivalier, idet der er indkommet 285 protokoller og bøger, 29 pakker med regnskaber, korrespondance o.lign. samt ca. 3000 enkeltdeler. Endvidere er indkommet 394 billeder.

Tilgangen stammer hovedsagelig fra de omegnskommuner, som nu er sammenlagt med Slagelse, og fra foreninger, idet arkivet har henvendt sig til foreningsbestyrelser med anmodning om at få overladt såvel eksisterende som opførte foreningers arkivmateriale.

Som resultat af en af arkivet arrangeret fotokonkurrence blandt medlemmer af Slagelse Foto- og Smallfilmklub modtog arkivet 61 værdifulde fotografier af gamle huse i Slagelse.

Fra Slagelse Biblioteksforening har arkivet modtaget en båndoptager, som er et værdifuldt hjælpemiddel for arkivet.

I april i år afsluttedes en godt besøgt foredragsrække, arrangeret af L.O.F. og Lokalhistorisk arkiv i forening. Emnet var: „Slagelseegnens liv og virke“.

I marts deltog arkivaren i et arkivkursus i Kolding.

På arkivet, som således er vokset stærkt i det forløbne finansår, fortsættes arbejdet med orden og registrering af det indkomne materiale.

Frederik Andersen.

Fuglebjerg egnshistoriske Arkiv

Arkivets arbejdsudvalg har holdt møde den første mandag i hver måned siden september 1970, og arbejdet med at registrere og ordne de indkomne arkivalier er skredet støt fremad. Der indkommer iøvrigt stadig betydelige materialer. Arkivet er i det forløbne år blevet optaget på bibliotekets budget med et i forhold til befolkningstallet rundeligt beløb og er nu økonomisk velfunderet. Det kan iøvrigt nævnes, at arkivet gratis har fået stillet en stand til rådighed på Fuglebjerg-hallens forårsmesse i april 1971.

Erling Petersen.

Lokalhistorisk Arkiv for Korsør og Omegn 1970

Der er tradition for, at Lokalhistorisk Arkivs årsberetning begynder med, at det var et godt år. Traditioner skal man ikke bryde, – lokalhistorisk var 1970 et godt år i Korsør.

Der er i årets løb modtaget 170 afleveringer omhandlende 430 emner, som er registreret og arkiveret. Der har været 139 besøg og/eller forespørgsler i/eller til arkivet. I 12 tilfælde er materialet udlånt til aviser, institutioner o.a. Der er modtaget 19 og afsendt 34 breve. – Brochuren er sendt til læger, banker og sparekasser, De gamles Hjem m.fl. steder med anmodning om fremlæggelse (uddeling).

I arkivets vindue mod Havnepladsen har der været skiftende udstillinger af arkivalier, og cigarhandler Verner Sørensen og købmand Egeberg har haft udstilling fra det gamle Korsør. En del af materialet var udlånt af arkivet.

Fra Handelsstandsforeningen er modtaget dettes arkiv af skrivelser m.m. fra 1897 til 1934. Da et sådant arkiv rettelig hører hjemme på Erhvervsarkivet i Århus, er dette arkiv underrettet herom, og man vil derfra ved lejlighed se nærmere på det afleverede.

Fra Korsør kommune har arkivet modtaget en stor samling af billeder af tidligere byrådsmedlemmer. – Fra vor side så man gerne, at det nye byråd blev fotograferet. – Vi mangler billeder af medlemmer i de tidligere sogneråd i Tårnby og Vemmelev-Hemmeshøj kommuner.

Endvidere har vi fra kommunen modtaget filmen (35 mm), der blev optaget i 1925 i anledning af byens 500 års jubilæum. Filmen var delvis brændt sammen. Vi kontaktede Johan Ankerstjernes filmlaboratorium i København, som undersøgte filmen og lavede en kopi i 16 mm af de brugelige rester. Det blev – forholdene taget i betragtning – en meget fin kvalitet. Redigeringen var knap så god. Men her er arkivet formanden for småfilmklubben, maskinmester K. B. Rasmussen megen tak skyldig, for med hans hjælp er filmen omredigeret og ved at blive tekstet. Resultatet: først i det nye år regner vi med at kunne præsentere en god 16 mm film om Korsør i 1925.

2 andre film er modtaget fra kommunen. Den ene om general Eisenhowers gennemrejse og samtale med borgmester Morgen i 1962. Den anden farvefilm om Korsør i 1962 og Shahen af Irans besøg på glasværket.

I de ældres Klub har medlemmer af arkivet holdt foredrag med lysbilleder. Der er foretaget en båndoptagelse, – noget som vi fremover agter at gøre mere ud af.

Der er indkøbt 5 bøger samt et maleri, forestillende etatsråd Rambuschs ejendom, der i midten af 1800-tallet lå, hvor Algade 15 nu ligger. – Af materiale er anskaffet 2 arbejdsborde og 4 stole.

Der er afholdt 14 arbejds møder og 9 forretningsudvalgs møder samt ført 5

forhandlinger med personer og myndigheder. – Gork-Jensen har året igennem fortsat registreringen af lokalt stof i *Aktuelt og Sjællands Tidende*.

I februar, d. 7. og 8., deltog fru Jenny Christensen, Ib Johansson og W. Wickers i kursus i Slagelse, arrangeret af Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver (SLA). Arkivet leverede blanketmateriale m.m. dertil. – Undertegnede deltog i Dansk historisk fællesforenings årsmøde i Gladsaxe, – i september, – og besøgte i denne forbindelse Dansk Folkemindesamling og Københavns magistrat for at høre om erfaringer, man der havde gjort ved indsamling af ældre medborgeres erindringer.

Arkivet er blevet indmeldt i Historisk Samfund for Sorø Amt. Det har vi hidtil behændigt undgået på grund af en masse forviklinger. For blandt andet at undgå den slags fremover, har vi udarbejdet forslag til nye vedtægter.

Vedtægtsforslaget er d. 5. november godkendt af byrådet. Efter dette er arkivet nu en selvstændig institution under udvalget for kulturelle anliggender i lighed med biblioteket, men selvfølgelig med et meget nært samarbejde med dette. Endvidere har arkivet fået selvstændigt regnskab og adgang for formanden til at deltage i det kulturelle udvalgs møder ved behandling af arkivets forhold.

Fra arkivets side vil vi gerne rette tak til alle, det være sig privatpersoner, institutioner, firmaer m.fl., som har betænkt arkivet i årets løb. Også tak til alle, der har bistået os med råd og vejledning. Sluttelig en tak til pressen, til hvem vi aldrig har henvendt os forgæves og som har vist stor interesse for arkivets arbejde.

Kay Sørensen.

Midtsjællands lokalhistoriske Arkiv, Ringsted

Arsberetning for 1970.

I sit andet år som afdeling under Ringsted Bibliotek har Midtsjællands lokalhistoriske Arkiv kunnet glæde sig over mange gode afleveringer. Mange billeder af alle kategorier har fundet vej til hylderne, bl.a. en samling originaler til postkort og årets høst af lokale billeder fra „Dagbladet“. Også mange protokoller har vi modtaget, bl.a. sognefogedforeningens bøger og Vigersted Hesteforsikrings mange protokoller, herunder de mange taksationsprotokoller. En samling dokumenter fra en af byens gamle ejendomme indeholdt oplysninger om huset og dets ejere helt tilbage til 1834. Fra et af Ringsteds gamle handels-huse har vi fået bøgerne fra og med 1917, og fra en af egnens gamle gårde har man afleveret en samling dagbøger, som fortæller om vind og vejr samt det daglige arbejde fra 1880 til 1908.

Som sædvanlig registrerer arkivet de lokale nyheder i byens (og andre) dagblade.

Ved „forbrødringsfesten“ i maj opførtes revyen „Pip i Ringsted“. Vi fik overladt hele teksten og desuden blev forestillingen optaget på bånd til arkivet. Det

samme gælder den katolske messe, som celebreredes d. 25: juni i Valdemarsskolens aula i forbindelse med 800-årsdagen for Knud Lavards skrinlæggelse og Sct. Bendts kirkes indvielse. Vi har også selv været ude med båndoptageren og har interviewet ældre medborgere samt tappet fra radioen.

Inden for arkivets udadvendte virksomhed var udstillingen i forbindelse med fornævnte forbrødringsfest vort hidtil største arrangement. „Ringsted fra Oldtid til Nutid“ var åben i fire dage og viste i ting og billeder, hvordan vore forfædre i sten- og bronzealder levede, havde glimt fra middelalderen, men hovedafsnitene behandlede kirken og klostret og byens gader. Ca. 2000 besøgende fandt vej til Postgårdens lille sal i de dage, og vi fik mange nyttige kontakter, – og gaver.

På opfordring af sognepræsten blev de to sidstnævnte afsnit gentaget i dagene omkring kirkejubilæet i præstegårdens menighedssal.

Også ved vinduesudsmykninger og på andre måder har lokalhistorisk arkiv ydet råd og dåd i jubilæumstiden.

Et udstillingsvindue ved en bank på byens hovedstrøg har rummet skiftende udstillinger af billeder, protokoller og andre arkivalier. Mange forbigående stopper op og studerer de udstillede genstande.

Arkivets fjerde foredragsrække startede i september og har som de foregående år samlet 100 tilhørere pr. gang.

Arkivet har i 1970 udgivet en ny serie postkort, „Sct. Bendt før og nu“ og har medvirket ved udsendelsen af kopier af middelaldermønter slået i Ringsed. Disse forhandles af en af byens guldsmede, og arkivet får del i overskuddet.

Arkivmæssigt må det forløbne år betegnes som frugtbart, men på det lokale-mæssige område står det ringe til. Vort ene lokale er inddraget af biblioteket, men vi sætter vor lid til en forestående udvidelse af biblioteket, idet vi håber, at den kommer, inden vi selv blot er et par navne på et par registerkort.

Niels-Jørgen Hansen.

Næstved by- og egnhistoriske Arkiv

Årsberetning 1970.

Arkivets 12 medarbejdere har haft travlt i året 1970. De sædvanlige 2 månedlige registrerings- og arkiveringsaftener er afholdt programmæssigt, og det har så nogenlunde været muligt at færdigbehandle sagerne, efterhånden som de er indgået. I samarbejde med LOF har man gennemført et slægtsforsningskursus med 19 deltagere og med ekskursioner til Landsarkiv og Rigsarkiv. Fra Rigsarkivet er anskaffet xeroxkopier af samtlige folketællingslister fra tiden 1787–1860 for bl.a. Herlufsholm og Karrebæk sogne. Fra den del af Ø. Flakkebjerg herred, som betjenes af arkivet er indgået en række familiepapirer, ejendomsPapirer, forenings-sager, billeder og protokoller, hvoraf specielt skal nævnes: Husmands-

foreningerne i Vallensved, Herlufsholm, Fodby og Karrebæk, tilsammen 36 bd. Endvidere en del sognerådsbilleder fra Marvede-Hyllinge, Hyllinge Gymnastikforenings protokol 1911–26, bødker, senere uddeler i Vallensved, Rasmus Mejers arkiv, en uddelerkontrakt og et billede fra Kyse Brugsforening.

Avisregistreringen er fortsat, og årgangene 1850–55 af Næstved Avis er nået i 1970. Denne registrering omfatter også Herlufsholm, Karrebæk, Fodby, Vallensved, Marvede og Hyllinge sogne. Materiale fra disse sogne modtages med tak. Det kan indleveres ved centralbibliotekets udlånsskranke.

A. Strange Nielsen.

Skælskør egnshistoriske Arkiv

1970 har som de foregående siden arkivets start været et godt år, hvor flere værdifulde arkivalier er tilgået arkivet. I alt er der foretaget 69 afleveringer, men da en del af dem har været ret betydelige, har det fyldt pænt på hylder og i skuffer. Man har bl.a. modtaget en meget lang række af indbundne avis-årgange fra „Sjællands-Posten“, de ældste går tilbage til 1. verdenskrig. Ligeledes bør nævnes protokoller m.v. fra nedlagte sygekasser og mejerier samt et ret stort antal billeder. Her kan nævnes, at man fra kommunevalget i '70 har modtaget 20 billeder, der viser valgbehandlingen i storkommunen.

I februar måned havde man en vinduesudstilling, hvor man viste 50 gamle postkort fra by og egn. Også denne gang gav udstillingen en mærkbar tilgang i afleveringer til arkivet.

Arkivudvalget, der i årets løb er blevet udvidet med 2 medlemmer, Gunner Jensen og Aksel Larsen, begge fra den tidligere Holsteinborg kommune, har været samlet 10 gange.

Det er med glæde, jeg igen i år kan sige, at man med lokaler på biblioteket og de gode forhold til personalet der, har gode og venlige arbejdsforhold. Den dag er dog ikke fjern, da hylderpladsen i vort kælderlokale er ved at være opbrugt, men det er da kun godt, at afleveringen går stot og rolig. Med den store forståelse, der hidtil fra byrådets side er vist arkivet og dets arbejde, vil dette problem sikkert også blive løst, når det bliver påkrævet.

J. Lyshjelm.

Lokalhistorisk Arkiv for Sorø og Omegn

Der er i det forløbne år modtaget en del billeder og arkivalier. Især personalhistorie og topografi. Ordningen og registreringen er fortsat, og arbejdsudvalget har efterhånden nogenlunde overblik over, hvad der findes. Besvarelser af forespørgsler og udlån af billeder er kommet i gang omend foreløbigt i beskedent omfang. 5 medlemmer af arbejdsudvalget deltog i et regionalkursus i Roskilde.

L. Balslev.

